T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İBRAHİM ŞÂNÎ LÂRENDEVÎ'NİN GÜLŞEN-İ EFKÂR MESNEVÎSİ

(Metin-Muhtevâ-Tahlîl)

Mevlüde ALPARSLAN

Danışman
Dr. Ali ÖZTÜRK

İZMİR–2007

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **"İBRAHİM ŞÂNÎ LÂRENDEVÎ'NİN GÜLŞEN-İ EFKÂR MESNEVÎSİ (Metin-Muhtevâ-Tahlîl)"** adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

..../..../.......

Mevlüde ALPARSLAN

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı	**: Mevlüde ALPARSLAN**
Anabilim Dalı	**: İslam Tarihi ve Sanatları**
Programı	**: Türk İslam Edebiyatı**
Tez Konusu	**:İbrahim Şânî Lârendevî'nin Gülşen-i Efkâr Mesnevîsi (Metin-Muhtevâ- Tahlîl)**
Sınav Tarihi ve Saati	**:**

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün …………………….. tarih ve ………. Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 18.maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini ………. dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI	O	OY BİRLİĞİ ile	O
DÜZELTME	O*	OY ÇOKLUĞU	O
RED edilmesine	O**	ile karar verilmiştir.	

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

	Evet
Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fullbrightht vb.) aday olabilir.	O
Tez mevcut hali ile basılabilir.	O
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.	O
Tezin basımı gerekliliği yoktur.	O

JÜRİ ÜYELERİ				İMZA
……………………………	□ Başarılı	□ Düzeltme	□ Red	……..………..
……………………………	□ Başarılı	□ Düzeltme	□ Red	………..……..
……………………………	□ Başarılı	□ Düzeltme	□ Red	…………..…..

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi
İbrahim Şânî Lârendevî'nin Gülşen-i Efkâr Mesnevîsi (Metin-Muhtevâ-Tahlîl)
Mevlüde ALPARSLAN

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimleri Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

İbrahim Şânî Lârendevî'nin Gülşen-i Efkâr Mesnevîsi (Metin-Muhtevâ-Tahlîl) adını verdiğimiz bu çalışmada, Şânî'nin Gülşen-i Efkâr'ının metnini vererek manzûmeyi dînî ve tasavvufî edebiyat açısından tahlîl etmeye çalıştık.

Çalışmamız giriş bölümü dâhil üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Gülşen-i Efkâr'ın daha iyi anlaşılabilmesi için, XVI. yüzyılın ve kültürel hayatı ve İbrahim Şânî Lârendevî'nin hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca şâirin mahlası ve tam adı hakkındaki bilgiler tartışılarak isim ve mahlası netleştirilmeye gayret edilmiştir.

Birinci bölümde Şânî'nin Gülşen-i Efkâr'ının muhtevâsı sunularak önemi vurgulanmıştır. Daha sonra Gülşen-i Efkâr'da yer alan dînî ve tasavvufî kavramların tahlîli yapılmıştır.

İkinci bölümde ise Gülşen-i Efkâr nüshalarının tavsifi yapılmış ve mesnevî metninin kuruluşunda takip ettiğimiz metod açıklanmıştır. Ayrıca bu bölüm, Gülşen-i Efkâr'ın metnini içermektedir.

Anahtar Kelimeler: **1)** Gülşen-i Efkâr **2)** Mesnevî **3)** Şânî Lârendevî
4) Divan Edebiyatı **5)** Tasavvuf

ABSTRACT

Master's Dissertation
The Gulshan-i Efkâr Masnawi of Ibrahim Shânî Lârendevî (Text-Content-Analysis)
Mevlude ALPARSLAN

Dokuz Eylul University
Institute of Social Sciences
Department of Islamic History and Art

In this thesis, named "the Gulshan-i Efkâr Masnawi of Ibrahim Shânî Lârendevî (Text-Content-Analysis)", we have at first tried to present the text of Shânî's masnawi and then analyzed it according to religious and mystical literature.

The thesis consists of an introduction and two chapters. In the introduction, to be more understandable, we have given informations about political and cultural life in the sixteenth century, Ibrahim Shânî Lârendevî's life story, his personality and his studies. Moreover, his name and mahlas were clarified were studied by discussing knowledges about mahlas and whole name of poet.

In the first chapter, significance of Shâni's Gulshan-i Efkâr was emphasized by submitting the content of Gulshan-i Efkâr. Then, religious and mystical ideas in Gulshan-i Efkâr were analyzed.

In the chapter two, the characterizations of various copied manuscripts of Gulshan-i Efkâr were examined and the method followed by us in constructing the text of the masnawi was explained. In addition, this chapter includes text of Gulshan-i Efkâr.

Key World: **1)** Gulshan-i Efkâr **2)** Masnawi **3)** Shânî Lârendevî **4)** Otoman Poetry **5)** Islamic Mysticism

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ .... **II**
YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI .... **III**
ÖZET .... **IV**
ABSTRACT .... **V**
İÇİNDEKİLER .... **VI**
KISALTMALAR .... **XI**

GİRİŞ

XVI. YÜZYIL VE ŞÂİRİMİZİN HAYATI

A. İBRAHİM ŞÂNÎ LÂRENDEVÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEM **1**
I. SİYASÎ HAYAT 1
II. İLMÎ VE KÜLTÜREL HAYAT 3
III. TASAVVUFÎ HAYAT 4
B. İBRAHİM ŞÂNÎ LÂRENDEVÎ **5**
I. HAYATI 5
II. EDEBÎ ŞAHSİYETİ 11
III. ESERLERİ 12
1. Arapça Eserleri *12*
1.1. Mir'atü's-safâ 12
1.2. Zerîatü'l-ebrâr fî Na'ti'n-Nebiyyi'l-muhtar 12
1.3. İfsah fi şerhi Şevâhidü'l-miftah 13
1.4. Risale fi's-semâvati ve'l-erâdine ve mâ fihinne 13
1.5. El-Ucalâ 13
2. Türkçe Eserleri *13*
2.1. Manzûme-i Avâmil 13
2.2. Gülşen-i Efkâr 14

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜLŞEN-İ EFKÂR'IN MUHTEVÂSI VE DÎNÎ TASAVVUFÎ AÇIDAN TAHLÎLİ

A. GÜLŞEN-İ EFKÂR'IN MUHTEVÂSI 15

B. GÜLŞEN-İ EFKÂR'IN TÜRK İSLAM EDEBİYATINDAKİ YERİ 17

C. GÜLŞEN-İ EFKÂR'IN DÎNÎ-TASAVVUFÎ AÇIDAN TAHLÎLİ 21

I. DÎN 21

1. İTİKÂD *21*

1.1. Allâh 21

1.2. Melekler 23

1.2.1. Cebrâil 23

1.2.2. Hârût-Mârût 24

1.3. Kitaplar 25

1.4. Peygamberler 25

1.4.1. Hz Âdem 26

1.4.2. Hz. Yakûb –Hz. Yûsuf 26

14.3. Hz. Mûsâ 27

1.4.4. Hızır (a.s.) 28

1.4.5. Danyal 29

1.4.6. Hz. Süleyman 29

1.4.7. Hz. Îsâ 30

1.4.8. Hz. Muhammed (s.a.v.) 30

1.4.8.1. Dört Halife 31

1.4.8.1.1. Hz. Ebu Bekir 32

1.4.8.1.2. Hz Ömer 32

1.4.8.1.3. Hz Osman 33

1.4.8.1.4. Hz. Ali 34

1.5. Âhiretle İlgili Mefhumlar 34

1.5.1. Cennet 34

1.5.1.1. Kevser 35

1.5.1.2.Tûbâ 36
1.5.1.3. Hûri 36
1.5.1.4. Hulle 37
1.5.2.Cehennem 37
1.6. İnançla İlgili Diğer Kavramlar 38
1.6.1. İman 38
1.6.2. Küfr 38
2. İBADETLE İLGİLİ KAVRAMLAR 39
2.1. Kelime-i Tevhîd 39
2.2. Namaz 39
2.3. Oruç 40
3. ÂYET ve HADÎSLER 40
3.1. Âyetler 41
3.1.1. İktibas Edilen Âyetler 41
3.1.1. Telmihte Bulunulan Âyetler 47
3.2. Hadîsler 48
3.2.1. İktibas Edilen Hadîsler 48
3.2.2. Telmihte Bulunulan Hadîsler 50
4.2. Mi'râc ve İlgili Kavramlar 51
4.3. Şeytan 52
4.4. Dînî Mekânlar 53
4.4.1.Ka'be 53
4.4.2. Mescid-i Aksa 53
4.4.3. Tûr 54
4.5. Dînî Şahsiyetler 54
4.5.1.Ümmü Hâni 54
4.6. Mübarek Geceler 55
4.6.1. Kadir Gecesi 55
II. TASAVVUF 55
1. TASAVVUFÎ KAVRAMLAR 55
1.1. Kalp Gönül ve Dil 55
1.2. Aşk 58

1.3. Halvet..60
1.4. Tecellî 61
1.5. İlim- İlm-i Ledünn..62
1.6. Mürşid- Mürşid-i Kâmil..63
1.7. Sır 64
1.8. Tarîk- Tarîkat 64
1.9. Cân..65
1.10. Vahdet- Kesret...65
1.11.Tevhîd 67
1.11.1. İlmî Tevhîd...67
1.11.2. Aynî Tevhîd...67
1.11.2.1. Ef'âlî Tevhîd...68
1.11.2.2. Sıfâtî Tevhîd 69
1.11.2.3. Zâtî Tevhîd 69
1.11.3. Hakîkî Tevhîd..70
1.12. Terk..71
1.13. Varlığın Beş Mertebesi 72
1.13.1. Âlem-i Mutlak 72
1.13.2. Âlem-i Ceberût 72
1.13.3. Âlem-i Melekût...73
1.13.4. Âlem-i Şehadet 73
1.13.5. Âlem-i İnsan-ı Kâmil 74
1.14. Tasavvufî Haller...75
1.14.1. Sekr 75
1.14.2. Sahv...75
1.14.3. İstiğrak 76
1.14.4. Mahv 76
2. GÜLŞEN-İ EFKÂR'DA BAZI TİPLER...76
2.1. Tâlib...76
2.2. Sâlik...77
2.3. Vâsıl...78
2.4. Sûfî 78

2.5. Âşık..........78
2.6. Âlim..........79
2.7. Ârif..........80
2.8. Kutub-Kutbü'l-Aktâb..........80
2.9. Ricâlü'l-Gayb..........81
3. TASAVVUFÎ ŞAHSİYETLER..........81
3.1. Dede Ömer Rûşenî..........81
3.2. Mevlânâ Celâleddin Rûmî..........83

İKİNCİ BÖLÜM
TENKİTLİ METİN
A. NÜSHALARIN TAVSİFİ VE METİNDE İZLENEN YÖNTEM..........84
I. GÜLŞEN-İ EFKÂR NÜSHALARININ TAVSİFİ..........84
II. METNİN ÇÖZÜMLENMESİNDE TAKİP EDİLEN YÖNTEM..........85
B. GÜLŞEN-İ EFKÂR (TENKİTLİ METİN)..........88
SONUÇ..........217
BİBLİYOGRAFYA..........219

KISALTMALAR

age.	: adı geçen eser
(a.s.)	: aleyhisselâm
AÜ	: Ankara Üniversitesi
bk.	: bakınız
Bl.	: Bölüm
c.	: cilt
cd	: Compact disk
Çev.	: Çeviren
DEÜ	: Dokuz Eylül Üniversitesi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ef.	: Efendi
H.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan, Hazırlayanlar
ist. tar.	: istinsah tarihi
İst. Bel.	: İstanbul Belediye
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
Ktp.	: Kütüphane, Kütüphanesi
M.	: Milâdî
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
mm.	: milimetre
MÜİF.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
mülf.	: Müellif
müst.	: müstensih
nu.	: numara
Nşr.	: Neşreden
ölç.	: ölçü
R.	: Rûmî
s.	: sayfa
ss.	: Sayfadan sayfaya
S.	: sayı

Sad.	: Sadeleştiren
(s.a.v.)	: Sallallâhü aleyhi ve sellem
SBE	:Sosyal Bilimler Enstitüsü
str.	: satır
TDEA	: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı
TDK	:Türk Dil Kurumu
terc.	: tercüme
tsz.	: tarihsiz
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TÜRKDAV	: Türkiye Kalkınma ve Dayanışma Vakfı
v.	: vefat
vr.	: varak
Yay.	:Yayın, yayınları
ysz.	: yersiz
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurulu

GİRİŞ

XVI. YÜZYIL VE ŞÂİRİMİZİN HAYATI

A. İBRAHİM ŞÂNÎ LÂRENDEVÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEM

I. SİYASÎ HAYAT

1299'da kurulan Osmanlı Devleti, İstanbul'un fethiyle (1453) çağ değiştirecek gücü elde etmiş ve XVI. yüzyıla gelindiğinde, en geniş sınırlarına ulaşarak imparatorluk halini almıştır. Bu yüzyılda Osmanlı imparatorluğunun taşına sırasıyla: Sultan İkinci Bayezid (1481- 1512), Yavuz Sultan Selim (1512- 1520), Kânûnî Sultan Süleyman (1520- 1566), Sultan II. Selim (1566–1574), Sultan III. Murad (1574–1595) ve Sultan III. Mehmet (1595–1603) gelmiştir.

Bilindiği gibi XVI. yüzyılın başlarında, Sultan İkinci Bayezid (1481-1512) devrinde, imparatorluk bir sükûn devresi yaşamıştır. Bundan sonra Yavuz Sultan Selim başa geçerek öncelikle Çaldıran zaferiyle Anadolu'nun doğusunu Şah İsmail tehlikesinden kurtarmış ve akabinde Mercidabık (1516) ve Ridaniye (1517) zaferleriyle de Mısır, Filistin ve Suriye'yi alarak imparatorluğun sınırlarını genişletmiştir.[1] Mısır seferiyle de Halifelik makamını elde eden Yavuz Sultan Selim, Osmanlı Devletini halifelik ünvan ve yetkisiyle İslam dünyasının hâkimi durumuna getirmiştir.

Onun ölümünden sonra tahta geçen ve aynı zamanda devletin başında en uzun süre kalan Kânûnî Sultan Süleyman, kendi zamanında imparatorluğu dünyanın en güçlü devleti haline getirmiştir. Çünkü onun döneminde, Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa komutasında Preveze Deniz Zaferiyle (1538) Akdeniz bir Türk gölü haline gelmiş, üç kıta buyruk altına alınmıştır. Bu dönemde Avrupa'ya yapılan

---

[1] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, c. III, 3. Baskı, TTK, Ankara, 1975, ss. 257-288. Yavuz Sultan Selim ve dönemi hakkında daha fazla bilgi için bk. Selâhaddin Tansel, **Yavuz Sultan Selim**, MEB, Ankara, 1969.

seferlere ağırlık verilmiş, Belgrat, Rodos ve Avusturya'dan sonra, Macaristan da ülke topraklarına katılmıştır. Avrupa ortalarına kadar ilerleyen Osmanlı, Viyana kapılarına dayanmıştır. Ayrıca doğuda Tebriz ve Bağdat alınmış, Avrupalılar'ın Muhteşem Süleyman adını verdikleri bu hükümdar, devleti hem Doğu'da hem Batı'da en geniş sınırlara ulaştırmıştır.[2]

Kanunî Sultan Süleyman'ın ardından kardeşlerini bertaraf ederek tahta çıkan II. Selim devlet işleriyle doğrudan ilgilenmediği için bu döneme Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın başarılı yönetiminden ötürü 'Sokullu dönemi' denmiştir.[3] Bu dönemde gerek denizde gerek karada büyük başarılar elde edilmiştir. Sakız Adası'nın fethiyle (1568) Batı Anadolu'nun güvenliği sağlanırken Kıbrıs'ın Venediklilerden alınmasıyla (1570) Doğu Akdeniz tamamen Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Aynı zamanda Kıbrıs'ın fethi, İnebahtı Deniz Savaşı'na sebep olmuş ve Osmanlı bu savaşta mağlup olmuştur.[4] Ayrıca güneyde Tunus ve Yemen'in fethi gerçekleştirilmiştir.[5]

Osmanlı tarihinde ordunun başında sefere çıkmayan ilk hükümdar durumundaki II. Selim'in vefatıyla oğlu III. Murad padişah olmuştur.[6] Onun döneminde yine Sokullu Mehmet Paşa'nın çabalarıyla birçok alanda başarılar sağlanmıştır. İlk İngiliz kapitülasyonlarının verilmesiyle İstanbul'a daimi İngiliz elçisi gönderilmiştir. Papa'nın Katolik Avrupa'da kurabileceği haçlı ittifakına karşı Protestan İngiltere ile ilişkiler geliştirilmiştir.[7] İran'la yapılan savaş sonucunda Osmanlı İmparatorluğu'na stratejik bir önem kazandıran Gürcistan, Şirvan ve Dağıstan gibi memleketler elde edilmiştir. [8]

---

[2] Uzunçarşılı, **age.,** c. II, 307–418.

[3] Uzunçarşılı, **age.,** c. III, s. 40.

[4] Uzunçarşılı, **age.,** c. III, ss. 6-19.

[5] Uzunçarşılı, **age.,** c. III, ss. 26-30.

[6] Uzunçarşılı, **age.,** c. III, s. 40.

[7] Uzunçarşılı, **age.,** c. III, ss. 40–114.

[8] Uzunçarşılı, **age.,** c. III, ss. 57-59.

III. Mehmet devri imparatorluk için duraklamanın baş gösterdiği dönemdir. İçerde Celâli isyanlarıyla uğraşan İmparatorluk, dışarıda İran ile yapılan savaşların uzun sürmesi sebebiyle zor durumda kalmıştır.[9]

Toparlayacak olursak, XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti zirvedeyken sonraki dönemlerde gerek padişahların tutumu gerek Anadolu'da çıkan isyanlar sebebiyle siyasî ilerleme yerini duraklamaya bırakmıştır.. İhtişamın verdiği güvenle Avrupa'daki ilerlemeyi de görmezden gelen Osmanlı Devleti dışarıdaki gelişmelere de ayak uyduramamıştır.

II. İLMÎ VE KÜLTÜREL HAYAT

Müslüman olmadan önceki yüzyıllarda Türkler arasında yayılan hiçbir din onların sosyal ve medenî hayatlarında temelli bir değişikliğe yol açmamıştır. Hâlbuki İslam'ı kabul ettikten sonraki yüzyıllara bakıldığında sadece siyasî yaşamda değil bilim ve kültür yaşamında da İslam kültürünün etkileri görülmektedir**.**

XV. ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı'nın ilim alanında da zirvede olmasının başlıca sebebi İslam'ın ilme verdiği değerdir. Zira Müslümanların matematik ve astronomi alanında yaptığı çalışmaların temeli ibadetlerin yapılma zamanlarını tayin ile ilgilidir. Fatih Sultan Mehmet dönemindeki Ali Kuşçu ve III. Murad döneminin astronomu Takiyüddin b. Mehmet b. Maruf tarihe mal olmuş ünlü âlimlerdir. [10]

Hiç şüphe yok ki, Osmanlı Devleti pek çok sahada olduğu gibi ilmî ve kültürel sahada da oldukça iyi bir seviyede idi. XVI. yüzyıldaki ilmî ve kültürel hayat; siyasî, askeri ve ekonomik hayata paralel bir gelişme göstermiştir. İstanbul başta olmak üzere Edirne, Bursa, Konya, Bağdat gibi şehirlerde ilim merkezleri, camilerle birlikte külliyeler yapılmıştır. Mimaride Mimar Sinan'ın etkisi görülürken; İbn-i Kemal, Ebussuud Efendi, Kınalı-zâde gibi âlimlerle birlikte Osmanlı şiirinde Fuzûlî, Bâkî, Rûhî, Taşlıcalı Yahya Bey gibi şâirler; Hoca Sâdedin Efendi, Gelibolulu Âlî gibi tarihçiler; Sehî, Latîfî ve Âşık Çelebi gibi tezkire yazarları fikir

---

[9] Uzunçarşılı, **age.,** c. III, ss. 119-121.

[10] XV. Yüzyıl ve XVI. Yüzyıl'daki ilmî çalışmalar için bk. Uzunçarşılı, **age.,** c. III, ss. 583-607.

ve sanat hayatına öncülük etmişlerdir. Hayâlî, Köroğlu, Karacaoğlan gibi şâirler bu dönemde yetişmiştir. Bu asra kadar İran etkisinde olan Divan Edebiyatı artık kendine özgü söyleyişi oluşturarak 'Türk Edebiyatı'nı meydana getirmiştir. [11]

III. TASAVVUFÎ HAYAT

Her dinin kalbî, rûhî ve ahlâki yönünü derinleştiren bir disiplini vardır. Batı medeniyetinde mistizm denilen bu anlayışın İslam medeniyetindeki karşılığı tasavvuftur. Tasavvuf tabiri Kur'an-ı Kerim ve hadîslerde geçmez. Buna karşılık 'zühd'[12] kelimesi geçer. Tasavvuf tarîkatlerle halka ulaşmış ve yaşatılmıştır.

Temelleri daha önceki yüzyıllara dayanan tarîkat zümreleri XVI. yüzyılda Anadolu'da yayılma sürecine girmişlerdir. Kadiriyye, Halvetiyye, Nakşbendiyye, Mevleviyye, Rıfâiyye gibi birçok tarîkat devletin ileri gelenlerinin de destek olmasıyla giderek büyümüş ve 'kol'lara ayrılmışlardır. Çalışmamızın konusunu teşkil eden Lârendeli İbrahim Şânî Halvetî tarîkatının Gülşeniyye koluna mensup mutasavvıf bir şâirdir.

Şâirimizin mensup olduğu Halvetîlik Ömer Halvetî tarafından bugünkü İran sınırları içerisinde kurulmuş, zamanla Anadolu başta olmak üzere değişik bölgelere yayılmış bir Türk tarîkatıdır. Cemâliyye, Rûşeniyye, Ahmediyye, Şemsiyye ve daha bir çok tâlî kollara ayrılarak tasavvuf tarihinde önemli bir yer edinmiştir.[13]

---

[11] Uzunçarşılı, **age.,** c. II, ss. 591-595; Banarlı, **age.,** c. I, ss. 557-566.

[12] Hac 22/ 34.

[13] Halveviyye ve kolları için bk. Rahmi Serin, **İslam Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler**, Petek Yay., İstanbul, 1984, ss. 70- 167; Reşat Öngören, **Anadolu'da Sûfiler, Devlet ve Ulema, XVI. Yüzyıl**, İz Yay., İstanbul, 2003, ss. 27-110.

B. İBRAHİM ŞÂNÎ LÂRENDEVÎ

I. HAYATI

Lârendeli Şânî'nin künyesi eserlerinde "İbrahim b. Abdurrahman eş-şehir bi-Şânî el-Lârendevî el-Karamanî" şeklinde geçmektedir. [14]"Bu bilgiye göre asıl ismi İbrahim olan şâir, Lârendeli olup döneminde Şânî el-Lârendevî olarak tanınmıştır.

Öte yandan tezkire ve diğer biyografik kaynaklarda ise şâir, Şânî[15], İbrahim Şânî[16], Mehmet Şânî[17] gibi isimlerle karşımıza çıkmaktadır. Her üç isimdeki şahsın doğum yeri olarak Lârende gösterilmektedir. Buna dayanarak her üç şekilde takdim edilen şahısların aynı şahıs olduğunu düşünmekteyiz.

Nitekim Kınalı-zâde, Şânî'nin Ataullah Efendi'nin mülazımı olduğunu ve kırk akçeli bir medreseden azledilmiş[18] olduğunu ifade ederken Atâî'nin "Mehmet Şânî" adı altında aynı bilgileri vermesi bizde"Mehmet" isminin sehven yazılmış olabileceği

---

[14] Lârendeli İbrahim Şânî, **Mir'atü's-safâ**, Süleymaniye Ktp, Esad Efendi Bl. nr: 1478 vr.132[a]; **Zerîatü'l-ebrâr**, Süleymaniye Ktp, Esad Efendi Bl. nr: 3782 vr. 1[a]; **İfsah fî Şerhi Şevâhidü'l-Miftah**, Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa Bl. nr: 2164 vr.289[a]; **Risale fi's-semâvati ve'l-eradine ve mâ fihinne**, Bayezit Ktp, nr: 5291 vr.1[b]; **el-Ucala**, Millet Ktp. Feyzullah Ef. Bl. nr: 981 vr. 1[b].

[15] Kınalı-zâde, **Tezkiretü'ş-şuarâ**, (Haz. İbrahim Kutluk), Ankara, 1989, c. I, s. 504; Gelibolulu Ali, **Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (**Haz. Mustafa İsen), AKM Yay., Ankara, 1994, s. 311; Şemseddin Sami, **Kâmusu'l-a'lâm**, Mihran Matbaası, İstanbul, 1894 (H.1311), c. IV, s. 178.

[16] Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri** (Haz. Mustafa Tatçı, Cemal Kurnaz), Ankara, 2000, c. I, s. 112; Osmanzâde Hüseyin Vassâf , **Sefîne-i Evliyâ**, (Haz. Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş), Kitabevi Yay., İstanbul, 2006, c. III, s. 187; Mehmet Ali Kırbağa, **Kâmusu'l-Kütüb ve Mevzûati'l-Müellefât**, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1974, s. 326.

[17] Nev'î-zâde Atâî, **Şakâik-i Nu'maniye ve Zeylleri-Hadâiku'l- Hakâyık fî-Tekmîleti'ş-Şakâik**, (Haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul, 1989, c. II, s. 533; Mehmet Nâil Tuman, **Tuhfe-i Nâilî (Divan Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri),** (Haz. Cemal Kurnaz; Mustafa Tatçı), Ankara 2001, c. II, s. 474; Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, (Haz. Ali Aktan, Abdülkadir Yuvalı, Mustafa Keskin), İstanbul, 1996, c. III, s. 130; Sa'deddin Süleyman Müstakim-zâde, **Mecelletü'n-nisab fi'l-esma ve'l-küna ve'l-Elkab**, Süleymaniye Ktp, Halet Efendi Bl. nr: 628 vr. 270[b].

[18] Azledilme: Göreve son verme, temsil yetkisini kaldırma anlamında kullanılan bir fıkıh terimidir. Ayrıntılı bilgi için bk. Fahreddin Atar *" Azil",* **DİA**, İstanbul, 1991, c. IV.ss. 326-327.

düşüncesini doğurmaktadır. Yine bu bağlamda Müstakim-zâde'nin *Mecelletü'n-nisab*'ta şâiri tanıtırken"*Ve lehū Gülşen-i Efkâr"*[19]ibaresini kullandığını görüyoruz.. Oysa ki Gülşen-i Efkâr adlı eserinde şâir, kendini "İbrahim" olarak zikretmektedir. Dolayısıyla Osmanlı Müelliflerinde şâirin ismi doğru olarak kaydedilmesine rağmen Mehmet Nâil Tuman'ın, muhtemelen daha önceki tezkirelere dayanarak "*Osmanlı Müellifleri'nin [şâirin] ismini İbrahim diye göstermesi yañlışdur*[20] ifadesini kullanması bizim ileri sürdüğümüz tezi doğrulamaktadır. Muhtemelen biyografik kaynaklardaki bu çelişki nedeniyle şâir, sonraki nesillere yanlışlıkla "Mehmet Şânî" olarak tanıtılmıştır.[21] Ayrıca araştırmalarımız sonucunda "Mehmet Şânî" adına kaynaklarda hiçbir esere rastlanılmadığı gibi Lârendeli Şânî adına tespit ettiğimiz eserlerin tamamının Lârendeli İbrahim Şânî'ye ait olduğu ortaya çıkmıştır. XVI. yüzyılda yaşamış Mehmet Şânî adında hiçbir şâire rastlanmamıştır.

Tezkireler ve biyografik kaynaklarda şâirler hakkında bilgi verildikten sonra şâirlerin beyitlerinden örnekler sunulması da araştırmamızın seyrine yön veren hususlardandır. Zira şiir şâirine aittir. Kaynaklarda farklı isimlerle Şânî'ye ait gösterilen beyitlerin birbirinin aynı olması bu kişilerin aynı şahıslar olduğunu göstermektedir. Şöyle ki, Kınalı-zâde'de yer alan aşağıdaki beyitler, şâiri 'İbrahim' diye tanıtan *Osmanlı Müellifleri* ve *Sefîne-i Evliyâ*'da; 'Mehmet' olarak sunulduğu *Şakâik Zeyli*, *Mecelle* ve *Tuhfe-i Nâilî*'de; şâirin sadece mahlasıyla yetinen *Künhü'l-ahbâr* ve *Kamusu'l-a'lâm*'da da aynen yer almaktadır:

Kārbān-ı rāh-ı iḳlīm-i fenānuň Şāniyā
Bāş u cān terkin urur bir ḳāfile-sālāruz[22]

---

[19] Müstakim-zâde, **age.,** vr. 270[b.]

[20] Mehmet Nâil Tuman, **age.,** s. 474.

[21] Komisyon, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler/İsimler/Deyimler/Terimler**, Dergah Yay. c. 8, s.104; Haluk İpekten ve diğerleri, **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988, s. 468; Numan Külekçi, **XI- XX. Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özetleriyle Mesnevî Edebiyatı Antolojisi**, Aktif yay, c. II, s. 335.

[22] Kınalı-zâde, **age.,** c.I**,** s.504; Şemseddin Sami, **age.,** c. IV, s. 178; Bursalı Mehmet Tahir, **age.,** c. I, s. 112; Hüseyin Vassaf, **Sefîne-i Evliyâ,** Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar Bl., nr: 2307, vr. 125[b].

Tīr-i ġamzeňden ṣanma beni cāna gürīz
Bir oḳ atım yir āňa ḳarşu çıḳar cān-ı ᶜazīz[23]

Bāg-ı ḥasen dilberüň bir ᶜandelīb-i zāriyüz
Raẖları mir'ātinüň ṭūṭī-i şeker-i ẖāriyüz[24]

Kınalı-zâde yukarıda verdiğimiz beyitlerle birlikte başka hiçbir kaynakta yer almayan beyitler de vermektedir.[25]

Yukarıda vermeye çalıştığımız bilgilere ilaven, İbrahim Şânî adıyla yazılmış eserlerin tarihleriyle Mehmet Şânî adıyla verilen şahsın yaşadığı zamanın örtüşmesi, Mehmet Şânî ile İbrahim Şânî'nin aynı şahıs olduğu kanaatini doğrular niteliktedir.

Bilindiği gibi, Divan Edebiyatında şâirlerin şiirlerinde kullandıkları takma ada "mahlas" denilmektedir.[26] Edebiyat tarihinde aynı mahlası kullanan bir çok şâir bulunmaktadır. Ancak bazı şâirler, başka şâirlerle karıştırılmamak ve şiirlerinin başka şâirlerin şiirleriyle karıştırılmasını önlemek amacıyla mahlaslarını değiştirmişlerdir.[27] Ancak bu hassasiyeti göstermeyen şâirler ne yazık ki başka şahsiyetlerle karıştırılmıştır. İşte şâirimiz Lârendeli İbrahim Şânî de bu şahıslardan biridir.[28]

---

[23] Kınalı-zâde, **age.,** c.I, s.504; Gelibolulu Ali, **age.,** s. 311.

[24] Kınalı-zâde, c. I, **age.,** s. 504; Mehmet Nâil Tuman, **age.,** s. 474.

[25] Kınalı-zâde, **age.,** c. I, s. 504.

[26] Arslan Tekin, **Edebiyatımızda İsimler ve Terimler**, Ötüken Yay., İstanbul,1995, s. 370.

[27] Ali Yıldırım, **Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler**, Akçağ Yay., Ankara, 2006, s. 63. Aynı mahlasdaki şâirler için bk. Mustafa İsen, **Ötelerden Bir Ses**, Akçağ Yay., I. Baskı, Ankara, 1997, ss. 195-229.

[28] **Sicill-i Osmanî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniye** isimli eserinin Şânî maddesinde Mehmet Süreyya iki Lârendeli Şânî zikreder. Ayrıca **Mecelletü'n-nisab** isimli eserinde Müstakimzade, Karamanlı olan bir başka Şânî'den söz eder. Araştırmalarımız sonucunda **Sicil-i Osmanî'**deki Lârendeli Şânî'ye ait olarak gösterilen beyitlerin aslında Saraybosnalı, Lârendeli Şânî ile bir müddet aynı dönemde yaşamış ve Lârendeli Şânî gibi Ataullah Efendi'den mülazım olan Tarakzade Salih Efendi olduğu anlaşılmıştır. **Mecelletü'n-nisab**'ta söz edilen Karamanlı Şânî'ye başka hiçbir

Yukarıda da tartışıldığı üzere, asıl adı İbrahim olan Lârendeli Şânî eski adı Lârende olan Karaman'da doğmuştur. İbrahim Şânî'nin doğum tarihi belli değildir. Ancak Kınalı-zâde Hasan Çelebi (v. 1012/1604)'nin "*Bu mecelleye taḥrīr olunmaġıçün irsal itdügi kelimātdür ki*[29]" diyerek şâirin beyitlerinden örnekler sunması onunla aynı dönemde yaşadıkları intibaını vermektedir. Eserlerindeki "İbrahim b. Abdurrahman eş-Şehir bi-Şânî el-Lârendevî" nisbesine göre babasının adı Abdurrahman'dır. Babası, şâirin *el-Ucalâ* adlı eserindeki "*İbrāhim b. Şeyḫ ʿAbdurraḥmān*"[30] ifadeye göre şeyhtir. Bunun dışında kaynaklarda şâirin soyu, ailesine dâir hiçbir bilgiye rastlanılmamıştır.

Çocukluğunu memleketi Lârende'de geçiren şâir, Şemseddin Sâmi'nin"*Sulṭan Selim Ḫān Ṣānī devrinde Dersaadete vürūdla ṭarīḳ-i tedrīse sülūk itmişdi*[31]"ifadesine göre II. Selim'in tahta çıkış tarihi olan 1566 yılından sonra tahsil için İstanbul'a gelmiştir.

Kınalı-zâde'de "*Ḫ˘āce-i Sulṭan Selīm Ḫān olan ʿAṭāullah Efendinüñ ḫidmet-i ʿaliyyelerine ve medārise-i feżāil-i celīlerine müdāvim olmaġ*"[32] şeklindeki ifadelere göre Birgili Ataullah Efendi (v. 1571)[33]'nin öğrencisiyken öğrenimini tamamlayarak mülazımı olmuştur. Ataullah Efendi'nin ölüm tarihi 1571 olduğuna göre Şânî bu tarihe kadar eğitimini tamamlamış olmalıdır.

Gülşen-i Efkâr ve *Manzûme-i Avâmil* dışındaki eserlerinin Arapça olması ve şiirlerinde çoğu kez Farsça'ya da yer vermesi bu dilleri şiir yazacak kadar iyi

kaynakta rastlanılmamıştır. Kaynak taramalarında bu isimde karşımıza hep Lârendeli İbrahim Şânî çıkmıştır.

[29] Kınalı-zâde, **age.,** c. I, s. 504.

[30] İbrahim Şânî Lârendevî, **el-Ucala**, Millet Ktp. Feyzullah Ef. Bl. nr: 981 vr. 1^b.

[31] Şemseddin Sami, **age.,** c. IV, s. 178.

[32] Kınalı-zâde, **age.,** c. I**,** s. 504.

[33] Ataullah Efendi, Aydın'ın Birgi kazasında doğmuştur. II. Selim'in hocasıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. Atâî, **age.,** c. II, s. 149-151; Yılmaz Öztuna, **Devletler ve Hanedanlar, Türkiye (1074–1990),** c. III, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1996, s. 171.

bildiğini göstermektedir. Şâirin manzum eserlerinin yanında ilmî önem arz eden mensur eserlerinin olması alanına vakıf olduğunun bir göstergesidir.

Lârendeli Şânî, Osmanlı ilmiye teşkilatına göre yedi yıl[34] olan mülazımlığın ardından mertebe kat ederek medrese teşkilatında dâhilî[35] kabul edilen Hasköy'deki Mahmut Paşa Medresesi'nde[36] müderrisliğe başlamıştır. Kınalı-zâde ve Nev'i-zâde Atâî, sözü edilen medresede İbrahim Şânî'nin kırk akçeye çalıştığını ifade etmişlerdir.[37] Cahit Baltacı da *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri* adlı eserinde Şânî'nin 1000/1591 yılına kadar kırk akçe aldığını ifade eder. Şânî, Hasköy'deki görevinden azledilince 1000/1591 yılında Bostanzade Mehmet Efendi ve Sunᶜullah Efendi huzurunda Yavuz ve Nihali Beylerle birlikte imtihan oldu. İmtihan neticesinde elli akçe ile Tuti Latif Medresesine[38] müderris oldu. 1004/1595'te görevi kabul etmeyen Taceddin Efendi yerine Rodos Fetvahanesine naklolundu. 1006/1597'de Şam müftüsü oldu. 1007/1598 'de Trablusşam kazasına tayin olunmasına rağmen 1008/1599'da bu görevinden azlolundu. 1009/1600 yılında Maraş kazası ihsan olunmasıyla birlikte bu görevi de ancak bir yıl sürmüştür. Azledildiği yıl Erzurum kadısı olmuş; lakin aynı sene önceki kadının tekrar tayini

---

[34] Öztuna, **age.,** s. 612.

[35] Dâhilî medreseler, Osmanlı padişahlarıyla, şehzade valideleri, şehzadeler ve padişah kızlarının yaptırmış oldukları medreselerdir. Bundan sonra en yüksek tahsil yolu olan Sahn-ı Seman'a geçilirdi. Ayrıntılı bilgi için bk. Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı,** TTK Yay., Ankara, 1965, s. 11. Ayrıca bk. Cahit Baltacı, **XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri, Teşkilat/Tarih,** İstanbul, 1976, İrfan Matbaası, s. 26.

[36] Geniş bilgi için bk. Baltacı, **age.,** ss. 293–294.

[37] Kınalı-zâde, **age.,** s. 504; Atâî, **age.,** s. 533.

[38] Baltacı, **age.,** s. 448.

sonucunda görevinden alınmış ve Amed[39] kazasına gönderilmiştir. Son olarak yine Erzurum'da kadı olarak görevlendirilmiştir.[40]

Hicrî 1000 yılına kadar Mahmut Paşa Medresesi'nde müderrislik yapan Şânî, hicrî 989 tarihli Mir'atü's-safâ isimli tasavvufî eserini Gülşenî şeyhlerinden Kerim b. Gülşenî için yazdığını ifade etmektedir. Buna göre şâir muhtemelen tahsili sırasında Gülşenî tarikatına intisab etmiştir.

Şânî, kendi ifadesiyle Gülşenî şeyhlerinden Abdülkerim Efendi (v. 922 / 1584)[41] 'nin mürididir.[42]

Gülşeniyye, Halvetiyye'nin ana kollarından Rûşeniyye'nin bir şubesidir. İbrahim Gülşenî (v. 940 / 1534)[43] , mürşidi Ömer Rûşenî'nin (v. 892 / 1487) kendisine bir gül vererek, "*Sen ol bâğ-ı bekânın gülşenisin*" demesi üzerine mahlasını Gülşenî olarak değiştirmiş, tarîkatın adı da bu kelimeye nisbet edilmiştir.[44]

---

[39] Amed, Diyarbakır'ın eski adı olup bu kelimenin nereden geldiği kesin olarak bilinmemektedir. İslâmî dönemde bu isim Âmid şeklini almış ve XVII. Yüzyıla kadar hem şehir hem de onun merkez olduğu sancağın adı olarak kullanılmıştır. Bilgi için bk. Nejat Göyünç, "*Diyarbakır*", **DİA**, IX, İstanbul, 1994, s. 464.

[40] Atâî, **age.,** s. 533. Ayrıca bk. Baltacı, **age.,** s. 448.

[41] Atâî, **age.,** c. II**,** s. 330; Bursalı Mehmet Tahir, **age.,** c. I, s. 44.

[42] Lârendeli İbrahim Şânî, **Mir'atü's-safâ**, Süleymaniye Ktp, Esad Efendi Bl. nr:1478 vr. 140[b]. Ayrıca bk. Bursalı Mehmet Tahir, **age.,** s. 112; Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, (Haz.Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), c. III, Kitabevi yay, İstanbul, 2006, s. 185.

[43] Ayrıntılı bilgi için bk. Muhyî-yi Gülşenî, **Menâkıb-ı İbrahim Gülşenî ve Şemlelizâde Ahmed Efendi Şîve-i Tarîkat-ı Gülşeniyye, (**Haz. Tahsin Yazıcı), TTK, Ankara, 1982; Himmet Konur, **İbrahim Gülşenî, Hayatı, Eserleri, Tarîkatı**, İnsan Yay., İstanbul, 2000, ss. 87-146.

[44] Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Kara, "*Gülşeniyye*", **DİA**, c. XIV, s. 256.

İbrahim Şânî'nin mürşidi Abdülkerim Efendi, tarîkatın pîri İbrahim Gülşenî'nin halifesi Âşık Mûsâ Efendi (v. 975 / 1568)[45]'nin mürididir. Bu bilgiye göre İbrahim Şânî Efendi'nin tarîkat silsilesi şu şekildedir:

İbrahim Şânî Lârendevî (v. 1019/1610)
Abdülkerim Efendi (v. 922 / 1584)
Âşık Mûsâ Efendi (v. 975 / 1568)
İbrahim Gülşenî (v. 940 / 1534)

Şânî'nin mensup olduğu tarîkatte görevi olup olmadığına dair herhangi bir bilgiye ulaşabilmiş değiliz.

Şâir, 1019/1610 yılında son görev yeri olan Erzurum'da vefat etmiş ve buraya defnedilmiştir.[46] Kabri hakkında ise herhangi bilgiye ulaşılamamıştır.

II. EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Gülşen-i Efkâr adlı mesnevîsinde tasavvufî temaları yoğun olarak işleyen Şânî'nin tezkirelerde tasavvufî yönünden çok ilmî ve ahlâkî yönüne değinilerek şâir hüsnüahlâk sahibi olarak tanıtılır.

Tespitlerimize göre Şânî, *Zerîatü'l-ebrâr, Manzûme-i Avâmil* ve *Gülşen-i Efkâr* adında üç manzum eser kaleme almıştır. Bununla birlikte iyi bir eğitim aldığı anlaşılan Şânî'nin Fıkıh, Hadis ve Tefsir gibi alanlara dâir yazdığı mensur eserleri de vardır.

Künhü'l-ahbâr'da Şânî için, Bosnalı Şânî ile kıyaslanarak "*Bu Şānī̇nin şāʿiriyyetinde baʿżı zürefā lā farḳun beynehümā* [47]" ifadesi kullanılmaktadır. Bu

---

[45] Şeyh Aşık Dede'nin asıl ismi Mûsâ, nâmı Mehmet'tir. Edirne'de doğmuştur. Yavuz Sultan Selim ile Mısır fethinde bulunan askerlerden biriydi. O sırada İbrahim Gülşenî'ye intisab etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Atâî, **age.,** c. II, ss. 195-196; Mahmud Cemaleddin el-Hulvî, **Lemezat-ı Hulviyye ez Lemezat-ı Ulviye (Büyük Velilerin Tatlı Halleri)**, (Haz. Mehmet Erhan Tayşi), MÜİF, İstanbul, 1993, s.547.

[46] Atâî, **age.,** s. 533; Tuman, **age.,** s. 474.

[47] Gelibolulu Ali, **age.** s. 311.

ifadeye göre zarifler nezdinde iki şâirin şâirliği arasında fark olmadığı ve Şânî'nin, döneminde şâirliğiyle tanındığı görülmektedir. Ayrıca tezkirelerde örnek olarak zikredilen beyitlerinden hareketle divan tarzında şiirler yazmış olduğu anlaşılmaktadır.

Zerîatü'l-ebrâr adlı mülemmâ na'tını Arapça, Farsça ve Türkçe beyitlerle kaleme alması her üç dilde de şiir yazma yeteneğinin olduğunu göstermektedir. Memleketi Lârende'nin çocuklarının öğrenmesi için nazmen tercüme ettiği *Manzûme-i Avâmil*, şâirin, şiiri amaç değil araç olarak kullandığını göstermektedir. *Gülşen-i Efkâr* ise teşbih, mecaz, istiâre gibi unsurlardan yararlanılarak sembolik anlatıma dayalı bir tarzda yazılmıştır. Tamamıyla orijinal olan bu eser, şâirin mesnevî[48] konusunda ustalığını göstermektedir.

III. ESERLERİ

1. Arapça Eserleri

1.1. Mir'atü's-safâ

Mir'atü's-safâ, Allâh'ın isimlerinin tecellîlerini ve mertebelerini konu alan 9 varaklık Arapça, tasavvufi bir risaledir. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bl. nu: 1478 ve İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmalar Bl. nu: 59'da kayıtlı iki nüshası bulunmaktadır. Hicrî 989 senesinde Şeyh Kerim b.Gülşenî Vardârî Edirnevî'ye ithaf edilmiştir. Varak 132'de şâir kendini şöyle tanıtmıştır: *Abdu'l-müznibü'l-can İbrahim b. Abdurrahman el-Karamani eş-şehir-i bi-Şânî el-Lârendevî ve hüve fi rivayeti'l-ışk münzevi.*

1.2. Zerîatü'l-ebrâr fî Na'ti'n-Nebiyyi'l-muhtar

Zerîatü'l-ebrâr, Hoca Abdullah Ensarî tarafından Hicrî 1002 senesinde istinsah edilmiş olan 2 varaklık mülemmâ bir na'ttır. 95 beyittir. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bl. nu: 3782'de kayıtlıdır.

---

[48] İsmail Ünver, "*Mesnevî*", **Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)**, TDK Yay., Ankara, 1986, S. 415-416-417, ss. 430-563.

1.3. İfsah fi şerhi Şevâhidü'l-miftah

İfsah'ın Süleymaniye Kütüphanesi Şehit Ali Paşa Bl. nu: 2164 ve Nûruosmaniye Kütüphanesi nu: 4464'te kayıtlı olmak üzere iki nüshası mevcuttur. Konusu Arap edebiyatıdır. Şâir muhtelif tefsirlerden faydalanarak yazdığı Süleymaniye Kütüphanesindeki eseri milâdi 1584 yılında tamamlamıştır.

1.4. Risale fi's-semâvati ve'l-erâdine ve mâ fihinne

Risale, adından da anlaşılacağı üzere yerin ve gökyüzünün tabakaları ve her ikisi arasındaki mesafelerin beyanı ile ilgilidir. Altı babtan oluşan eser yer ve göğün yaratılışları, cennet ve cehennemin mekânı, öldükten sonra rûhların, battıktan sonra güneşin hali hakkında ünlü müfessirlerin görüşlerine yer verir. 27 varak olan bu Arapça risale Bayezid Kütüphanesi nu: 5291'de bulunmaktadır.

1.5. El-Ucalâ

El-Ucalâ, Fıkıh Mecmuasının 14. varağında bulunan tek varaklık bir risaledir. Eser tek varaktan mı ibarettir yoksa devamının varlığı konunda herhangi bilgiye ulaşamadık. Millet Kütüphanesi Feyzullah Efendi Bl. nu: 981'de kayıtlıdır. Arapça yazılmış bu risalenin son bölümünde yazar ve eserin ismi şu şekilde zikredilmektedir: '*Hāẕā risāle el-ʿabdü'l-faḳīr ila'llāh el-ḳavī el-ġanī İbrāhim b. Şeyḫ ʿAbdurraḥmān eş-şehir Şānī el-Lārendevī, Hāẕihī er-risāle el-ʿucalā hāẕihi'l-evrāḳ ve'l-meʿāl'.*

2. Türkçe Eserleri

2.1. Manzûme-i Avâmil

Manzûme-i Avâmil, Hicrî 987'de, 7 varaklık, talik hatla yazılmış Osmanlıca manzum bir eserdir. Süleymaniye Kütüphanesi Şehit Ali Paşa Bl. nu: 2573'te kayıtlı olan nüsha rastlayabildiğimiz tek nüshadır.

Manzûme-i Avâmil, 137 beyitten oluşan manzum bir nahiv kitabıdır. Eser, Osmanlı medreselerinde yıllarca okutulmuş Abdülkâhir Cürcânî (v. 471)'nin *el-*

Avâmilü'l- mie (yüz âmil)[49]'sinin manzum çevirisidir.[50] Şânî, söz konusu eseri, memleketi Lârende'nin çocuklarını okuma yazmaya teşvik amacıyla kaleme aldığını ifade eder.[51]

2.2. Gülşen-i Efkâr

Bu eser çalışmamızın konusunu teşkil ettiği ve ileride daha geniş bir şekilde ele alınacağndan burada tanıtımını yapmıyoruz.

---

[49]Bk. İsmail Durmuş, "*el-Avâmilü'l-mi'e*", **DİA**, İstanbul, 1991, c. IV, s. 106.

[50]Avâmil tercümeleri başka şâirler tarafından da yapılmıştır. Bunlardan biri Mehmet Arslan tarafından yayınlanmıştır. Bk. Mehmet Arslan, *" Klasik Türk Edebiyatı Manzum Didaktik Eserlerinden Bir Örnek: 'Manzum Avâmil'*, **Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri,** Bayrak Matbaası, İstanbul, 2003, S.2, ss. 5-39.

[51] Te'lif sebebi ve muhtevası ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bk.Lârendeli İbrahim Şânî, **Manzûme-i Avâmil**, Süleymaniye Ktp., Şehit Ali Paşa Bl. nr: 2573, vr. 2ª; Ali Öztürk, **XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜ, SBE, Ankara, 2003, s. 62.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜLŞEN-İ EFKÂR'IN MUHTEVÂSI VE DÎNÎ TASAVVUFÎ AÇIDAN TAHLÎLİ

A. GÜLŞEN-İ EFKÂR'IN MUHTEVÂSI

Gülşen-i Efkâr, tasavvufî bir mesnevîdir. Mesnevînin adı Şânî'nin şu beyitinde ifade ettiği gibi *Gülşen-i Efkâr*'dır:

Vaḳt-i gülşende ʿarż idüp dīdār
Aña nām oldı Gülşen-i Efkār (1691)

Şânî, mesnevîye Besmele ile başlayarak Besmelenin gayb hazinesinin anahtarı olduğunu, ism-i a'zam'ın onda saklı olduğunu söyler. Besmelede geçen her bir harfin, harekenin ve noktanın delalet ettiği manâları tek tek ele alır.

Sonraki manzûmeye Allâh'a hamd ile başlayan şâir, Allâh'ın hiçbir fiilinin sebebini sormaya kimsenin gücünün yetmeyeceğini ve her şeyde Allâh'ın olmasına rağmen zâhirde kimsenin O'nu göremeyeceğini vurgular.

Tevhîdin mertebelerini ilmî, aynî ve hakikî olmak üzere üç farklı manzûmeyle açıklayan Şânî, tevhîdin ilmî mertebesini aklî ve naklî olarak ikiye; aynî mertebesini de zâtî, sıfâtî ve ef'âlî olmak üzere üçe ayırır. Terci-i bend nazım şekliyle ele aldığı son tevhîdden sonra kalbin mertebelerini sadr, kalp, şegaf, fuâd, habbetü'l-kalp, süvaydâ ve muhcetü'l-kalp[52] olarak sıralar. Âyetlerden yola çıkarak kalbi bu yedi mertebede inceleyen Şânî daha sonra günahları karşısında Allâh'a münâcâtta bulunur. Münâcâtı Hz. Peygamber'in mucizelerinin anlatıldığı na't takib eder. Hz. Peygamber'in mi'râca yükseldiği geceyi tasvirle başlayan mir'âciyyede ise isra, mi'râc hadiseleri, Hz. Peygamberi taşıyan binek olan Burak'ın vasıfları etraflıca anlatıldıktan sonra Hz. Peygamber'in göğün katlarında diğer peygamberlerle karşılaşmasını dile getirir. Mi'râc hadisesinden sonra dört halife birer beyitle anılarak mir'âciye bitirilir.

[52] Kalbin mertebeleri Tasavvuf Tahlîli bahsinde incelenmiştir.

Dört fasılda yazılan başka bir na'tın ardından Şânî, şefaat ümidiyle tazarruda bulunur. Daha sonra dört halifeye medhiyelerin bulunduğu manzûmeler yer alır. Başka bir münâcâtı dönemin padişahı III. Murad'a yazılmış medhiye izler. III. Murad'ı Hakk'ın yeryüzündeki gölgesi olarak kabul eden Şânî'ye göre III. Murad'ın vasıfları anlatmakla bitmez.

Lârende'de dünyaya gelen Şânî eserinde memleketini tasvir etmeyi ihmal etmez. Beyitlerde Lârende, âlimlerin, sâlihlerin mekânı olup bağları, bahçeleri ve tabiat güzellikleri sebebiyle me'va cennetine benzetilmiştir.

Adı *Lārendedür* o me'vānuñ
Merkezidür sipihr-i a'lānuñ (633)

Halvetî tarîkatına mensup olan Şânî, Halvetiyyenin Rûşenîyye kolunu tesis eden Dede Ömer Rûşenî'ye yazdığı medhiyenin ardından *Gülşen-i Efkâr*'ı nazm etme sebebine gelir.

Bāġ-ı ḳalbüñde *Gülşen-i Efkār*
Çün açıldı anı eylegil iẓhār (764)

Sebeb-i nazmdan sonra eserinin vasıflarını edebî sanatlarla süsleyerek tasvir eden Şânî, bir gece dört halifenin gül bahçesini ziyaret ederek şereflendirdiğini ifade eder.

Gülşen'in insanı cezbeden birçok vasfı olduğunu ifade eden Şânî, *Gülşen*'in gözcülüğünü nergis, kapıcılığını benefşenin üstlendiğini söyler. Koruyuculuğu ise akl, ilim, hilm ve devlet yerine getirir. Mekanı insan dimağı olan akıl, yol göstericilik vasfıyla vurgulanırken ilim, hayatı aydınlatan bir ışıktır. Hilm 'edeb' kavramıyla tanımlanır ve hilmin insanlar arasındaki fitneyi önleme özelliği belirtilir. Devlet ise 'talih'i simgelemektedir. Görüldüğü üzere şâir, bazı kavramları simgelerle ifade ederek sembolik anlatıma dayalı bir hikaye tarzı kullanmıştır.

Sonraki manzûmelerde aklın vasfedildiği beyitlerle birlikte aklın beş duyu organını ve insana ait özellikleri tarif ettiği bölümler gelir. *Aklın, ilmin, hilmin, devletin* birbirleriyle olan münâzaralarını, bu dört koruyucunun mârifet şehrine

seyahatleriyle bu şehrin sühandânı (sözcüsü) rûh-ı seyraniye pişmanlıklarını dile getirdikleri beyitler takip eder. Daha sonra rûh-ı seyrani, mârifet şehrinin hükümdarı rûh-ı pür-hikmeti tasvir ederek akl, ilm, hilm ve devleti rûh-ı pür-hikmetle tanıştırır. Aklın, ilmin, hilmin ve devletin rûh-ı pür-hikmete, hadîslere dayanarak fazilet ve hasletlerini sıralamalarının ardından rûh-ı pür-hikmetin itirazları bulunur. Bu itirazlar karşısında şaşkınlığa düşen dört koruyucuya rûh-ı pür-hikmetin nasihat eder. Daha sonra Gülşen-i Efkâr hâtimeyle sona erer. Eserini duâlarla bitiren Lârendeli Şânî, iyi bir ad bırakmak ve hayırla anılmak ister:

Ola kim bir duʿā-yı ḫayrla şād
İdeler Şānii rūḥ-ı dil-şād (1715)

Saña lāyıḳ budur ki bir eyü ād
İdesin anuñ-ile rūḥuñı şād (1717)

B. GÜLŞEN-İ EFKÂR'IN TÜRK İSLAM EDEBİYATINDAKİ YERİ

Lârendeli İbrahim Şânî'nin 1730 beyitten oluşan *Gülşen-i Efkâr* adlı mesnevîsi aruzun cedid bahrinin fâilâtün [feilâtün] / mefâilün / fa'lün, fâilün [feilün] kalıbıyla kaleme alınmış dînî-tasavvufî bir eserdir.

Gülşen-i Efkâr mesnevîsi, Dînî edebiyatımızın önemli türlerinden[53] olan tevhîd, münâcât, na't, mi'râciyye gibi türleri ihtivâ etmektedir. Ayrıca tabiat güzelliklerinin, güz ve baharın vasıflarının dile getirildiği sebeb-i nazm manzûmesi de bahâriye olarak görülebilir. Bu sebeble *Gülşen-i Efkâr* edebî önemi bulunan hacimli bir mesnevîdir.

Mutasavvıf şâirler müntesibi oldukları tarîkatın esaslarını anlatmayı amaç edindiklerinden kullanılan dil halkın kolayca anlayabileceği bir dildir. Lakin mutasavvıf bir şâir olan Şânî'nin mesnevîsinde böyle bir gaye hemen anlaşılmaz.

---

[53] Dînî Edebiyatımızın türleri için bk. Agâh Sırrı Levend, *"Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten,** 1972, TDK Yay., 2. Baskı, Ankara,1989, ss. 35-80; Âmil Çelebioğlu, *"Türk Edebiyatında Manzum Dînî Eserler"*, **Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi, Şükrü Elçin Armağanı,** Ankara, 1983, ss. 153-166.

Zira yüksek eğitim alan ve eserlerinden kültür seviyesinin yüksek olduğu anlaşılan Şânî, eserinde Arapça ve Farsça terkipleri yoğunlukla kullanmıştır. Öyle ki yer yer tamamen Arapça veya Farsça beyitlere dahi rastlanır. Bu da eserin dilini oldukça ağırlaştırmıştır. Diğer taraftan şâir böyle bir mesnevîyi kaleme almasının sebebini açıklarken de, eserinin herkes tarafından anlaşılamayacağını; ancak hâl ehli olan ve sembolleri anlayabilen kimseler tarafından anlaşabileceğini ifade eder:

Bu meʿāni-ile ehl-i ḥāl añlar
Kāşif-i remz olan ricāl añlar (1706)

Şânî, *Gülşen-i Efkâr*(Fikirlerin Bahçesi) adlı eserinin tercüme olmayıp orijinal olduğunu özellikle vurgulamıştır:

Tercüme ṣanma anı ve'l-ḥāṣıl
Bikr-i maʿnāya olmışam vāṣıl (1692)

Bununla birlikte Agâh Sırrı Levend Eski Edebiyatımızda tercüme konusunu irdelerken İbrahim Şânî'nin bu eserini zikreder ve şâir için "*Kendilerine güvenen şâirler 'terceme'den kaçınmışlar, eserleri için ele alınmadık konu aramışlardır.*" ifadesini kullanır.[54]

Gülşen-i Efkâr'da mesnevî nazım şekli kullanılmakla birlikte terci-i bend tarzında bir tevhîd ve na't bulunmaktadır. Tüm kafiye çeşitlerini kullanmakla birlikte tam kafiyeye ağırlık vermiş ve birçok kez redif kullanmayı tercih etmiştir. Şâirin kullandığı kafiyelere aşağıdaki beyitleri örnek verebiliriz:

Ḥilmle eylegil beni f**āyıḳ**
Tā olam ben saʿādete l**āyıḳ** (343) (Zengin Kafiye)

Ol durur serv-i gülşen-i melek**ūt**
Sünbül-i bāğı ravża-i ceber**ūt** (7) (Tam Kafiye)

İncedür gerçi ṣāf ṭarīḳ-i Ḫudā
Ehl-i tevḥīde ʿurve-i vüs̱ḳ**ā** (18) (Yarım Kafiye)

[54] Agâh Sırrı Levend, **Türk Edebiyatı Tarihi**, c. I, TTK, Ankara, 1973, s. 84.

Münderic bunda Ādemüñ ilmi
Mündemic cümle ʿālemüñ ʿilmi (49) (Redif)

Şânî, bu eserinde ilgili âyetler ve hadîslerden lâfzen ve mânen iktibaslar yaparak Kur'ân ve Hadîs kültürüne vâkıf olduğunu göstermiştir:

Līk *lā taķnaṭū*yaʿāmiller
Raḥmetüñi recāda kāmiller (364)

Türkçe'nin yanında Arapça ve Farsça tabirleri de ustalıkla kullanmıştır. Çeşitli deyim ve edebî sanatla anlatımını zenginleştirmiştir. Beyitlerde atasözü tespit edemedik. Şâirin kullandığı her bir deyimi ayrı ayrı ifade etmek, çalışmanın hacmini aşacağından birkaç deyimi örnek vermekle yetineceğiz:

"Diş bilemek (Dişini Bilemek)"[55]

Erredür münkere siyāsetde
Diş biler ķatline cināyetde (15)

"Baştan çıkarmak"[56]

Beni *başdan çıķardı* nefs-i denī
Elüm alup ayaķda ķoma beni (339)

"Başına çıkmak"[57]

Yüzün açup çemende bād-ı seḥer
Başına çıķdı herkesüñ gül-i ter (718)

Şânî, edebî sanatlardan teşbih, teşhis gibi mecâzî ifadeler ile cinas, iâde gibi söz sanatlarını ustalıkla ve sıklıkla kullanmıştır.

---

[55] Kemal Eyüboğlu, **XIII. yüzyıldan Günümüze Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler**, İstanbul, 1975, c. II, s. 142, deyim nu: 2.

[56] Eyüboğlu, **age.,** s. 70, deyim nu: 19.

[57] Eyüboğlu, **age.,** s. 61, deyim nu: 11.

Teşbih, aralarında çeşitli yönlerden benzerlik bulunan iki varlıktan zayıf olanı kuvvetli olana benzetmeye denir. Lârende'nin her bir kazası insanın ömrünü artırır. Havası ise Hz. Îsâ'nın şifâ veren nefesine benzetilmiştir:

Rūḥ-efzā durur feżāsı ānuñ
Dem-i ʿĪsā durur havāsı ānuñ(637)

"*Teşhis, insan dışındaki varlıkları düşünen, duyan ve hareket eden bir insan kişiliğinde göstermek, kişileştirmektir*".[58] Mesnevîde, güneş insana ait bir özellik olan "titremek" fiiliyle ifade edilmiştir. Aynı beyitte siyah bulut, 'bekçi' kişiliğine büründürülerek teşhis yapılmıştır.

Ditreyüp üstüne düşerdi güneş
Pās-bān olmasa ger ebr-i ḥabeş (382)

"*Cinas, söylenişleri ve yazılışları bir fakat anlamları farklı iki ayrı sözcüğü bir arada kullanmaktır.*"[59] Şâir, söylenişi aynı fakat anlamı farklı olan 'nerîmân' , 'ner iman' ; 'günah', 'gün âh' kelimelerini bir arada kullarak cinas yapmıştır.

Ẓafer oldı cihān *Nerīmānı*
Bulur anuñla her *ner īmānı* (1045)

Her nefesde nice *günah* iderem
Ṣubḥadek līk her *gün āh* iderem (350)

"*İâde, bir şiir içindeki her beytin son sözcüğünü, sonraki beytin ilk sözcüğü olarak kullanma sanatıdır.*"[60] İlk mısrayı 'mîm' kelimesiyle bitiren şâir, ikinci mısraya aynı kelimeyle başlayarak iâde sanatı yapmıştır.

Geldi ḥall itdi sūre-i ḥā *mīm*
Mīmi mübhem idi femi muḥkem (484)

---

[58] Halil İbrahim Şener, Alim Yıldız, **Türk İslâm Edebiyatı**, Rağbet Yay., İstanbul, 2003, s. 318.

[59] Şener, **age.,** s. 325.

[60] Şener, **age.**, s. 325.

Eserlerinden Arapça ve Farsça'ya hakim olduğu anlaşılan şâir, başlıklarda genel itibariyle Farsça'yı kullanmıştır. Bunun yanı sıra *Gülşen-i Efkâr*'da altı Arapça ve beş Farsça beyit vardır:

Ṭavvele'llāhu ʿömrehu'l- eclā
Şeyyede'llāhu naṣurahu'l-aʿlā (602)

Heme dostānı rā ṣafā-cūyem
Merdümān şākir-est ez-ḫūyem (997)

Na't, bilindiği üzere Hz. Peygamber'i övmek maksadıyla kaleme alınan manzûmelerdir. Bununla birlikte Türk İslam Edebiyatında dört halifeye de na't yazma geleneği vardır.[61] Şânî de bu geleneğe uyarak Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e na't yazmıştır. Hz. Osman ve Hz. Ali için yazdığı manzûmeler için 'medhiye' tabirini kullanmıştır.

C. GÜLŞEN-İ EFKÂR'IN DÎNÎ-TASAVVUFÎ AÇIDAN TAHLÎLİ

I. DÎN

Edebiyatımızda mesnevîlerin önemli bir kısmını 'dînî konulu' olanlar teşkil eder. Özellikle 'dinî' amaçlı ele alınan mesnevîlerin özü dînî kavramlarla örülmüştür.

1. İTİKÂD

1.1. Allâh

Kur'an-ı Kerim Allâh'ın âlemin yaratıcısı ve devam ettiricisi olduğunu ifade ederken bir bakıma apaçık bir bakıma gizli olduğunu da söylemiştir.[62]

Allâh'ın zâtı duyularla idrâk edilemez. O, her şeyi görür, işitir. İnsanın açıkladığını da gizlediğini de bilir. [63]Allâh'ın dışındaki her şey yok olmaya mahkumdur. O, ezelîdir, ebedîdir.

[61] Yaşar Aydemir, "*Methiye*", **DİA**, c. XXIX, ss. 406-411.

[62] Hadîd 57/3. Allâh hakkında detaylı bilgi için bk. Bekir Topaloğlu, *"Allâh*", **DİA**, c. II, ss. 471-498.

Allâh, *Kur'ân*'da kullarına kendini tanıtmak maksadıyla isimlerini belirtmiştir ve bu isimlere genel anlamda 'Esmâü'l-hüsnâ (Allâh'ın En Güzel İsimleri)' adını vermiştir. "*İster Allâh deyin ister Rahmân deyin. Hangisini derseniz olur. Çünkü en güzel isimler O'na hastır.*"[64] Esmâü'l-hüsnâ terkibi naslarda Allâh'a nisbet edilen isimleri ifade eder. Sadece *Kur'ân*'da geçen ilâhi isimler yüzden fazladır; geniş anlamıyla bu tabir bunların hepsini kapsamakla birlikte terim olarak daha çok doksan dokuz ismi içerdiği kabul edilir.[65]

Bütün ilahî isimleri içinde bulundurduğu için Allâh lafzına ism-i a'zam denmiştir. Ayrıca kulu etkisi altında tutan isme de ism-i a'zam denir.

"Lafẓatu'llāh" ki ism-i ẕātü'l-Ḥaḳḳ
Bāġ-ı raḥmetde ṣanki bir yapraḳ (22)

Şânî, eserinin birçok bölümünde farklı vesilelerle Allâh'ın isimlerini zikretmiştir. Bunlardan en çok "Hak" ismini 37 yerde kullanmıştır. Ayrıca "Hak" ismini Râh-ı Hak, vâsıl-ı Hak, tâlib-i Hak gibi birçok terkiple ele almıştır.

Gülşen-i Efkâr mesnevîsi için Esmâü'l-hüsnâ açısından zengin bir kaynak denilebilir. Allâh'ın bizzat kullanılan ve işaret edilen isim ve sıfatları arasında Kerim (8 kez), Rahim (8kez), Ġafūr (6 kez), Ṣānıʿ (8 kez), Ḳādir (4 kez), Ḥayy (4 kez), Cemâl (4 kez) isimleri yer alır. Bunların dışında Allâh'ın Ḫālıḳ (50, 51, 326), Rāzıḳ (51, 1391) Bāḳi (54, 246), Ḳadim (327), Ḫallāḳ (252, 281), Cemîl (122, 512) Celîl (122) isimleri çeşitli vesilelerle kullanılmıştır.

Hemen hemen her mısrada ya Allâh'ın herhangi bir ismi ya da terkip haline getirilmiş şekli yer alır. Ferd-i Bî-Çûn (199), Rabb-i Kadîr terkiblere örnek olarak verilebilir. Ayrıca fikir vermesi açısından müstakil olarak yazılan isimlerden bazılarını yukarıda zikretmiştik.

---

[63] Mülk 67/13.

[64] İsrâ 17/110. Esmâü'l-hüsnâ için ayrıca bk. A'râf 7/180, Tâhâ 20/8, Haşr 59/24.

[65] Bekir Topaloğlu, *"Esmâ-i Hüsnâ*", **DİA**, İstanbul, 1995, c. XI, ss. 404-418.

Hamd, her şeyin yaratıcısı Allâh'a yapılmalıdır (50). Öyle ki Allâh, her türlü varlığın rızkını veren (51), gökleri binâ edendir(53). Şânî, gizlenen ve açığa vurulan her şeyi bilen Allâh'ın (52) insanoğlunu yokluk elbisesinden çıkarıp var ettiğini söyler (59). Yer, gök (60) ve yıldızlar Allâh'ın varlığına şahittir:

Ẕāt-ı Ḥaḳḳuñ vücūdına şāhid
Saña rūşen delīldür nāhid (62)

Şâire göre, gece ve gündüzün birbirini düzen içinde takip etmesi Allâh'ın birliğini gösterir (248). Şânî, "*Kün*" emriyle yedi kat göğü yaratan Allâh'ın kudreti karşısında hayranlığını gizleyemez:

Bu ne ḳudret dürür ki kevn ü mekān
İki ḥarf-ile oldı ṭāḳ-ı revāḳ (253)

Allâh, gökyüzünü yarattığı gibi insanın kalbini de yedi mertebede yaratmıştır (281). Merhametiyle günahları affeden Allâh'ın (326), rahmeti gazabını geçmiştir:

Ġażabuñdan çü raḥmuñ esbaḳdur
Keremüñ ḫāṣ u ʿāma muṭlaḳdur (353)

1.2. Melekler

Melekler, Allâh'a sürekli ibadet eden nûrânî varlıklardır. Günah işlemez, onların erkeklik-dişilikleri yoktur. Farklı vazifeleri olan Azrâil, Cebrâil, İsrâfil ve Mikâil isimlerinde dört büyük melekten ayrı olarak sonsuz sayıda melek vardır. Şânî, dört büyük melekten Cebrâil'i, Azrâil'i bunun dışında Hârût-Mârût meleklerini zikretmiştir.

1.2.1. Cebrâil

Cebrâil, dört büyük melekten Allâh ile peygamberler arasındaki elçilik vazifesini gören melektir. Hıristiyanlıkta 'Kutsal Ruh' diye anılır. Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Hira dağında 'Oku' emrini getirmiştir.

Vahiyle görevlendirilen Cebrâil, beyitlerde Namus-ı Ekber, Cebrâil, Cibrîl, Ruh-ı Emin, Tâir-i Kuds, Tâir-i Sidre olarak yer almaktadır. Özellikle Mi'râc hadisesinin anlatıldığı bölümde Cebrâil'in Hz. Peygambere Burak, Hulle ve İklîl'i getirmesi (416), İsra ve Mi'râc yolculuğu boyunca Hz. Peygambere kılavuzluk etmesi (427, 428), Sidretü'l-müntehâ denilen yere kadar götürüp oradan öteye geçemeyeceğini söylemesi (455) yer alır. Sidre-i müntehâ'da ilerleyemeyen Cebrâil birçok kez 'Tâir-i Sidre olarak adlandırılır:

Murġ-ı dil irmez intihāsına
Ṭāir-i sidre-müntehāsına (1074)

1.2.2. Hârût-Mârût

Hârût ve Mârût, *Kur'an-ı Kerim*'de adları geçen[66] ve insanlara sihir öğrettiklerine inanılan iki melektir. Bu vesile ile Bâbil, Hârût, Mârût, büyü ve Zühre yıldızı etrafında birçok mazmun meydana getirilmiştir. Rivayete göre bu melekler insanların yeryüzünde bozgunculuk yapmaları üzerine "biz olsaydık böyle yapmazdık" demişler. Bunun üzerine Allâh bu iki meleğe insani özellikler yükleyerek yeryüzüne gönderir. Yeryüzünde kadılık görevi yapan melekler bir gün güzel bir kadın olan ve eşinden boşanmak isteyen Zühre'ye âşık olurlar. Zühre melekleri çeşitli oyunlarla kandırır ve melekler günah işlediklerinden kıyamete kadar dibinde ateş bulunan bir kuyuda azaba çarptırılırlar. Birçok şâir bu olayın çeşitli bölümlerini şiirlerine konu alır.[67]

Şânî de Hârût Mârût meleklerinin azap gördükleri kuyuyu benzetmelerle dile getirerek bu olaya telmihte bulunmuştur:

Zenaḫı ḳaʿr-ı çāh-ı *Hārūt*ı
Baḳar anda ṣuya o *Mārūt*ı (1129)

---

[66] Bk. Bakara 2/102.

[67] Bk. Kürşat Demirci, *"Hârût ve Mârût"*, **DİA**, İstanbul, 1997, c.XVI, ss. 263–264.

1.3. Kitaplar

Mesnevîde söz konusu edilen kitap Hz. Peygamber'e indirilen *Kur'ân-ı Kerim*'dir. Şânî *Kur'ân-ı Kerim*'i, "*O kitap (Kur'ân); onda asla şüphe yoktur. O, müttakîler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir*"[68] âyetine dayanarak "Mushaf-ı Lâ-rayb" *(*573, 1492) şeklinde isimlendirir. Bunun dışında 'Kitab' (95, 125) ismini ve Hz. Osman'ın *Kur'ân-ı Kerim*'i çoğaltmasına değinerek 'Kur'ân' ismini zikreder:

Keff ü engüşti̅ şanki levḥ u ḳalem
Ṣuḥuf-ı *Ḳur'ān*ı itdi cemᶜ u raḳam (568)

"Bā"-i Bismi'llāh oldı ümm-i kitāb
Anda derc oldı cümle faṣl-ı ḫiṭāb (11)

1.4. Peygamberler

Farsça 'haber' anlamına gelen peyâm kökünden gelen peygamber 'haber getiren, Allâh'ın emirlerini insanlara ulaştıran' elçi[69] anlamında olup Arapça Rasûl ve Nebi kelimelerinin karşılığıdır. *Kur'an-ı Kerim*'de 27 peygamberin bizzat isminden bahsedilmekle birlikte bu sayının ümmet sayısı kadar olduğu bildirilmektedir.[70] Peygamberler güvenilir, doğru, zeki, uyanık ve günahtan arınmış insanlar olup Allâh tarafından görevlendirilirler. İlk peygamber aynı zamanda ilk insan olan Hz. Âdem son peygamber de İslam peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir.

Şânî, mesnevîsinde Hz. Âdem, Hz. Yakûb, Hz. Yûsuf, Hz. Mûsâ, Hz. Süleyman, Hz. Îsâ ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'i isimleriyle anmıştır. Bunların dışında peygamberliği hakkında ihtilaf olan Hızır (a.s.) ve Danyal'dan da bahseder.

---

[68] Bakara 2/2.

[69] Bk. Mehmet Kanar, **Farsça-Türkçe Sözlük**, Deniz Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 277.

[70] "Andolsun ki her ümmete Allâh'a ibadet ediniz ve şeytandan kaçının diye bir peygamber göndermişizdir." Nahl 16/36.

1.4.1. Hz Âdem

Hz. Âdem insanların atası ve ilk peygamberdir. Çamurdan yaratılmış[71] bedenine Allâh'ın ruh üflemesiyle hayat bulmuştur. Allâh'ın kendisine eşyanın isimlerini öğrettiği Hz. Âdem'e İblis dışında bütün melekler secde etmiştir. İblis'in gururlanarak secde etmemesi *Kur'an-ı Kerim*'de detaylı bir şekilde hikâye edilir.[72] Cennette nimet içinde yaşamaya bırakılan ilk insana sadece bir ağaca yaklaşmaması emredilmiştir. Bu zaman zarfında Hz. Âdem'e eş olarak Hz. Havva yaratılmıştır. Cennette İblis'in tuzağına düşerek yasak yiyecekten yiyen Hz. Âdem ile Hz. Havva cennetten kovularak dünyaya indirilmişlerdir. Böylece insan için dünya hayatı başlamıştır.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Âdem'in yaratılışı, ona eşyanın isimlerinin öğretilmesi, İblis'in secde etmemesi, Havva'yla cennette yasak yiyecekten yemesi, cennetten kovulmaları, dünyada uzun yıllar ayrı kalmaları, Allâh'tan af dilemeleri, çocukları Habil ile Kabil arasında olan olaylar ayrıntılı anlatılır.[73]

Şânî'ye göre Hz. Âdem ilk insan olması nedeniyle tüm insanlığı temsil eder. Şânî, Hazret-i Âdem, Nebi Âdem terkiplerini kullanarak onun yaratılmasına (220, 259). Bununla birlikte 'Âdem' den kastettiği çoğu kez insanoğludur:

Līk yār oldıġuñ *benī Ādem*
Ġam-ı endūḥ olur aña hem-dem (1341)

1.4.2. Hz. Yakûb –Hz. Yûsuf

Hz. Yakûb ve Hz. Yûsuf İsrailoğullarına gönderilmiş baba-oğul peygamberlerdir. Hz. Yakûb, İbrahim peygamberin torunu, İshak peygamberin ikiz oğullarından biridir. Doğarken kardeşi Ays'ın topuğundan tutarak dünyaya geldiği

---

[71] "O ki yarattığı her şeyi güzel kıldı ve insanın yaratılışına çamurdan başladı." Secde 32/7.

[72] Konu ile ilgili olarak bk. Bakara 2/34, İsra 17/61, Kehf 18/50, Taha 20/116.

[73] Hz. Âdem'le ilgili olarak bk. Bakara 2/31, 33, 34, 35, 37; Al-i İmran 3/33, 59; Mâide 5/27; A'raf 7/11, 19, 26, 27, 31, 35, 172 ; İsra 17/61, 70; Kehf 18/50; Meryem 19/58; Taha 20/115, 116, 117, 120, 121; Yasin 36/60.

için Yakûb ismi verilmiştir. Yine kardeşi Ays tarafından öldürülmek korkusuyla gündüzleri saklanıp geceleri yürüdüğü için İsrail lakabı verilmiştir. Bu yüzden onun neslinden gelenlere İsrailoğulları denmektedir.

Kenan diyarına yerleşen Yakûb peygamberin on iki oğlu vardır. Bunlardan Yûsuf ve Bünyamin aynı annedendirler. Oğullarının kendisinin sevgisinden kıskanıp küçük oğlu Yûsuf'u kuyuya atarak ölüm haberini vermesiyle derin üzüntü duymuştur. Bunun sonucunda gözleri görmez olmuştur. Yıllar sonra Mısır meliki Yûsuf'un gönderdiği gömlekle gözleri açılmıştır. [74]

Mi'râçta feleklerin Hz. Peygamber'i gördüğü andaki sevinçleri tıpkı Hz. Yakûb'un Yûsuf'a kavuştuğu anda duyduğu mutluluğa benzetilerek telmih yapılmıştır:

Pīr-i çarḫa irişdi o maḥbūb
*Yusuf*un buldı güyiyā *Yaʿḳūb* (451)

14.3. Hz. Mûsâ

Hz. Mûsâ, İsrailoğullarına gönderilmiş ulu'l-azm[75] peygamberlerdendir. Mısır'da doğmuştur, babasının adı İmran'dır. Hz. Yûsuf zamanında Mısır'a yerleşmiş İsrailoğullarını Firavun'un işkencelerinden kurtarmak ve Filistin topraklarına yerleştirmek için Mısır'dan çıkarmıştır. *Kur'an-ı Kerim*'de doğduğu zamanda yaşanılan zorluklar, Mısır'dan kaçıp Şuayb peygamberle yaşadığı yıllar, memleketine dönüşte Tûr-i Sina'da kendisine peygamberliğin verilmesi, Firavun'u

---

[74] Ahmet Cevdet Paşa, **Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ**, Doğan Güneş Yay., İstanbul, 1969, c. I, ss. 13-21. Geniş bilgi için bk. Erzurumlu Darir, **Kıssa-i Yûsuf, İnceleme-Metin-Dizin**, (Haz. Leyla Karahan), TDK Yay., Ankara, 1994.

[75] Ulu'l-azm: Azim ve sebat sahibi peygamberler anlamındaki İslami bir terimdir. Âlimler Hz. Nuh'u, İbrahim'i, Mûsâ'yı, İsa'yı ve Hz. Muhammed'i bazı âyetleri delil göstererek ulu'l-azm peygamberlerden saymışlardır. Ulu'l-azm peygamberlerle ilgili olarak bk. Şûrâ 12/13, Ahzab 33/7, Ahkaf 48/35; ayrıca bk. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Akçağ Yay., c. VI Ankara, tsz, s. 448.

İslam'a davet etmesi, İsrailoğullarını Kızıldeniz'den geçirmesi, Allâh'a isyan eden İsrailoğullarıyla 40 yıl Sina çölünde mücadele etmesi teferruatlı bir şekilde anlatılır.[76]

Edebiyatta daha çok, Hızır'la yaşadığı hadiseler[77], Firavunla mücadelesi ve Kızıldeniz mucizesi yer alır.[78]

Hz. Mûsâ gösterdiği mucizelerle mesnevîde geniş yer tutar. Tûr-i Sina'da Allâh'ın tecellî etmesi (860, 1184), Hızır ile aralarında geçen hadiseler (1393), asâ ve beyaz el mucizeleri Şânî'nin değindiği hususlardır:

Ṭutar elde ʿaṣāyı ṣān *Mūsā*
Gösterür ḥalḳa ol yed-i beyżā (665)

1.4.4. Hızır (a.s.)

Hızır, *Kur'an-ı Kerim*'de Hz. Mûsâ'ya ledünn ilmini öğretmek için görevlendirilmiş bir şahıs olarak zikredilir.[79] Peygamberliği konusunda ihtilaf vardır. Ölmezlik sırrına vâkıf olduğundan hala yaşadığına ve darda kalanlara yardıma koştuğuna dair pek çok rivayet vardır.[80]

Tasavvuf Edebiyatında hemen hemen bütün mutasavvıf şâirler Hızır'ı mürşid-i kâmil olarak yorumlamışlardır. Edebî eserlere konu olan Hızır ledünn ilminde mâhir ve üstattır, velîlere keramet öğretir.[81]

Gülşen-i Efkâr'da Hızır, gayb ilimlerini bilmesiyle (908, 1387, 1585), *Kur'an-ı Kerim*'de ayrıntılarıyla anlatılan Hz. Mûsâ'ya gayb ilimlerini öğretmesi hadisesiyle (1384)ve sıkıntılı anlarda hemen yetişmesi yönüyle (536) ele alınır:

---

[76] Bakara 2/49-93, A'raf 7/101-156, Tâhâ 20/9-101, Kasas 28/3-50.

[77] İlyas Çelebi, *"Hızır"*, **DİA**, c. XVII, s. 406.

[78] Dursun Ali Tökel, **Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar/Şahıslar Mitolojisi,** Akçağ Yay., I. Baskı, Ankara, 2000, s. 343; Ömer Faruk Harman, *"Mûsâ"*, **DİA**, c. XXXI, ss. 207-213.

[79] Bk. Kehf 18/60-82.

[80] Ahmet Yaşar Ocak, **İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü**, Kabalcı Yay., İstanbul, 2007, ss. 42-72; Tökel, **age.,** s. 361.

[81] Cemâl Kurnaz, "*Edebiyatta Hızır*", **DİA**, c. XVII, ss. 411-412.

Mevc-i bahr-ı çemende kişti-i rūh
Ġarḳ olurken yetişdi *Ḫıżr-ı* fütūḥ (739)

1.4.5. Danyal

Danyal, İsrailoğulları peygamberlerindendir. Danyal hakkında Kitab-ı Mukaddes'te Daniel Kitabındaki bilgilerle tarihi kaynaklardaki bilgiler çelişmektedir. İslamî kaynaklara göre kendisine rüya yorumu bilgisi verilmiştir. Bilgi ve hikmetiyle tanınır.[82] *Kur'an-ı Kerim*'de ismi geçmekle birlikte peygamber olduğu hususunda kesinlik yoktur. Şânî ise mesnevîsinde Danyal'ı 'Nebi' olarak isimlendirip Danyal ile astronomi arasında ilişki kurar.

Dānyāl-ı nebi suṭurlābı
Fetḥ ider himmetim-le her bābı (977)

1.4.6. Hz. Süleyman

Hz. Süleyman, kendisi gibi peygamber-hükümdar olan Hz. Davud'un oğludur. İsrailoğullarına gönderilmiş olup hayvanlarla konuşması yönüyle bilinir. Allâh tarafından kendisine birçok mucize verilmiştir. Hayvanlarla konuşma, onların dilini anlama ve cinlere ve rüzgâra emretme yetkisine sahiptir. Meşhur bir yüzüğü vardır. Rivayetlere göre Süleyman'ın güç, kuvvet ve saltanatı bu yüzüktedir. *Kur'an*'da Süleyman Peygamber'in bir karınca ile olan sohbetine[83] öz olarak temas edilir. Süleyman-karınca meseli de şiirlerde kullanılan önemli mazmunlardandır.[84]

Şânî, Hz Süleyman'ın kayıp mührünü (1035), yüzüğünü (600) ifade etmiş ve Süleyman'ın hükümranlığı karşısında aciz kalan karıncayla ilgili olarak *Kur'an*'da anlatılan olaya telmihte bulunmuştur:

Añlamaz ḳatre baḥr-ı ͑ummānı
Ne bilür mūrce *Süleymānı (*138)

---

[82] Ayrıntılı bilgi için bk. Tökel, **age.,** s. 290.

[83] Neml 27/18.

[84] Tökel, **age.,** s. 297.

1.4.7. Hz. Îsâ

Hz. Îsâ, kendisine kutsal kitap olarak İncil'in verildiği İsrailoğullarının son peygamberidir. Annesi Hz. Meryem, İmran ailesindendir. Babasız olarak dünyaya gelmesi, henüz beşikte iken konuşması, 30 yaşında peygamber olunca gösterdiği mucizeler *Kur'an-ı Kerim*'de teferruatla anlatılır.[85] Lakabı Mesih'tir.

Beyitlerde, Hz Îsâ birçok yönüyle ele alınmaktadır. Doğumunun diğer insanlardan farklı olması (85), peygamberlik mucizelerinden cansızlara hayat vermesi (637,714) ve ilmiyle yüce bir mertebede olması (148) mesnevîye konu olan bölümlerden bir kaçıdır. Şânî, Hz. Îsâ için Mesih ve Rûhu'l-kuds isimlerini de kullanırken terkipler halinde Îsâ'nın mucizeleri (771), rûhu (866), eşeği (1549) ve nefesi (477, 637, 764) hakkında çeşitli benzetmeler yapar. Îsâ, nefesiyle ölmüş gönüllere hayat vermesi yönüyle de ele alınır:

Kelimātüñ ḳamu dem-i *ʿĪsā*
Eyledi mürde dilleri ıḥyā (1627)

1.4.8. Hz. Muhammed (s.a.v.)

Hz. Muhammed (s.a.v.), Miladî 571 senesi, Nisan ayında, kameri Rebiulevvel ayının on ikinci pazartesi gecesi sabaha karşı dünyaya gelmiş İslam peygamberidir. Hz. Âdem'den gelen peygamberlik nûru onda sahibini bulmuştur. Âlemlere rahmet olarak gönderilen son peygamberdir.

Yetim doğmuş, 6 yaşında da öksüz kalmıştır. Bir süre dedesi Abdulmuttalib'in yanında kalmış onun vefatıyla amcası Ebu Talib'in himayesine girmiştir. 25 yaşında Hz. Hatice ile evlenmiş 40 yaşında peygamberlikle şereflenmiştir. Mekkelileri Allâh yoluna daveti esnasında birçok işkenceye maruz kalmıştır. Peygamberlik geldikten sonra toplam 23 yıl insanları İslam dinine davet etmiştir. En büyük mucizesi Kur'ân'dır. Milâdi 632 yılında vefat etmiştir.[86]

---

[85] Îsâ ile ilgili olarak bk. Meryem 19/ 16–34, Bakara 2/84, Nisa 4/156–159, Mâide 5/109–120.

[86] Hz. Muhammed ile geniş bilgi için bk. Mustafa Fayda, "*Muhammed*" **DİA**, c. XXX, İstanbul, 2005, ss. 48-423.

Gülşen-i Efkâr'da, Muhammed (359, 376), Ahmed (359, 467, 487, 1701), Mustafa (369), Resûl (376, 391, 423, 462, 1148, 1149, 1466) Resûlullah (537), Habîb (352, 383, 459, 1390), Kureşî (375) ve Muhammed-i Arabî (376) adlarıyla adından en çok sözü edilen peygamber Hz. Muhammed'dir.

Beyitlerde, gayb ilimlerine vâkıf olduğu (371); yanaklarının gül goncasına, boyunun hurma ağacına benzediği (378) ve her sözünün Hakk'ın bir vahyi olduğuna (399) değinilir. O, kapısı Hz. Ali olan ilim şehridir (480). O, insanların yaratılma sebebidir:

Bāʿiṡ-i kār-ḫāne-i ʿālem
Sebeb-i ḫilḳat-i benī Ādem (482)

Ağaç, insanların ve cinlerin nebisi olan Hz. Muhammed (391)'i görünce "lam" harfi gibi eğilip ona selam vermiştir (389). Hz. Peygamber, ayı ikiye bölen parmakların sahibidir:

Bir gece ol Ḥabīb-i Ḥażret-i Ḥaḳḳ
Bir hilāliyle itdi māhı iki şaḳ (383)

Şânî, Hz. Peygamber'in fizikî özelliklerini betimleyerek (370-382) na'te başlar mucizelerini sıralar (382-403) ve daha sonra günahkar olduğundan yakınarak işlediği kusurlarına rağmen Hz. Peygamber'in huzuruna çıkmak için dua eder(530). Resûl'ün aşkıyla yanan gönüllerin âlemde gam, kedere dûçâr olmayacağını belirtir:

ʿĀteş-i ʿışḳına olanlar mūm
Görmedi ʿālem içre nār-ı ġumūm (494)

1.4.8.1. Dört Halife

Hz. Peygamber'in 632'de vefatının ardından Medine İslam Devleti'nin yönetimini üstlenen dört sahabeye Dört Halife denir. İslam tarihinde Hulefa-i Râşidin devri adı verilen ve. yaklaşık otuz yıl süren bu dönemde Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer,

Hz. Osman ve Hz. Ali halifelik yapmıştır.[87] Edebiyatımızda ise Farsça dört dost anlamına gelen çehâr-yâr kelimesiyle anlatılırlar.[88]

Dört halife, mesnevîde de çehâr-yâr-ı güzîn ifadesiyle anılırlar. Dört halifeden hürmetle bahseden Şânî, rûh-ı seyraniye dört halifeyi getirtirken (1259) *Gülşen*'i ziyaret eden halifelerin etkilerinden bahseder:

Bir gice bu *cehār-yār-ı güzīn*
Ḳıldılar bir maḳāmı ḫoş- tezyīn (814)

1.4.8.1.1. Hz. Ebu Bekir

Hz. Ebu Bekir**,** Hz. Peygamber'in en yakın arkadaşı, dört büyük halifenin ilkidir. Mi'râc hadisesinde Hz. Peygamber'i doğruladığı için kendisine "Sıddîk" lakabı verilmiştir.[89]

Beyitlerde daha çok "Sıddîk (477, 545, 583)" lakabıyla anılan Hz. Ebu Bekir'in ilk Müslümanlardan olduğu ve Hz. Peygamber hicret ederken ona eşlik ettiği ve mağarada yanında olduğu ifade edilir:

Yār-ġār-ı Rasūl-i ẕü'l-ikrām
Aʿnī *Bu Bekr* evvel-i islām (549)

1.4.8.1.2. Hz Ömer

Hz Ömer**,** ikinci halife olup Kureyş kabilesindendir. Hayatta iken cennetle müjdelenenlerden olup İslam'a girenlerin kırkıncısıdır. Halifeliği sırasında doğruluk ve adaleti sebebiyle halk ona hayran olmuştur. Bu münasebetle kendisine Faruk

---

[87] Mustafa Fayda, "Hulefâ-yı Râşidîn", **DİA,** İstanbul, 1998, c. XVIII, ss. 324-338

[88]. İskender Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü,** L&M Yay. (10.baskı), İstanbul, 2003, s. 109.

[89] Mustafa Fayda, " *Ebû Bekir*", **DİA**, İstanbul, 1994, c. X, ss. 101-108.

(haklıyı haksızdan ayıran) lakabı verilmiştir. Milâdî 644'de bir köle tarafından bıçaklanarak şehid edilmiştir.[90]

Beyitlerde kendisinden hürmetle bahsedilen Hz. Ömer (478) her türlü işinde ilimle hareket etmiştir (1394). Hz. Ömer'in Müslüman olmasıyla müşriklerin büyük güç kaybettiğini (556) belirten Şânî, bir beyitinde Hz. Ömer'in adaletini dile getirir:

ʿ*Ömerüñ* cümle ʿadl ü dādı içün
Reh-i Ḥaḳda anuñ reşādı içün (585)

Bir nebī daḫı gelse ʿāleme ger
ʿÖmer olurdı ḫalḳa peyġamber (560)

1.4.8.1.3. Hz Osman

Hz Osman, İslam'ın üçüncü halifesi olup peygamberimizin soyundandır. Beni Ümeyye ailesine mensuptur. Ticaretle uğraşan zengin biriydi. Hz. Peygamber'in iki kızıyla (Rukiye, Ümmü Gülsüm) evlendiği için kendisine Zi'n-nûreyn (iki nûr sahibi) lakabı verilmiştir. *Kur'an* okurken şehit edilmiştir. Hayâsı ve yumuşak huyuyla tanınmıştır. [91]

Mesnevîde hilm ve edeb sahibi olarak takdim edilen Hz. Osman hayâ (587) ve rabbani ilim (561) sahibidir. Edebinin (565) yanında cömertliğiyle (564) de şöhret bulan Hz. Osman'ın *Kuran*'ı çoğaltması (568) ve şehit edilmesi (571) mesnevîde özellikle zikredilir:

Çün şehīd oldı *Ḥażret-i ʿOs̱mān*
Laʿlī rummānı ẓāhir eyledi kān (571)

---

[90] Ayrıntılı bilgi için bk. Şiblî Nu'mânî, **Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi**, (Çev. Talib Yaşar Alp), 4. baskı, Hikmet Yay., c. I, İstanbul, 1986.

[91] Hz. Osman hakkında geniş bilgi için bk. Mahmud Şâkir, **Dört Halife**, (Çev. Ferit Aydın), Kahraman Yay., İstanbul ,1996, ss. 351-408.

1.4.8.1.4. Hz. Ali

Hz. Ali, son halife ve Hz. Peygamberin hem amcasının oğlu hem de damadıdır.[92] Şiirlerde farklı isimlerle anılır: Ebu Turab (toprağın babası), Murtaza (seçilmiş), Esedullah (Allâh'ın arslanı), Galib (üstün gelen), Haydar (arslan). Daha çok kahramanlık, velilik ve imamlık teşbihleriyle şiirlerde yer alır. Atının adı Düldül, çatal uçlu kılıcının adı ise Zülfikar'dır. Dînî edebiyat içinde sözleri, vecizeleri, hikmetli öğütleriyle sıkça zikredilir. Edebiyatımızda en çok ağırlanan halifedir.[93]

Beyitlerde 'Hazret-i Haydar' (589) ve 'Esedu'llah' (582) adlarıyla zikredilen Diğer iki beyitte de Hz. Ali, sadık kölesi Kanber (578) ve meşhur kılıcı Zül-fikar (29) beraber söz konusu edilir.

Mesnevîde bir medhiye ile anılan Hz. Ali, ilim şehrinin kapısı olarak vasıflandırılır:

Maḥrem-i rāz idüpʿ *Ali-i şerīf*
Kişver-i ʿilme oldı bāb-ı laṭīf (480)

1.5. Âhiretle İlgili Mefhumlar

1.5.1. Cennet

Cennet, sözlükte gölgelik bahçe demek olup Allâh'ın ahirette günahlarından arınmış mü'minlere sunduğu sonsuz bir mekândır.

Kur'an-ı Kerim'de cennetin kimler için yaratıldığı[94], nasıl olduğu[95], kaç kısma ayrıldığı ve oradaki yaşamın nasıl olacağı hatta orada içilen şarabın

---

[92] Hz. Ali için bk. Ethem Rûhi Fığlalı, *"Ali"*, **DİA**, İstanbul, 1989, c. II, ss. 371-374.

[93] Hz. Ali için bk. Pala, **age**. s. 28.

[94] 'Ve Rabbinizden bir mağfirete ve eni gökler ile yer genişliğinde olan bir cennete koşunuz ki, takva sahipleri için hazırlanmıştır.' Âl-i İmran 3/133.

[95] 'Takva sahiplerine vaad olunan cennetin özelliği (şudur), onun altından ırmaklar akar, yemişleri ve gölgeleri daimidir' Ra'd 13/35.

özellikleri[96] detaylı bir biçimde anlatılır. Cennetin; Huld, Me'va, Na'îm, Aliye, Adn, Firdevs, Daru's-selam ve Hâyevan isimlerinde sekiz adet kısmı vardır.[97]

Şânî, bunlardan Huld'u (128, 1101), doğduğu şehir olan Lârende'yi benzettiği Me'va'yı (1479) ve güzel gözlü hûrileriyle (44, 1409) Na'îm'i (20), cennet elbisesi denilen hulle (558) ile Cennet'i (1103) çeşitli benzetmelerle dile getirmiştir.

Divan edebiyatında cennetin bağlık-bahçelik-yeşillik özelliği bilhassa göze çarpar.[98] Şânî de memleketi Lârende'yi cennet bağlarına (761, 777, 816, 634) cennet bahçelerine (87, 607, 755) ve cennetteki gül bahçelerine (765, 1101) benzeterek vasfetmektedir. Ayrıca cennet ehli (1007) ve cennet ehlinin şâhı olan Hz. Ebu Bekir'e değinir (544).

Eski Türkçedeki "uçmak" (1106) sözcüğünü de kullanan Şânî, mazluma şefkat edenlerin yerinin cennet olduğunu (1019) ve kimlerin cennete layık olmadığını hadîsler ışığında vurgulamaktadır (1416):

Cennete dāḫil olmaz ehl-i ḥased
Buyurupdur Rasūl-i Rabb ü Ṣamed (1426)

1.5.1.1. Kevser

Kevser, cennette Allâh'ın nimetlerinden bir ırmaktır. Kevser'in suyunun baldan tatlı, kardan soğuk olduğuna inanılır ve bu ırmağın suyundan bir içen bir daha susamaz. Cennetin diğer ırmakları Kevser'den çıkmıştır.[99]

Beyitlerde 'Kevser ırmağı' (468), 'Kevser nehri' (635), 'Kevser çeşmesi' (662), 'Kevser havuzu' (1117) terkipleriyle yer alan Kevser'in su dağıtıcısı Hz. Ali'dir (476).

---

[96] 'Onlar, mühürlü, halis bir şerbetten içirileceklerdir' Mutaffifin 83/25.

[97] Pala, **age.,** s. 98–99.

[98] Pala, **age.,** s. 99.

[99] Bk. Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, Anka Yay. İstanbul, 2005. s. 370.

Mârifet şehrinin suyu, tertemiz Kevser suyuna (1107), nehirleri ise Kevser nehirlerine (1117) benzetilmiştir:

Gāhi inüp *kevs̱er*-i cāndan
Aḳıdur ʿayn-i ḥikmeti andan (936)

Her ki ben çeşme-i ḥayāta irer
Bāġ-ı dilde revān ider *kevs̱er* (1008)

1.5.1.2.Tûbâ

Tûbâ, Sidre'de bulunan kökü yukarda dalları aşağıda olan cennet ağacına verilen isimdir.[100] Şânî, boyuyla meşhur olan Tûbâ ağacını memleketi Lârende'nin bağ ve bahçelerini övmede kullanır:

Cümle eşcārı mis̱l-i *ṭūbā*dur
Dürlü ezhārı verd-i raʿnādur (1112)

Ser-fürū ḳıldı her biri zībā
Bāġ-ı cennetde gūyiyā *ṭūbā* (1598)

1.5.1.3. Hûri

Hûri, cennette insanların kendisiyle huzur buldukları eşlere verilen genel bir isimdir. *Kur'an-ı Kerim*'de cennet tavsif edilirken sık sık iri gözlü hurilere değinilir. "*İşte böyle. Bunun yanı sıra biz onları iri gözlü hurilerle evlendiririz.*"[101]

Gülşen-i Efkâr'da, hûrilerin gözlerinin güzelliğine değinilerek teşbih yapılmaktadır. Hz. Peygamber'in gözleri, hûrilerin gözleri gibidir (447). Hûrilerin gözlerinin siyahı çok siyah, beyazı çok beyazdır (45). Üç beyitte 'hûr-ı ıyn' (Hûrilerin gözleri) terkibini kullanan şâir bunların dışında çeşme-i hûr ve dîde-i hûr terkiplerini de kullanır.

---

[100] Pala, **age.,** s.473.

[101] Duhan 44/54, ayrıca Tûr52/ 20 veVâkı'a 56/22.

Allâh, âlim olan kişinin tenini cehennem ateşine haram kılar ve o kimseleri cennette hûrilerle şereflendirir:

Tenini nāra Ḥaḳḳ ḥarām eyler
Ḥūr u cennetle iḥtirām eyler (1409)

1.5.1.4. Hulle

Hulle, Arapça yeni ve güzel elbise demektir. Istılahta cennette giyilen elbiseye verilen isimdir. Çoğulu 'hulel'dir.

Şânî, Hz. Ömer'e yazdığı na'tte Hz. Ömer'in cennetle müjdelenmiş sahabelerden olduğuna dikkat çekerek cennet elbiseleriyle süslenmiş olduğunu söyler. (558) Ayrıca Cebrail'in Hz. Peygamber'e mi'râca çıkmadan evvel cennet elbisesi getirdiği ifade edilir:

Ḫulle vü bir Burāḳ hem iklı̄l
Ol Rasūle getürdi Cebraı̄l (416)

1.5.2.Cehennem

Cehennem, öldükten sonraki hayatta bu dünyada işlenmiş olan günahların cezasının verileceği fena bir dönüş yeridir.[102] Yedi kapısı olan cehennemin[103] sınırı yoktur.[104] Allâh'ı inkâr edenlerin gideceği yer olan cehennemde ölüm yoktur.[105]

Şânî, cehennemin Arapça karşılığı olan 'sakar' kelimesini kullanır. Münâcâtta cehenneme girmeme arzusuyla dua ederken (352), Hz. Ebu Bekir'e yazılmış olan na'tte onun sözlerine telmihte bulunmaktadır:

---

[102] 'Ve Rab'lerini inkâr etmiş olanlar için cehennem azabı vardır. Ve ne fena dönüş yeridir.' Mülk 67/6.

[103] 'Onlar için yedi kapı vardır. Her bir kapı için onlardan ayrılmış birer grup vardır.' Hicr 15/44.

[104] 'O gün cehenneme deriz ki: Doluverdin mi? O da der ki: Daha var mı?' Kaf 50/30.

[105] 'Şüphe yok ki her kim Rabbine inkârcı olarak gelirse, elbette ki onun için cehennem vardır. Orada ne ölür ve ne de dirilir.' Taha 20/74.

Şirretimle yerim şerer ḳılma
*Saḳan*ı rūḥuma maḳarr ḳılma (352)

İrişüp aña feyżi Raḥmānuñ
Oldı sālārı ehl-i ʿirfānuñ (541)

1.6. İnançla İlgili Diğer Kavramlar

1.6.1. İman

İman, Allâh tarafından insanın kalbine yerleştirilmiş ve kalbi süsleyen bir cevherdir. Şâir, Allâh'a hakkıyla iman etmiş olanları 'ehl-i iman' olarak nitelendirir:

Ehl-i *imān*a līk sin-i sürūr
Göñlüni dāimā ider mesrūr (16)

Zeyn idüp rū-yı ḳalb-i *imān*ı
Ṣaḳladı cān içinde Ḥaḳḳ ānı (25)

Şânî, iman edenleri sınıflandırarak aslolanın hakikate götüren iman olduğunu söyler. Bununla birlikte taklîdi iman sahibinin imanının makbul olduğunu; ancak bu imanın hâl ve vicdandan yoksun olacağını ifade eder:

Muʿteberdür eğer çi imānı
Bulamaz līk ḥāl ü vicdānı (160)

1.6.2. Küfr

Küfür, yok olmanın (1047), karanlığın ifadesidir. Kalplerinde iman olmayan insan gruplarına 'ehl-i küfr' denilir ki şâir ehl-i küfürle mücadeleyi benimseyen ifadeler kullanır:

Ẕü'l-feḳār ʿAlī gibi iki "lām"
Gösterür ehl-i *küfre* tīġ-ı Ḫüsām (29)

2. İBADETLE İLGİLİ KAVRAMLAR

2.1. Kelime-i Tevhîd

Kelime-i tevhîd, Allâh'ı zihinde canlandırılabilecek her şeyden berî kılmak anlamındaki tevhîd ile cümle anlamına gelen 'kelime'den oluşur. Kelime-i tevhîdin aslı "Lâ ilâhe illallâh Muhammedün rasûlullâh" cümlelerinden ibaret olup "Allâh'tan başka tanrı yoktur, Muhammed Allâh'ın elçisidir" şeklinde Türkçeye çevrilir.[106]

Beyitlerde, kelime-i tevhîdin kalpleri hoş eden bir zikir olduğuna (111) değinilir ve "Lâ ilâhe illallâh" cümlesi kalpleri açıp ferahlatan özelliğiyle sümbüle benzetilir:

Açar āyine-i ḳulūbi çü māh
Ṣaykalı *lā ilāhe illa'llāh* (112)

Ravża-ı ḳalbüñi ḳılur ḫoş-bū
Sünbüli *lā ilāhe illā hū (*113)

2.2. Namaz

İslam'ın şartlarından biri olan namaz, hem bedenî hem de rûhânî temizlik için gereklidir. Şânî, mesnevîde namaza hazırlık olan abdeste 'testi, kulp' (332) ve 'yüz yıkamak' (333) ifadeleriyle değinir. Namazla ilgili olarak da sehiv secdesine değinen şâir, sürekli eğlenceyle ömür geçirdiğinden ve namazlarını sürekli hatayla kıldığından yakınmaktadır:

Cümle fiʿlim ki laʿb ü lehvledür
Her *ṣalātım* sücūd-ı sehvledür (335)

---

[106] Kelime-i Tevhîd hakkında bk. Hatice Kelpetin Arpaguş, *"Kelime-i Tevhîd"*, **DİA**, Ankara, 2002, c. XXV, s. 214.

2.3. Oruç

'Rûze' kelimesiyle ifade edilen oruç, farz kılınmasıyla dile getirilir:

Remz-le "lām"ı gösterüp tıbyān
Rūze-i farżı itdi bize beyān (28)

3. ÂYET ve HADÎSLER

Âyet ve hadîslerin beyitlerde yer alışı ibareler ya da kelimeler halinde iktibas yoluyladır. Bunungla birlikte telmih yoluyla âyet ve hadîslere yer verilir veya "İhlâs" (63), "Yasin" (525), "İsra" (951), "Leyl" (953) gibi sûrelerin sadece adları söz konusu edilir. Örnek olarak şu beyitler zikredilebilir:

Sırr-ı ḳalbüñde varsa iḫlāṣ
Saña yeter bu *sūre-i iḫlāṣ* (63)

Sūre-i nūn meddi ebrūsı
Daḫı ve'l-leyl nār-ı giysūsi (379)

"Hâ mîm" âyetiyle başlayan Mü'min, Fussilet, Şûrâ, Zuhruf, Duhan, Câsiye, Ahkaf sûreleri aynı isim altında söz konusu edilir:

Geldi ḥall itdi *sūre-i ḥā mīm*
Mīmi mübhem idi femi muḥkem (484)

Hz. Peygamber'in fiziksel özelliklerinin anlatılmasında ve İsra olayına işaret edilmesinde sûre isimleri kullanılır:

Dürr-i laʿluñ ki sīni *Yāsin*üñ
Benlerüñ ṣanki noḳṭası dīnüñ (525)

Sırr-ı *İsrā* vü *ʿalleme'l-esmā*
Ẕāt-ı pākimle oldı hep peydā (951)

Bunların dışında Leyl sûresinin adına da işaret edilir:

Bir gice pi̅r-i çarḫ-ı mihr-i żami̅r
Sūre-i leyli̅ eyledi tefsi̅r (953)

3.1. Âyetler

3.1.1. İktibas Edilen Âyetler

Lā-rayb…: *"O kitap (Kur'an); onda asla şüphe yoktur. O, müttakîler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir.* [107]'Lârayb' tabiri mesnevîde birçok yerde ve terkipler şeklinde kullanılır (6, 104, 461, 573, 683, 865, , 1286, 1369, 1387, 1492):

Server-i kişver-i levāyıḫ-ı ġayb
Fātiḥ-i bāb-ı Muṣḥaf-ı *lā-rayb* (573)

Lemine'l-mülk…: "*O gün onlar (kabirlerinden) meydana çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allâh'a gizli kalmaz. Bugün hükümranlık kimindir? Kahhâr olan tek Allâh'ındır."*[108]

Lemine'l-mülk ḫiṭābı ʿunvānı
Lāmekān-ı āstānı divānı (75)

Ṭıyn-i lāzib…: "*Şimdi sor onlara! Yaratma bakımından onlar mı daha zor, yoksa bizim yarattığımız (insanlar) mı? Şüphesiz biz kendilerini yapışkan bir çamurdan yarattık."*[109]

Seng-i ḫārāda ḫalḳ ider ḥayevān
Ṭıyn-i lāzibden eşref-i insān (86)

---

[107] Bakara 2/2.

[108] Mü'min 40/16.

[109] Saffat 37/11.

Lā ilāhe illā hū: *"Allâh'tan başka ilah yoktur.*"[110]

Açar āyine-i ḳulūbi çü māh
Ṣaykal-ı *lā ilāhe illa'llāh* (112)

Ravża-ı ḳalbüñi ḳılur ḫoş-bū
Sünbüli *lā ilāhe illā hū* (113)

Min şerri'l-vesvāsi'l-ḫannās…: " De ki: Şeytanın vesveselerinin şerrinden insanların Rabbine, melikine, ilâhına sığınırım"[111]

Pās-bān itdi aña *ḫānnās*ı
Bir ṭılısm itdi deyü *vesvās*ı (276)

Sebᶜ-ı ṭıbāḳ…: "*O ki, birbiri ile âhenktar yedi göğü yaratmıştır. Rahmân olan Allah'ın yaratışında hiçbir uygunsuzluk göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun?*[112]

Ol Ḳadīr ü Müheymin ü Ḫallāḳ
Ḳudretiyle yaratdı *sebᶜ-ı ṭıbāḳ* (252)

Ḳalb-i insānı Ḫālıḳ u Ḫallāḳ
Çarḫ-ı mānendi ḳıldı *sebᶜ-ı ṭıbāḳ* (281)

Ġasaḳı'l- leyl…: "*Gündüzün güneş dönüp gecenin karanlığı bastırıncaya kadar (belli vakitlerde) namaz kıl; bir de sabah namazını. Çünkü sabah namazı şahitlidir.*"[113]

Ḳahr ü lüṭfundan eyledi peydā
Ġasaḳı'l- leyl ü ṣubḥ-ı nūr-işrāḳ (254)

---

110 Kasas 28/88.

111 Nâs 114/1-4.

112 Mülk 67/3.

113 İsra 17/78.

Kün feyekün...: "*Bir şey yaratmak istediği zaman Onun yaptığı "Ol" demekten ibarettir. Hemen oluverir.*"[114]

Zelzele ṣaldı emr-i *kün* ʿademe
Derc genc-i vücūd itdi ẓuhūr (268)

Ẕātuhu kāne ḳabule *kün feyekün*
Aṣl-ı mevcūd u ṣāniʿ-i ekvān (242)

ʿAlleme'l-esmā…: "*Allâh Âdem'e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklere arzedip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi.*"[115]

Bundadur remz-i *ʿalleme'l-esmā*
Bu maḳām içredür ḳamu naʿmā (314)

Sırr-ı İsrā vü *ʿalleme'l-esmā*
Ẕāt-ı pākimle oldı hep peydā (951)

Ve leḳad kerremnā benī ādeme.…fażżelnā…: "*Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik; yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık."* [116]

Bu durur ol maḳām-ı *kerremnā*
Bundadur cümle sırr-ı *fażżalnā* (317)

Ol durur dürr-i dürc-i *kerremnā*
Ol durur genc-i sırr-ı *fażżalnā* (1175)

---

[114] Yasin 36/82. Ayrıca Bakara 2/117'de de "Kün" emri zikredilir.

[115] Bakara 2/31.

[116] İsra 17/70.

Er-raḥmāni'r-raḥīm*:* "*Sen Rahman ve Rahimsin*"[117]

Er-raḥmāni'r-raḥīmin-i ġaffārsın
Ekremü'l-ekramin-i settārsın (361)

Lā taḳnatū…: "*De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allâh'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allâh bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir."*[118]

Līk *lā taḳnaṭū*yaᶜ āmiller
Raḥmetüñi recāda kāmiller (364)

Ḳābe ḳavseyn ev ednā…: "*O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu"*[119].

Mülk-i sermede ḳaṣr-ı *ev ednā*
Nāgehān oldı çeşmine peydā (464)

Maḥremidür o *ḳābe ḳavseyn*üñ
Kāşifidür rumūz-ı kevneynüñ (1191)

İtteḳā…: "*Ey Âdemoğulları! Size kendi içinizden âyetlerimi anlatacak peygamberler gelir de kim (onlara karşı gelmekten) sakınır ve kendini ıslah ederse, onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir."*[120]

Cümleden oldur eşref ü evlā
Vaṣf-ı ẕātıdur āyet-i *itteḳā* (543)

Keyfe yuḥyī…: "*Allâh'ın rahmetinin eserlerine bir bak: Arzı, ölümünün ardından nasıl diriltiyor! Şüphesiz O, ölüleri de mutlaka diriltecektir. O, her şeye kadirdir."*[121]

---

[117] Fatiha 1/2.

[118] Zümer 39/53.

[119] Necm 53/9.

[120] Araf 7/35.

Zeyn olup güller-ile her gülzār
Keyfe yuḥyī oḳurdı bülbül-i zār (731)

İstebraḳ…: "*İnce ipekten ve parlak atlastan giyerek karşılıklı otururlar.*"[122]

Döşegi sündüs ü *istebraḳ*den
Yaṣduġı per-i benān-ı ezraḳden (824)

Ve lā tulḳū…: "*Allâh yolunda harcayın. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Her türlü hareketinizde dürüst davranın. Çünkü Allâh dürüstleri sever.*"[123]

ʿĀmil it *velā tulḳū*
Ol durur tārik-i hirās-ı ʿaduv (926)

Hel etā…: "İnsanın *üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?*"[124]

Kişverimdür benim o ḫayr-i beşer
Ṣāḥib-i *hel etā* dürür baña der (982)

Mine'l-māi külle şey'in ḥayy: "*İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı?*"[125]

Zindedür anuñ-ıla cümle şeyy
Ve *mine'l-māi külle şey'in ḥayy* (1108)

Fetteḳū…: *Kur'ân-ı Kerim*'de ."*Artık Allâh'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.*"[126]17 yerde bu kelime geçer**.** Sakınmak anlamındadır.

---

[121] Rum 30/50.

[122] Duhan 44/53, Kehf 18/31, Rahman 55/54, İnsan 76/21.

[123] Bakara 2/195.

[124] İnsan 76/1.

[125] Enbiya 21/30.

ʿIrcı'ī…: "*Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön.*"[127]

Gūşına *fetteḳū* ṣadāsı gelür
Sırrına *ırcıʿī* nidāsı gelür (1221)

Evḥaynā…: Bu tabir Kur'ân-ı Kerim'de birçok yerde ifade edilir. "*Mûsâ'ya: Kullarımı geceleyin yola çıkar; çünkü takip edileceksiniz, diye vahyettik.*"[128]

Saña maʿzūr olup nīce dānā
Bilmedi kendi sırr-ı *evḥaynā* (1367)

Rabbi zidnī…: "*Gerçek hükümdar olan Allâh, yücedir. Sana O'nun vahyi tamamlanmazdan önce Kur'an'ı (okumakta) acele etme ve "Rabbim, benim ilmimi artır" de.*"[129]

Cān ü dilden beni recā itdi
Rabbi zidnī deyü nidā itdi (1392)

Ṣaddeḳnā…: "*Sonra onlara (verdiğimiz) sözü yerine getirdik; böylece, hem onları hem de dilediğimiz (başka) kimseleri kurtuluşa erdirdik; müsrifleri de helâk ettik.*"[130]

Didiler her birisi *ṣaddeḳnā*
Ente hādi's-sebīl fi'ẓ-ẓulmāi (1451)

ʿA'ṭaynāk…: " *(Resûlum!) Kuşkusuz biz sana Kevser'i verdik.*"[131],

---

[126] Şuârâ 26/108, 110, 126, 131, 144, 150, 163, 179.

[127] Fecr 89/28.

[128] Şuara 26/52.

[129] Taha 20/114.

[130] Enbiya 21/9, Zümer 39/74.

[131] Kevser 108/1.

Buyurupdur o ṣāḥib-i lev-lāk
Kāşif-i sırr u remz-ı *aʿṭaynāk* (1512)

Lā-yeblā…: *"Derken şeytan onun aklını karıştırıp "Ey Adem! dedi, sana ebedîlik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi?"*[132]

Beyti beyt-i cinān-ı *lā-yeblā*
Ḥūr-ıʿıyn anda şāhid-i maʿnā (1679)

Ene ḫayrun…: "*Allâh buyurdu: Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir? (İblis): Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi."*[133]

Ene ḫayrun diyüp arāzil-i şom
Kendüyi eyledi racīm o ẓalūm (1640)

ʿUrve-i vüs̱ḳā: *"İyi davranışlar içinde kendini bütünüyle Allah'a veren kimse, gerçekten en sağlam kulpa yapışmıştır"*[134]

Fi'l-mes̱el bu niẓam-ı bī-hemtā
Ṭālib-i Ḥaḳḳa *ʿurve-i vüs̱ḳā* (1674)

3.1.1. Telmihte Bulunulan Âyetler

Lā tetteḫiẕū…:"*Allâh buyurdu ki iki tanrı edinmeyin. O, ancak bir tanrıdır. O halde yalnız benden korkun"*.[135]

Olursa bir kişvere iki vāli
Göremez anda kimse rū-yı niẓām (249)

---

[132] Taha 20/120.

[133] A'râf 7/12.

[134] Lokman 31/22. Ayrıca Bakara 2/256. ayette de aynı ifade vardır.

[135] Nahl 16/51.

Lā tey'esü min ravḥi'llāḥ…: "*Ey oğullarım! Gidin de Yûsuf'u ve kardeşini iyice araştırın, Allâh'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allâh'ın rahmetinden ümit kesmez.*"[136]

Līk lā taḳnaṭūyaᶜāmiller
*Raḥmetüñi recā*da kāmiller (364)

Kāf-ı Nūn: Arapça'da 'kâf- nûn' harfleri "kün" emrini oluşturan iki harftir. "*Bir şey yaratmak istediği zaman Onun yaptığı "Ol" demekten ibarettir. Hemen oluverir.*"[137]

*Ḳāf-ı nūn*dan ṣalup ṣadā-yı ᶜaẓīm
Birbirine ḳoydı çarḫı Ḥakīm (273)

Bu ne ḳudret dürür ki kevn ü mekān
*İki ḥarf*iyle oldı ṭāḳ-ı revāḳ (253)

3.2. Hadîsler

3.2.1. İktibas Edilen Hadîsler

Lī maᶜallāh...: "*Allâh benimle beraberdir…*"[138]

Burc-ı çarḫ-ı serāirüñ māhı
Lī maᶜallāh sarayınuñ şāhı (377)

Levlāke levlāke mā ḫalaḳtü'l-eflāk " *Sen olmasaydın, sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım."*[139]

---

[136] Yûsuf 12/87.

[137] Yasin 36/82 Ayrıca Bakara 2/117'de de "Kün" emri zikredilir.

[138] İsmail b. Muhammed el-Aclûni el-Cerrâhi, **Keşfü'l-Hafâ**, Beyrut, 1352, c. II, s. 244, Hadîs nu: 2159.

[139] Aclûni, **age.,** c**.** II, s. 164, Hadîs nu: 2123.

Meger ol burc-ı behcetüñ ḳameri
Dürc-i *levlāk* ü ḥikmetüñ güheri (414)

Başına urdı tāc-ı *levlāk*ı
Kişver-i cūda şāh-ı vālādur (502)

Uṭlubu'l-ᶜilme velev bi'ṣ-ṣıyn: *"İlim Çin'de de olsa taleb ediniz."*[140]

Kim buyurmış durur rasūl-i emīn
ᶜİlmi eyleñ taleb *velev bi'ṣ-ṣıyn* (1149)

Lā ḥavle ve lā ḳuvvete illā billāh kenzü min künūzi'l-cenneti*: "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh cennet hazinelerinden bir hazinedir."*[141]

Nāgehān düşe rāh pür-hevle
Gelür ol dem diline *lā ḥavle* (931)

Men ᶜarefe nefsehū feḳad ᶜarefe rabbehū: " *Nefsini bilen Rabbini bilir*"[142]

Men ᶜaref sırrını ricālü'l-ġayb
Nūr-ı pākimle fehm ider lā-rayb (865)

El-müsteşāru mü'temen: *"Mü'min kendisiyle istişâre edilen, güvenilir kimsedir."*[143]

Ḥall olur sırrı bende her süḫanüñ
Daḫı müsteşār *mü'temen*üñ *(864)*

---

[140] Aclûni, **age.,** c. II, s. 44, Hadîs nu: 2665; Muhittin Uysal, **Tasavvuf Kültüründe Hadîs (Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler)**, I. Baskı, Konya 2001, Yediveren kitap, s. 377.

[141] Aclûni, **age.,**, c. II, s.505 Hadîs nu: 3062.

[142] Aclûni, **age.,** c. II, s. 361, Hadîs nu: 2532. Ayrıca bk. Muhittin Uysal, **age.,** s. 326.

[143] Aclûni, **age.,** c. II, s. 287, Hadîs nu: 2294.

3.2.2. Telmihte Bulunulan Hadîsler

Ene medīnetü'l ᶜılm ve ᶜAliyyü bābühā: " *Ben ilmin şehriyim; Ali o şehrin kapısıdır."*[144]

Maḥrem-i rāz idüpᶜ Ali-i şerīf
Kişver-iᶜ ilme oldı bāb-ı laṭīf (480)

Ḳıldı Ḥaḳḳ ānı *bāb-ı şehr-i ᶜil(i)m*
Āfitāb-ı meh-i sipihr-i ḥil(i)m (574)

Lev beᶜaṡe'llāhu nebiyyen baᶜdī lebeᶜaṡe ᶜUmera: *"Eğer Allâh benden sonra nebi gönderseydi Ömer'i gönderirdi."*[145]

Bir nebī daḫı gelse ᶜ āleme ger
ᶜ Ömer olurdı ḫalḳa peyġamber (560)

Lā yedḫulü'l-cennete men kāne fī ḳalbihī miṡḳālü ḥabbetü mine'l-kibri: *"Kişinin kalbinde zerre kadar kibir varsa cennete giremez.*"[146]

Kibr olsa kişi de ẕerre ḳadar
Görmez rū-yı cennet-i enver (1427)

En-nāsü meᶜādinü kemeᶜādini'ẕ-ẕehebü ve'l-fıżżatü: " *İnsanlar gümüş ve altın madeni gibidir."*[147]

Buyurur ol Rasūl-i ḫayrü'n-nās
Sīm ü zer maᶜ deni gibidür nās (287)

Sebeḳat raḥmetī ġażabī: *"Rahmetim gazabımı geçmiştir.*"[148]

---

[144] Aclûni, **age.,** c. I, s. 235, Hadîs nu: 618.

[145] Acluni, **age.,** c. II, s. 219, Hadîs nu: 2094.

[146] Aclûni, **age.,** c. II, s. 520, Hadîs nu: 3117.

[147] Aclûni, **age.,** c. II, s.432, Hadîs nu: 2793.

[148] Aclûni, **age.,** c. I, s. 542, Hadîs nu: 1453.

Ġażabuñdan çü raḥmuñ esbaḳdur
Keremüñ ḫāṣ u ʿāma muṭlaḳdur (353)

4.2. Mi'râc ve İlgili Kavramlar

Mi'râc, sözlükte "merdiven, yükselme" anlamına gelip Hz. Peygamber'in Recep ayının 27. gecesi yedi kat göğü aşıp Allâh'ın huzuruna varıp O'nunla görüşmesi mucizesine denir.[149]

Bu olayı bir mir'âciyye[150] ile kaleme alan Şânî, coşkulu bir söyleyişin yanında didaktik unsurlara da yer vermiştir. Mi'râcın Hz. Peygamber'e ait bir paye olduğunu (106, 163) vurgulayan şâir, o geceyi tüm detaylarıyla ele alır.

Mesnevîye göre mi'râc hadisesi Hz. Peygamber'in amcasının kızı Ümmü Hâni'nin evindeyken (415) Cebrail'in ona cennet elbisesi olan '*Hulle*'yi, '*Burak*' isminde atı ve '*İklîl*' adı verilen tâcı getirmesiyle başlar. (416)

Mi'râciyyelerde şâirler Burak'ı saçından kuyruğuna kadar vasfederler.[151] Şânî de bu geleneğe katılmış ve bu biniti altı beyitte (417-422) adeta resmetmiştir:

Gözleri ṣān-ı çerāġ-ı nūr-ı efşān
Kirpik-i ʿanberini aña duḫān (419)

Kılavuzu Cebrail olan (427, 428) Hz. Peygamber, Burak'a binerek göz açıp kapayıncaya kadar (431) Mescid-i Aksa'ya (430) ulaşır. Orada bütün peygamberler Hz. Peygamber'i karşılayıp onun arkasında namaz kılarlar (432, 433). Mescidden çıktıktan sonra felekleri geçerek göğe yükselir. Göğün her bir tabakasındaki

---

149 Salih Sabri Yavuz, *"Mi'râc"*, **DİA**, İstanbul, 2005, c. XXX, ss. 132-135. Geniş bilgi için bk. Esad Coşan, **Mi'râc,** (Haz. Metin Erkaya), Seha Neşriyat, İstanbul, 1998, s.366.

150 Mi'râciyye (Mi'râc-nâme), İslam edebiyat ve sanatlarında Hz. Peygamber'in mi'râcını konu alan eserlerin genel adıdır. Türk edebiyatında şâirler ya müstakil tarzda ya da eserlerinin bir kısmını bu konuya ayırarak manzum ya da mensur 'mi'râciyye' kaleme almışlardır. Ayrıntılı bilgi için bk. Metin Akar, **Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler**, Ankara, 1987; Mustafa Uzun, "*Mi'râciyye",* **DİA**, İstanbul, 2005, c. XXX, s. 135.

151 Mustafa Uzun, *"Burak",* **DİA,** İstanbul, 1992, c. VI, ss. 417-419.

peygamberleri ziyaretinden sonra *Sidretü'l-münteha* (453) denilen yere gelince Cebrâil 'Buradan ileriye varırsam, yanarım' diyerek (454, 455) Burak ile beraber (457) orada kalırlar. Bu sebeble Cebrâil'e Tâir-i Sidre denilir. Orada nûr-ı arşı gören Hz. Peygamber ümmeti için dua ettikten sonra (459) *Refref* (460) adı verilen yeşil yaygı ile yolculuğuna devam eder. Refref'in üzerinde kürsiye kadar ilerleyen Hz. Peygamber bundan sonra yoluna yalnız devam eder. Arş-ı A'la'da Allâh ile görüşüp aynı yoldan yeryüzüne iner. Sabah olunca hadiseyi anlatan Hz. Peygamber'e kayıtsız şartsız iman eden dört halife anıldıktan sonra mi'râciye bitirilir:

İtdi *Bu Bekr* ḳıṣṣa-i taḥḳīḳ
Gevher-i ṣıdḳı dildi ol ṣıddīk (477)

İdüp el-ḳıṣṣa himmetiyle naẓar
Şerᶜ-ı ᶜarşa irişdi ra's-i *ᶜÖmer* (478)

Bażı esrārı eyleyince beyān
Pā-yı şerᶜa ḳodı serinᶜ *Os̱mān* (479)

Maḥrem-i rāz idüpᶜ *Alī*-i şerīf
Kişver-i ᶜilme oldı bāb-ı laṭīf (480)

4.3. Şeytan

Allâh'a isyanıyla sapıklığa düşen şeytan, kıyamet kopuncaya dek insanları kötü yola sürükleyecek bir varlıktır.[152]

Mesnevîde 'hannâs' olarak da zikredilen şeytan 'şerr', 'vesvese' sözcükleriyle birlikte anılır. Beyitlerde taklidi bırakan sûfînin şeytanın şerrine galip geldiği (181), kalbin ikinci mertebeye ermesiyle şeytani sıfatların orada barınamayacağı (295) ifade edilir.

Şânî'ye göre insanı hikmetle yaratan Allâh, kalbe gizli bir hazine koymuş ve şeytanı da oraya bekçi bırakmıştır:

---

[152] Şeytan hakkında geniş bilgi için bk. A. Osman Ateş, **Kur'ân ve Hadîslere Göre Şeytan**, İstanbul, 1995.

Pās-bān itdi aña *ḫ̮ānnās*ı

Bir ṭılısm itdi deyü vesvāsı (276)

4.4. Dînî Mekânlar

4.4.1.Ka'be

Ka'be, İslam dini için büyük önemi olan bir mekândır. Sûfîlere göre iki türlü Ka'be vardır. Biri Hz. İbrahim tarafından yapılan maddi Ka'be, diğeri ise Allâh tarafından inşa edilen insan kalbidir[153].

Mutasavvıf olan Şânî'ye göre bu gönül evinin tek sâkini Allâh'tır (1174). Ka'be ulvî ve yüksek bir makam olarak tasavvur edilir. Bu yüzden Hz. Peygamber'in mi'râc dönüşü arşa inmesi Ka'be ile tasvir edilir

ʿArş-ı aʿlāya indi başdı ḳadem

Ṣandı kim *Kaʿbe* üzre indi o dem(474).

Beyitlerde 'Beytullah' ve 'Ka'be-i Ulya' şeklinde ifade edilen Ka'be'nin 'astar-ı Ka'be'[154] denilen siyah örtüsü de benzetmelerle dile getirilir:

Ḳaʿbe gibi giyerdim aña siyāh

Şeb-i deycūr içinde oldı çü māh (1686)

4.4.2. Mescid-i Aksa

Mescid-i Aksa, Kudüs'te bulunan, tüm semavî dinler için büyük önemi haiz bir mescid olup Süleyman peygamber tarafından bizzat inşa edilmiştir.

Mesnevîde, İsra olayında Hz. Peygamber'in Burak ile buraya geldiği belirtilir:

Berḳ-ı hātif gibi varup o Burāḳ

Geldi *Aḳṣā* içine başdı ayaḳ (430)

---

[153] Cebecioğlu, **age.,** s. 331.

[154] Pala, **age.,** s. 258.

4.4.3. Tûr

Tûr, Sînâ çölünde bir dağın özel adı olup Tûr-i Sînâ ya da Tûr dağı olarak bilinir. Allâh'ın emriyle Mısır'a gitmek üzere yola çıkan Hz. Mûsâ bu dağda Allâh'la nefs yönünden konuşmuştur. *"Tûr'un sağ yanından ona seslenmiştik*"[155] âyetindeki sağ taraf Hz Mûsâ'nın nefsini gösterir. Yani nefsi fenâ'ya ermişti.[156] Bu yüzden Hz. Mûsâ, Kelîm sıfatını almıştır (1701). Hz. Mûsâ'nın Allâh'ı görmeyi istemesiyle Allâh bu dağa tecellî etmiş (504) ve dağ paramparça olmuştur. Tasavvufta, Tûr insanın tecellî karşısında yok olan maddî yapısını ifade eder. Bu hadiseye binaen edebiyatta tecellîye mazhar olan Mûsâ (1184), Tûr ve Tecellî kavramlarıyla zikredilir:

Ṭūr-ı ḳalb-i ṣafāda Mūsāyım
Rūz-ı şeb maẓhar-ı tecellāyım (860)

4.5. Dînî Şahsiyetler

4.5.1.Ümmü Hâni

Ümmü Hâni, Hz. Peygamber'in amcası Ebu Tâlib'in kızı; Hz. Ali ve Cafer-i Tayyar'ın kızkardeşidir. Ümmü Hâni, mi'râcın vuku bulduğu gece Hz. Peygamber'i evine davet etmiş, Hz. Peygamber de o gece onun evinde kalmıştır.[157]

Beyitlerde, mi'râc gecesinde Hz. Peygamber'in Ümmü Hâni'nin evinde olduğu belirtilmiştir:

Ol gice beyt-i *Ümmü Hānide*
Sākin idi o māh-ı ferḫunde (415)

---

[155] Meryem 19/80.

[156]Cebecioğlu, **age.,** ., s. 664.

[157] Martin Lings, **Hz. Muhammed'in Hayatı**, (çev. Nazife Şişman), İnsan Yay., İstanbul, 2001, s. 145.

4.6. Mübarek Geceler

4.6.1. Kadir Gecesi

Kadir gecesi, *Kur'ân-ı Kerim*'in inmeye başladığı Ramazan ayının 27. gecesidir. "*Kadir gecesi, bin aydan hayırlıdır*"[158] âyetinde de ifade edildiği gibi öyle kıymetli bir gecedir ki Allâh' a teveccüh edenlerin geçirdiği her gece kadir gecesi gibi kıymetli telakki edilir (571, 178). O gece tüm varlıklar uyanıktır:

Leyle-i ḳadr idi meger ol şeb
Ṣubḥadek yummadı gözin kevkeb (410)

Ṣāḥibem ki irer ser-i ṣadre
İrişür gāhī *leyle-i ḳadre* (1553)

II. TASAVVUF

1. TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

1.1. Kalp Gönül ve Dil

Kalp, Arapça bir kelime olup çevirme, döndürme, değiştirme anlamlarına gelir. Tasavvufî olarak kalp; insanın mahiyeti, madde ile manânın birleştiği yer, Allâh'ın tecellî ettiği mahal, ilâhî latîfe gibi çok yönlü manâları içerir.[159] Türkçesi 'gönül', Farsçası 'dil'dir.

Edebiyatta ise gönül; âşığın, sevgilinin her türlü cevr ü cefâsını ve aşkını yaşadığı tek yerdir. Gönül sürekli acı çektiği için hasta ve yaralıdır. Hastalığın sebebi ise sevgilinin ettiği nazdır. Kalp bazen şişe, kadeh, kâse olur. Zira içi şarap rengi kanla doludur. Sevgilinin cefâsından âşığın kalbine kan oturmuştur.[160] Bu itibarla gönül, edebiyatımızda sefâdan çok cefânın çekildiği bir sığınaktır.

---

[158] Kadir 97/3.

[159] Ethem Cebecioğlu, **age.,** s. 341.

[160] Pala, **age.,** s. 179–180.

Şânî, beyitlerinde 'gönül', 'dil', 'kalp' kelimelerini birlikte kullanır. Şâir, Hakk'ın, kalbi süsleyip imanı içine sakladığını (25), Allâh'ın isminin kalp âleminde ay ve güneş gibi parladığını (1, 1186) ve kelime-i tevhîdin kalbi açtığını (112, 113) söyler. Ek olarak insanın kalbini göğe benzetmiş (281) ve nûr-ı ilâhinin parladığı yerin mekânı olarak kalbi kabul etmiştir(218).

İnsanoğlunun hayatının merkezi gönüldür. Gönül hayatının başlangıcı da sonu da 'besmele'dir (37). İman ehlinin gönlü her dâim 'besmele' ile mesrûr olur(16). Şânî, yer yer bağ-ı dil (1008), derya-yı dil (710), bahr-i dil (768), sadef-i dil (708, 1683) tabirlerini kullanırken bazen de gönlü mürşitlerin ve kâmillerin yaşadığı bir âlem (575) olarak tasvir eder.

Şânî, eserini kaleme alırken gönlünün derinliklerindeki incileri nazm haline getirir:

Ḳaʿr-ı *dil*de yatan dürri āḫir
Silk-i naẓma götürmişem bir bir (769)

Günahlar insanın gönlünü kaplayan birer pastır (337) ve makbul dualar ancak temiz bir gönülle yapılan dualardır (107). Rûh-ı pür-hikmetin bulunduğu yer insanoğlunun gönlüdür (1384).

Mârifeti gönle ancak Allâh verir ve gönlün mârifete ermesi zâhirî ilimle olmaz (155). Lâkin bâtınî ilimde mahir olanlar gönlüne gelen her şeyin ne anlama geldiğini bilir (923). Gurur rüzgârı, gönül hânesinde eserse mârifet mumunun ışığını söndürür:

Ḫāne-i *dil*de esse bād-ı ġurūr
Maʿrifet şemʿini ider bī-nūr (1444)

İnsan alçak gönüllülükte su gibi olmalıdır(1428). Beyitlerde, temiz olan gönüllerin sadık olduğu (584) ve aşk ateşiyle tutuştuğu belirtilir:

Rūşenīden yaḳup çerāġı *göñül*
Nār-ı ʿışḳıyla yaḳdı dāġ-ı *göñül* (684)

Şânî'ye göre gönül, mârifet dolu bir gemi ve manâ incileriyle donatılmış bir hazinedir:

Maʿrifetle ṭolar sefīne-i *dil*
Dürr-i maʿnāyla ḫazīne-i *dil* (1607)

Zikreden kalp fenâya ermiştir (165). Temiz bir kalp Allâh'ın nazar ettiği bir aynadır (986). Eğer bu ayna temiz değilse temizlemek ancak tövbeyle olur:

Āb-ı tevbeyle *ḳalbi* pāk itdi
Nūr-ı ṭāʿatle tāb-nāk itdi (681)

İnsanı hikmetle yaratan Allâh, gizli hazineyi insanın kalbine koymuştur (275). Hakk'ın nûrunun kalbe tecellîsiyle insan kemale erer(198).

'Kalp' kavramını çoğu kez Allâh ile insan arasındaki vuslat yeri olarak betimleyen Şânî, kalbin aşk ateşiyle cânın ise vahdet denizinde olmasını ister:

Nār-ı ʿışḳıyla eyle *ḳalbüñi* ḳāl
Cānuñı baḥr-ı vaḥdete yüri sal (238)

Tasavvufta kalbin yedi tavrı (etvar-ı dil), şekli vardır:

1. Sadr: Göğüs, İslam cevherinin ocağıdır.
2. Kalp: Yürek, iman cevherinin ocağıdır.
3. Şeğaf: Sevgi, halkı sevme ve onlara acıma cevheridir.
4. Fuad: Gönül, temaşa mahallidir.
5. Habbetü'l-kalp: Hakk'a yönelen sevginin mekânıdır.
6. Süveyda: Sevda, gaybı mükaşefe mahallidir.
7. Muhcetü'l-kalp: İlâhî nûrların tecellîgâhıdır.[161]

İbrahim Şânî, "*Oysa sizi türlü merhalelerden (etvaren) geçirerek O yaratmıştır. Görmediniz mi yeri göğü birbiriyle ahenktar olarak nasıl yaratmış*"[162]

[161] Bk. Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,** Kabalcı Yay., İstanbul, 2001, s. 203.

[162] Nuh 71/14.

âyetinden hareketle kalbi yedi kat göğe benzetmiş ve yedi derecesini tek tek incelemiştir:

Ḳalb-i insānı Ḫālıḳ u Ḫallāḳ
Çarḫ-ı mānendi ḳıldı *sebʿ-ı ṭıbāḳ* (281)

Şânî, hakikatlerin membaı olarak vasfettiği kalbin(286) tavırlarını şöyle sıralar:

Buyurur ol Rasūl-i ḫayrü'n-nās
Sīm ü zer maʿdeni gibidür nās (287)

Eyledi anda yedi eṭvārı
Her biri bir menār-ı envārı (282)

Biri *ṣadr* u birisi *ḳalb-i ṣafā*
Birinüñ nāmıdur *şeġāf-ı żiyā* (283)

Daḫı bir ṭavrı evvel-i *fuād*-münīr
*Ḥubbetü'l-ḳalb*dür beşinci żamīr (284)

Oldı bu sīne-i *süveydā-nām*
Muhcetü'l-ḳalbdür yedinci maḳām (285)

1.2. Aşk

Arapça'da 'sarmaşık' anlamına gelen عشق kelimesinden ortaya çıkan aşk, âşığın kalbini hatta tüm bedenini sarmaşık çiçeğinin dallarını sarıp sarmalaması gibi sarması sebebiyle bu adı almıştır. Sevginin en mükemmel halidir.

"Aşk" kelimesini dînî bir terim olarak görenler bunu âyet ve hadîslere dayandırırlar. "*İman edenler Allâh'ı daha şiddetle severler*"[163] âyetindeki şiddetli sevginin aşk olduğuna hükmederler. Lakin *Kur'an-ı Kerim*'de aşk kelimesi geçmemektedir.

[163] Bakara 2/ 165.

Edebî bir terim olarak aşk, edebiyatımızda basit bir arzudan hastalık derecesine varan alışkanlığa kadar çeşitli boyutlarda işlenmiştir. Görünürde maddî bir aşk işleniyor görünse de varılmak istenen nokta aşkın ilâhî olanıdır. Divan edebiyatında aşk âşıkta haddinden fazla iken maşûkta yok denilecek kadar azdır ya da yoktur. Divan şiirinde hep firak, hüzün ve sevgilinin cefâsı söz konusudur.

"*Tasavvufa göre kâinatın yaratılmasına ve Allâh'ın tecellî etmesine aşk sebep olmuştur. Allâh varlık âlemini bilinmeye tanınmaya duyduğu aşk yüzünden yaratmıştır. 'Ben bir gizli hazine idim; istedim ki bilineyim' kutsî hadîsine göre bu bilinme isteği tecellî ye ve böylece varlığın meydana gelmesine sebep olmuştur*."[164]

Sûfîler sevgiyi çeşitli mertebelere ayırırlar. Genellikle en son mertebeye de aşkı koyarlar. Tasavvufta sevginin dereceleri şu şekildedir:

1. Meveddet: Sevgiden kalbin özlem içinde olması hâlidir.
2. Heva: Sürekli olarak sâlike gözyaşı döktüren sevdadır.
3. Hillet: Sevgilinin sevgisiyle sermest olmaktır.
4. Muhabbet: Kötü huylardan arınma ve güzel huylarla donanmaktır.
5. Şeğaf: Kalbi parçalayan sevgidir.
6. Hüyam: Sevgi çılgınlığı, sevgilinin kölesi olma hâlidir.
7. Vâleh: Sevgilinin güzelliğini seyr ederken kendinden geçme hâlidir.
8. Aşk: Sevenin sevgilide kendini yok etmesi, sadece maşukun var olması demektir.[165]

Aşk, insanın özünü teşkil eder (300). Allâh insanın içine aşkı yerleştirmiştir; bu aşk sayesinde insanoğlu âleme ışık saçar (685). Kalbin her bir mertebesinde aşktan bir nümûne vardır ve Allâh'a olan aşkın mekânı beşinci mertebe olan şeğaf mertebesidir:

Menzilidür maḥabbetu'llāhuñ
Vaṭan-ı ʿışḳıdur o dergāhuñ (307)

[164] Bk.Komisyon, **TDEA,** Dergah Yay., c. I, ss. 200–201.

[165] Uludağ, **age.,** s. 50.

Ukkâb-ı ışk (77), *nâr-ı ışk* (238, 684, 1604), *ateş-i ışk* (494) terkipleriyle aşkın cefâ verici ve yakıcı vasfını vurgulayan şâire göre, aşk yolunda sadık olunduğu takdirde vuslat söz konusu olur:

Rāh-ı ʿışḳında her ki ṣādıḳdur
Vāṣıl-ı yār olursa lāyıḳdur (406)

Cennete gitmek isteyen kişi, bu dünyada aşkı kendine mürşid edinmelidir(128). Allâh aşkıyla cezbeye gelen âşık, vuslata hak kazanmıştır:

Cez̠be-i ʿışḳ ile olan ʿāşıḳ
Kendüyi vaṣla eyler ol lāyıḳ (1252)

Aşka, cefâ verici özelliğiyle değinildiği gibi *nūr-ı ʿışḳ* (407, 679, 1358) terkibiyle de insanı ferahlatan, yolunu aydınlatan bir ışık yönüyle de temas edilir. Aşktan kastı ‘Allâh aşkı’ olan Şânî, aşk ateşiyle eriyen gönüllerin âlemde gam, keder görmeyeceğini söyler:

ʿĀteş-i ʿışḳına olanlar mūm
Görmedi ʿālem içre nār-ı ġumūm (494)

1.3. Halvet

Arapça bir kelime olan halvet, tenha, tenhaya çekilme, yalnızlık anlamlarına gelmektedir.

Tasavvufî bir ıstılah olarak halvet, Hak ile gizli konuşmak şeklinde tanımlanabilir.

Allâh’a ibadet yollarından biri olarak gördüğü halveti (47) farklı benzetmelerle (408, 955) ele alan Şânî, Allâh’ın ‘Basar’ isminin tecellî ettiği kimselerin geceleri halvette fenaya erdiklerini (889) söylemektedir. Buna ek olarak halvete girilen yeri halvet sarayı şeklinde nitelendirmektedir:

Şemʿ-i *ḫalvet-serāyı* ġaybīdür
Cevher-i maʿrifetle ḳalbi pürdür (1183)

Halvet, Hz. Mûsâ'nın Tûr'daki kırk günlük Allâh ile olan özel görüşmesinden dolayı kırk güne hasredilmiştir. Bu sebeble halvete erbain ya da çile de denmiştir.[166] Mesnevîde de erbain, kâmil insanın geçeceği bir aşama olarak zikredilir:

Sālike remz-le ider iʿlān
*Erbaʿīn*de bulur kemal insān (21)

Erbaʿīn içre olmayup ġāfil
Ṭıfl-ı maʿni-i eyledi kāmil (1677)

1.4. Tecellî

Tecellî, Arapça açık olmak demektir. Tasavvufta gaybden gelen ve kalpte ortaya çıkan nûrlara tecellî denilir. Sûfî vahdet-i vücuda erebilmek için sırayla tevhîd-i ef'al, tevhîd-i sıfat ve son olarak tevhîd-i zât tecellîlerine uğrar. Tevhîd-i ef'alde her işi failinin Allâh olduğunu, tevhîd-i sıfatta bütün sıfatların Allâh sıfatları olduğunu, tevhîd-i zâtta ise her şeyin Allâh'ın varlığından ibaret olduğunu anlar.[167]

Cām-ı gīti-nümāyı eyle ṭaleb
Ta ki anda *tecellī* eyleye Rab (111)

Beyitlerde, sâlikin makam-ı kurba erdiğinde Allâh'ın ona tecellî ettiği belirtilmektedir (186, 109):

"*Halvetî şâirler tecellî kavramını Tûr Dağı'nda Hz. Mûsa'nın Allâh'ı görmek isteği üzerine Allâh'ın dağa tecellî etmesiyle dağın darmadağın olmasına telmihte bulunarak açıklamaya çalışırlar*".[168] Şânî de aynı olayı vurgulamak amacıyla Hz. Mûsa'yı 'mazhar-ı tecellî' olarak adlandırır:

Ṭūr-ı sırr-ı ṣafāda Mūsādur
Dem-be-dem *maẓhar-ı tecellā*dur (1184)

[166] Cebecioğlu, **age.**, s. 249.

[167] Cebecioğlu, **age.**, s. 638; ayrıca bk. Pala, **age.**, s. 458.

[168] Ali Öztürk, **XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜ SBE, Ankara, 2003. s. 289.

Bunların dışında şâir, Allâh'ın zâtının tecellîsini de şu şekillerde ifade etmektedir:

Keşf olursa aña *tecellī ẕāt*
Cümle farḳ olmaz anda ẕāt ü ṣıfāt (191)

Ḥaḳ Teʿālā ḳıla *tecellī ẕāt*
İrişür ḳula cümle bu ḥālāt (198)

Berḳ urur üstüne *tecellī ẕāt*
Ġarḳa-i nūr olur ṭutar ceẕebāt (1199)

Gördigüm rehzen oldı cümle ṣıfāt
Terk idüp buldı ol *tecellī ẕāt* (1217)

1.5. İlim- İlm-i Ledünn

İlim, bilmek anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Genel olarak aklî ve naklî olmak üzere ikiye ayrılır. Cenab-ı Hak'tan tüm ilimlere ermeyi dileyen Şânî (590), mesnevîsinde ilm-i fazlullah'ın akl, hilm ve devlet ile münazaralarında ilmi bütün yönleriyle tavsif eder (953-989).

Küllî ilim sahibi olan Allâh'ın, taşıyamayacak olduklarından dolayı insanlara cüz'i ilmi vermiş olduğunu (929) dile getiren Şânî'ye göre ilimle amel edildiğinde insan yüksek mertebeye erer (344). Aklın halefi olarak kabul edilen ilim (1335) Rabbânî (561) olması yönüyle akıldan ayrılır. Fen ilimlerinde ilimle birlikte ilerleyen akıl, söz konusu ledünn ilmi olunca (312, 351) yakîn ilmi (645, 770) susar.

Şânî, ilmi, mârifet mahzeni olan bir şehir olarak kabul ederek (373) Hz. Peygamber'in "*Ben ilmin şehriyim; Ali o (şehrin) kapısıdır*" sözüne atıfta bulunur (574).

Mürşid-i kâmil olabilmek hem zâhirî hem bâtınî ilimleri bilmeye bağlıdır (650). Bununla birlikte aslolan ilmin faziletli olmasıdır:

Derc-i fażlın o demde açdı ʿilm
Laʿl ü dürr ü lālī ṣaçdı ʿilm (1380)

Şânî "ilm-i fazl" ibaresini şu şekillerde kullanmıştır:

Birinüñ ismī *ʿilm-i fażlu'llāh*
Şuʿlesi şemʿ-i cemʿ-i meclis-i şāh (808)

Bildiler ʿaḳl ü *ʿilm-i fażlu'llāh*
Daḫı hilm-i selīm ü devlet-şāh (1236)

Göreyin sende var mı *ʿilm ü faḍl*
Eyledüñ mi cihānda ḥilm ü ʿadl (1526)

ʿAḳl-ı kāmil benim vezīrimdür
ʿİlm-i fāżıl benim müşīrimdür (1530)

Devlet-i şehr-i yār ferruḥ-dil
Didi ey *ʿilm ü faḍlla* kāmil (1527)

1.6. Mürşid- Mürşid-i Kâmil

Mürşid, doğru yolu gösteren, uyaran demektir. Tasavvufta ise tarîkat lideri anlamındadır. Şânî, yeryüzü ibadethanesinin mürşidinin Allâh olduğunu (1173), (1181) ve Allâh'a aşkla (128) ve mürşid-i kâmille (1668) ulaşılabileceğini ifade eder

Mürşidin en makbulu hem kâmil hem de mükemmil olanıdır. Seyr ü sülukta sâlike yol gösteren mürşid-i kâmil (128), hakîkate ulaşma menzili (234) ve aynı zamanda zâhirî ve bâtınî ilim sahibidir(650).

Allâh hidâyete erdirmek istediklerine ilim sahibi bir mürşid gönderir (1614), (1668). Kalbin yedinci makamına (323) ve tevhîdin son mertebesine ereni (211), devleti (1601) ve hilm-i selimi (996) mürşid-i kâmil seviyesinde gören Şânî, bunları Hz. Ali (575) ve Ömer Rûşenî ile örneklendirir:

Vardurur şehr içinde bir fāżıl
Pīr-i nūrānī *mürşid-i kāmil* (651)

Naklî ilimlerin yanında (1696) ancak Allâh'ın hidâyetiyle mürşid olunabilir:

Hem dem-i nāṣıḥ-ı şerīᶜat olur
Maḥrem-i *mürşid*-i ṭarīḳat olur (1613)

1.7. Sır

Gizli, kıymetli anlamlarını ihtiva eden sırrın çoğulu esrârdır. Kalpte bulunan Rabbânî bir lâtifedir.[169]

Şânî sır kavramını, *sırrı ma'na* (48), *sırr-ı kalp* (63), *sırr-ı sırr* (146, 1179), *sırr-ı mestûr* (158, 954), *sırr-ı esrâr* (189, 530), *sırr-ı kadim* (225), *sırr-ı sıfat* (230), *sırr-ı fenâ* (675), *sırr-ı server-i kevneyn* (572), *sırr-ı Hak* (485), *sırr-ı nâsûti* (962), *sırr-ı enbiyâ* (965), *sırr-ı dekâyık* (1099) *sırr-ı sahib-i sûr* (1016), *Tûr-ı sırr-ı safâda* (1184), *sırr-ı acib* (1287), *sırr-ı gaybî* (1423), *sırr-ı keşf* (959) terkipleriyle kullanmıştır.

Vahyin sır diyarından insana bildirilen nümûneler olduğunu düşünen Şânî, âyetleri sır kavramıyla terkip yapmıştır:

*Sırr-ı nükte-i lā-rayb (*104), *sırr-ı fażżelnā (*317, 1175), *sırr-ı İsrā* (951), *sırr-ı evḥaynā (*1367), *sırr u remz-ı aᶜṭaynāk (*1512), *men ᶜaref sırrı* (865) gibi.

Cenab-ı Hak görünen ve görünmeyen her şeyi bilir ve hiç kimse O'nun yaptığı işlere "neden-niçin" diye soramaz:

ᶜĀlim-i *sırr*-ı her ẓuḥūr u buṭūn
Diyemez kimse fiᶜline çira vü çün (52)

1.8. Tarîk- Tarîkat

Tarîk, Arapça'da yol demektir. Tarîk kelimesini daha çok Allâh'a giden yol anlamında kullanan Şânî, tarîk-i Hüdâ (18), tarîk-i münif (145), tarîk-i Hakk (402), tarîk-i sedâd (964, 1247, 1699) tarîk-i necat (996) terkiblerini ifade ederken bu yolun aslında kıl ucu kadar ince olduğunu vurgular:

---

[169] Cebecioğlu, **age.,** s. 569.

İncedür gerçi ṣāf *ṭarīḳ*-i Ḫudā
Ehl-i tevḥīde ʿurve-i vüs̱ḳā (18)

Aṣl-ı tevḥīd-i Ḥaḳḳı bil taḥḳīḳ
Ser-i mū deñlu yoḳdur aña *ṭarīḳ* (212)

Tarîkat, mürîdin Allâh'a ulaşma konusunda takip ettiği yola denir ve mürîd bu yolda mürşide ihtiyaç duyar:

Bir nefes vāṣıl-ı ḥaḳīḳat olur
Mürşid-i kāmil-i *ṭarīḳat* olur (234)

Mürşid-i kāmil-i ḥaḳīḳat odur
Ekmel-i kümmel-i *ṭarīḳat* odur (1181)

Hem dem-i nāṣıḥ-ı şerīʿat olur
Maḥrem-i mürşid-i *ṭarīḳat* olur (1613)

1.9. Cân

Gönül, rûh anlamlarına gelen Farsça bir kelime olan cân Mevlevî ıstılahında dervişler için kullanılır.[170]

Cân, beyitlerde tamlama ve deyimler kullanılarak çeşitli yönlerden ele alınan bir kavramdır (310). Meşakkatli seyr ü sülûk yoluna giren sûfî, cânla başla çalışıp yolda kalmadığı müddetçe amacına ulaşır (231). Âşık, sevgiliye yakınlaştıkça onun nûruyla sevgilisini 'cân gözüyle' görür:

Ḳaplar ānı yakīnüñ envārı
Görür ol *cān gözi*-ile dīdārı (194)

1.10. Vahdet- Kesret

Vahdet birlik demektir. Gerçek manâda bir olan Allâh'tır. Beyitlerde vahdet bir makamdır ve dünyada bu makama ulaşan Hz. Peygamber'dir (467). Vahdet-i Hak

[170] Cebecioğlu, **age.,** s. 116.

(1567) terkibini kullanan Şânî, 'Allâh' lafzındaki 'elif' harfinin vahdet bezminde Cenab-ı Hakk'ın kudretinin mumunu temsil ettiğini söyler:

"Elif"i serv-i baġ-ı raḥmetdür
Bezm-i *vaḥdetde* şemʿ-ı ḳudretdür (23)

Vahdet, Allâh'ın birliğini, âlemde görünen her şeyin aslında O'nun tezâhürü olduğu anlayışına dayandırıldığı için Halvetî şiirinde sıkça temas edilen kavramlardandır.[171] Sûfî, kalbinde aşk ateşiyle yanıp tutuşurken cânıyla vahdet denizine doğru yol almalıdır (238). Vahdette olan sâlike, içinde bulunduğu bu durum zevk verir (688). Allâh aşkına eren kimse vahdet özünü yakalamış olur:

Gāh mest-i şarāb u vaḥdet olur
Gāh mecẕūb-ı ḳurb-ı ḥażret olur (1216)

Vahdet, çoğu kez çokluk anlamına gelen zıddıyla, kesretle birlikte kullanılır. Zira sûfî kesret âlemi olan dünyada vahdete ulaşmayı kendine gaye edinmiş kişidir. Bu nedenle beyitlerde kesrette olanlarla vahdette olanlar birlikte anılmıştır:

Kimi *kes̱retde* kimi *vaḥdetde*
Dāyire içre kimi ḥalvetde (47)

Vahdete ulaşmak zâhirde meşakkatli ve zordur. Buna karşılık Allâh'ın dışında her şeyi ifade eden kesret, safâyla yaşanılan bir yerdir (927). Lâkin dünyaya Allâh'ı bulmak için gönderilmiş insan için kesret, fark edilmeyen bir beladır (1569). Kesrete dalmak insanın Allâh'a ulaşmasına engel teşkil eden yokluk makamıdır:

Cāh-ı *kes̱retde* ḥabs olan mefḳūd
Görmez cān göziyle rū-yı şühūd (1570)

---

[171] Öztürk, **age.,** s. 291.

1.11.Tevhîd

Tevhîd Arapça birleştirmek demektir. Allâh'ın zâtını, tasavvur edilen her şeyden uzak tutarak O'nun varlığına ve birliğine inanmaktır.[172] Tevhîd nihâyetsiz bir denizdir (135). Tevhîdin esası Hak'ta yok olmaktır (137, 146).

Tevhîd tasavvufî mertebelerden biridir. Terki terk etmekle tevhîd mertebesine ulaşılır (146). Esas itibariyle üç mertebede sıralanan tevhîdi, hakikate ulaşamayan anlayamaz:

Üç merātib dürür ḳamu tevḥī̄d
Añlamaz ānı ṣāḥib-i taḳlī̄d (149)

Bunlardan ilki aklî delillerle ispat yoluna giden ilmî tevhîd, ikincisi ehl-i hâlin sahib olabildiği vicdana dayanan aynî tevhîd ve son olarak ulaşılması zor bir makam olan hakîkî tevhîddir:

Biri ᶜ*ilmī̄*dür ehli cümle ᶜavām
Biri ᶜ*aynī̄* biri *ḥaḳī̄ḳī̄* be-nām (150)

1.11.1. İlmî Tevhîd

İlmî tevhîd, aklî ve naklî olmak üzere iki çeşittir (155). Aklî tevhîd, tahkîkî tevhîdle; naklî tevhîd ise taklîdi tevhîdle sonuçlanır (155). Kelamcıların imanı tahkîkî tevhîde, âvamın inancı da taklîdi tevhîde örnektir (156). Taklîdî tevhîde sahip olanların inancı muteber olmasına rağmen hâl ve vicdandan yoksundur.

Muᶜteberdür eğer çi imānı
Bulamaz lī̄k ḥāl ü vicdānı (160)

1.11.2. Aynî Tevhîd

Aynî tevhîd, kendi içinde üç aşamadır. Tâlib, o mertebeye ulaşmaya namzettir: Bu aşamalar zâtî, sıfâtî ve ef'âlî tevhîddir:

---

[172] Bk. Mustafa İsen, Muhsin Macit, **Türk Edebiyatında Tevhîdler**, TDV Yay., Ankara, 1992, s. 3.

Yine ʿaynıda üç merātibdür
İrişür aña her ki ṭālibdür (163)

Biri tevḥīd-i *ẕāt* ü biri *ṣıfāt*
Biri *efʿāl* ṣayḳal-ı mir'āt (164)

Evc-i evc pāye pāye-i miʿrāc
Ẕevḳ-i rūḥāni ġāye-i miʿrāc (165)

Aṣl-ı tevḥīd şühūda irmekdür
Nūr-ı pāk-ı vücūda irmekdür (166)

1.11.2.1. Ef'âlî Tevhîd

Ef'âlî tevhîd, kâinatta meydana gelen her fiili icra edici olarak Allâh'ı görmek demektir. İşleyen bir'dir. Hak'tan başkasında ancak Allâh'ın fiilini kabule kabiliyet vardır. İnsanın fiillerinden sorumlu tutulmaları ise cüz'î iradeyi kulanması veya herhangi bir fiilî irtikâbıyla alâkalıdır.[173] *Gülşen-i Efkâr*'da, ef'âlî tevhîd Allâh'a ulaşmada ilk makamdır:

Bu durur evvel-i maḳām-ı ḳurb
Sālike maṭlab ü merām-ı ḳurb (174)

Kalbî zikirle tevhîde giren sâlik (167), kötü işleri terk eder (171). Seyr ü sülûkun ilk kademesinde bulunan tâlib, öncelikle davranışlarını kontrol etmeyi öğrenmelidir(169). Bu durumda Allâh, kuluna ef'âlî tevhîdle tecellî eder (170). Sâlikin hâl ve hareketleriyle tevhîde ermesi tevhîd-i ef'âl olarak adlandırılır:

Fiʿil-le olmaġın ḳamu aḥvāl
Didiler aña *tevḥīd-i efʿāl* (173)

[173] Ahmet Kırkkılıç, **Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf**, Timaş Yay., İstanbul, 1996, s. 158.

1.11.2.2. Sıfâtî Tevhîd

Sıfâtî tevhîd, Hakk'ın sıfatını O'nun gayrından ayırır. Kâinatın sıfatı menfîdir. Her sıfat Allâh'ta sabittir. Kudret, irâde ve ilim O'na aittir. Bu tevhîd, ef'âlî tevhîdden ileri bir mertebedir.[174]

Sıfâtî tevhîde eren sûfî taklîdi bırakır (176), Hakk'a vâsıl olur ve her şeyin içyüzünü keşfeder (177). Tamamen Hakk'a yönelen sûfînin gündüzleri, bayram neşvesi içinde; geceleri ise, Kadir gecesi gibi hayırlı geçer (180). Bu hâlete eren sâlik, başkalarının kusurlarını artık görmez, kendi içine yönelir ve kusuru kendi nefsinde arar:

Nefsinüñ nefs ʿaybını gözler
Eylemez ʿayb-ı ḫalḳa hiç naẓar (179)

Şeytanın vesveselerine kulak asmayan sâlik (181); mahv, sahv, istiğrak hallerinden geçerek (182) cömert, sabırlı ve Allâh'ın kendisinden râzı olduğu hâle (185) yani sıfâtî tevhîde ulaşır:

Ger tecellī ḳıla ṣıfat-la Ḥaḳḳ
Sālik irer bu ḥālete muṭlaḳ (186)

1.11.2.3. Zâtî Tevhîd

Zâtî tevhîd, mevcûdatı yok bilip vücûdu O'nun zâtî nûrunun tezâhürü olarak kabul etmektir. Görünen şeyler O'nun nûrunun zuhur ve tecellîsinden başka bir şey değildir. Zâtın sâlike tecellî etmesi, sâlikin, kainatı kendinin irade etmesi gibi bir vecd ü hâlete bürünmesine sebeb olur. O artık insan-ı kâmildir. Beşer bundan ötesine varamaz.[175]

Gülşen-i Efkâr'da, zâtî tevhîd Hakk'a vâsıl olma derecesidir (187). Tâlibin hakîkate ulaştığı (193), sâlikin mahv'a erdiği makamdır (192). Tâlib bu mertebede

---

[174] Kırkkılıç, **age.,** s. 158.

[175] Kırkkılıç, **age.,** s. 158.

Allâh'ı can gözüyle görür (194). Bu makama ermek 'ehlü'l-lâh'ın hakkı olup (195) bu kimslerin kerâmetle, velâyetle işi olmaz:

İltifāt eylemez kerāmete hiç
Keşf-i esrārı-ile velāyete hiç (196)

Tâlib, ancak Allâh tecellî ederse bu makama erebilir (198). Bu mertebeye gelebilen tâlib-i Hak artık tâlib olmaktan çıkar ve mürşid-i kâmil olur (201). Sâlik ise varabileceği son noktaya yani fenâ makamına ulaşmıştır (204). İnsan bu mertebede kâmillerin pîridir.

Odur insān-ı kāmil ü ekmel
Mürşid ü pīr zümre-i kümmel (211)

1.11.3. Hakîkî Tevhîd

Hakîkî tevhîd, tevhîdin özüdür ve Allâh'ı hakkıyla bilmeye bağlıdır (212). Kıl ucu kadar olsa bile ona ulaşacak bir yol bulmak (212), Allâh'ın zâtına vâsıl olmak imkansızdır (213). Ne akıl ne de vicdan tevhîd-i hakîkînin sırrını çözememiştir (217). Yüzyıllar boyu nice mürşid-i kâmiller, pîrler bu makama erme yollarını düşünmelerine rağmen (225) bu muammâyı şerh edememişlerdir (225). Bununla birlikte insan kalbinin aydınlığa kavuşması ancak Allâh'ın feyziyle mümkündür:

Līk envār-ı feyż-i Yezdānı
Rūşen itdi ḳulūb-ı insānı (218)

Hakîkî tevhîd, tevhîdin öyle ulaşılamaz ve son mertebesidir ki büyük meleklerden Cebrâil bile bu makama erişemez (229). Bu makam Hakk'ın katında gizli bir mertebedir ve keşfedilmesi çok zordur:

Ṣāniyā keşf olur mı bu aḥvāl
Bulmayınca kemāl-i iżmiḥlāl (236)

Kâl ehli, bu makama eremez (237). Bu makama ulaşmak için insanın kalbi aşk ateşiyle yanmalıdır:

Nār-ı ʿışḳıyla eyle ḳalbüñi ḳāl
Cānuñı baḥr-ı vaḥdete yüri ṣal (238)

Ḳalbe tevḥīdi ḥāsı ir göri gör
Tā ki anda tecellī eyleye nūr (239)

1.12. Terk

Arapça bırakmak, terk etmek anlamında bir kelime olan terk, tasavvufî bir kavram olup dörde ayrılır. *Terk-i dünya, terk-i ukba, terk-i hestî, terk-i terk*. Kâmil insan terki de terk eder. Böylelikle zihninde terk diye bir şey kalmaz. Terk ehline târik ya da târik-i dünya denilir.[176]

Şânî bunlardan terk-i terke değinir (146, 1201) ve sâlikin seyr ü sülukta terk etmesi gerekenleri söyler. Şânî'ye göre sûfî, kötü şeyleri (171) ve taklîdi terk etmelidir (176). Kişi hased, kin ve kibri terk etmekle (1647) benliğini de terk etmiş olur(1643):

Benligi terk idüñ ʿale'l-ıṭlāḳ
Eyleye tā ki sizde nūr-işrāḳ (1643)

Beyitlerde, "*Allâh yolunda harcayın. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Her türlü hareketinizde dürüst davranın. Çünkü Allâh dürüstleri sever*"[177] âyetiyle amel edenlerin düşman korkusundan emin olacakları vurgulanır:

ʿĀmil it velā tulḳū
Ol durur *tārik*-i hirās-ı ʿaduv (926)

Eserde, kötü şeyleri terk edenlerin tevhîde ereceklerinden bahsedildiği gibi güzel şeyleri terk etmeye de değinilmektedir:

Ki gezer kūh-ı deşt ü hāmūni
Terk ider zühd ü şerʿī vü ḳānūni (1352)

---

[176] Uludağ, **age.** s. 348.

[177] Bakara 2/195.

1.13. Varlığın Beş Mertebesi

Bazı mutasavvıflar âlemin yaratılışının beş merhalede olduğunu ileri sürerler.[178] Şânî, âlemi belirgin bir şekilde böyle bir sınıflandırmaya tabi tutmasa da bu kavramlara çeşitli vesilelerle değinmektedir:

1.13.1. Âlem-i Mutlak

Âlem-i mutlak, duyularımızın ötesinde her şeyi kuşatan ve hakkında yorum yapabileceğimiz âlemdir. Diğer adı Hazret-i Gayb-ı Mutlak'tır.[179]

Şânî, eserinde âlemi farklı tamlamalarda kullanmakla birlikte âlem-i mutlak'a çok az değinir ve o âlemin sırların ötesinde bir âlem olduğunu ifade etmekle yetinir:

Sırr-ı sırrıya *ʿālem-i muṭlaḳ*
Ol durur fehm iden rumūz-ı ḫalḳ (1179)

1.13.2. Âlem-i Ceberût

Âlem-i ceberût, mülk ve melekût âlemidir.Bu âlem, şehadet ve gayb âlemlerinin arasında bulunan orta âlemi temsil eder. Ceberût âlemi cismâni âlemin de rûhânî âlemin de bazı özelliklerine sahiptir.[180]Gayb âlemi de denilen bu âlem, zaman ve mekân kaydı olmaksızın yaratılan ruhlar âlemidir.[181]

Şânî, ceberût âlemini sûfînin ancak her şeyi Allâh'ın ilmi ve kudreti içinde yok olmuş gördüğü zaman ulaşabileceği bir mekân olarak tasvir etmiştir. Şâir, ceberût bahçesi (7, 370), ceberût kıssası (115) ve ceberût sofası (1174) terkiplerini kullanır. Üç lâhûtî âlemden en yücesi olan ceberût âlemini genellikle melekût âlemiyle birlikte zikreder:

---

[178] Kırkkılıç, **age.,** s. 105.

[179] Kırkkılıç, **age.,** s. 105.

[180] Uludağ, **age.,** s. 37.

[181] Cebecioğlu, **age.,** s. 47.

Ol durur serv-i gülşen-i melekūt
Sünbül-i bāġı ravża-i *ceberūt* (7)

1.13.3. Âlem-i Melekût

Melekût âlemi, ruhlar âlemidir. Cisimler âleminden öncedir. Gayb ve şehadet arasında bir mertebedir. Buna âlem-i emr, âlem-i hayal, âlem-i misal de denir.[182]

Beyitlerde, genellikle ceberût âlemiyle birlikte anılır. Şânî, besmelenin faziletlerini ifade için bu iki âlemle ilgili benzetmelerde bulunur. Ona göre besmele, ceberût âleminde sümbül; melekût âleminde ise servi olarak karşımıza çıkar:

Ol durur serv-i gülşen-i *melekût*
Sünbül-i bāġı ravża-i ceberût (7)

Şânî aynı şekilde Hz. Peygamber'i ceberût bağının bülbülüne ve melekût bahçesinin gülüne benzetir:

Gül-i raʿnā-yı gülşen-i *melekūt*
Bülbül-i baġ-ı ravża-ı ceberūt (370)

Şânî, sûfînin kalbine Allâh'ın nûru geldiğinde melekût-ı semâya vâsıl olacağını (183) ve hikmetli rûhun, melekût âleminin askerlerini bile hezimete uğratacağını dile getirir:

Buldı ol dem benimle ḳuvvet ü ḳūt
Münhezim oldı ʿasker-i *melekūt* (1386)

1.13.4. Âlem-i Şehadet

Âlem-i şehadet, ateş, hava, su ve topraktan oluşan âlemdir. Görünen âlemdir. Âlem-i anâsır, âlem-i eflâk u encüm, âlem-i his, âlem-i kevn ü fesâd, âlem-i mülk de

---

182 Kırkkılıç, **age.,** s. 106.

denir.[183] Bu âlemde cisimlerin şekilleri bir yandan oluşum halinde diğer yandan da bozulma durumundadır.[184]

Beyitlerde 'âlem-i şehadet' tabiri geçmese de Şânî bu âlemi, rûh-ı seyrânînin dilinden zikreder. rûh-ı seyranîye göre diğer adı âlem-i anâsır olan şehadet âlemine rûh-ı pür-hikmet hükmeder:

Ḥükm ider *ʿālem-i ʿanāṣırda*
Līk ẓāhir degil meẓāhirde (1223)

1.13.5. Âlem-i İnsan-ı Kâmil

Âlem-i insan-ı kâmil, bütün âlemlerin sırrını ve özünü kendinde toplamıştır. Bu âlem, ilim dünyasından ayrıldığından beri her bir mertebeden geçmiş ve hepsinden birer emanet almıştır. Bu yüzden görünüşte her ne kadar âlem-i suğra ise de âlem-i ekber, âlem-i kübrâdır.[185] Büyük âlem kâinattır; küçük âlem ise insandır. Ağacın çekirdekte dürülü olduğu gibi gerçek kâinat dainsanda dürülmüştür.[186]

Şânî de insanın özünde büyük bir âlemi barındırdığını lakin küçük göründüğünü ifade eder:

Ṣūretā gerçi *ʿālem-i ṣuġrā*
Maʿnāda līk *ʿālem-i kübrā* (1075)

Bunun dışında, Şânî'ye göre Allâh, yeryüzünde Hakk'ın halifesi olan insanı temsil eden 'hikmetle dolu rûh'u büyük âlemin şahı olarak yaratmıştır. İnsan-ı kâmil de görüneni ve görünmeyeni ihata eden hünerli bir varlıktır:

Ḥāṣılı şāh-ı *ʿālem-i kübrā*
Eyledi anı H̱āliḳu'l-eşyā (1195)

---

[183] Kırkkılıç, **age.,** s. 106.

[184] Cebecioğlu, **age.,** s. 49.

[185] Kırkkılıç, **age.,** s. 106.

[186] Cebecioğlu, **age.,** s. 48.

Merd-i kāmil dürür ol ehl-i hüner
Ẓāhir ü bāṭını iḥāṭa ider (907)

1.14. Tasavvufî Haller

1.14.1. Sekr

Sekr Arapça'da "sarhoşluk" anlamına gelir. Sekr durumundaki kişinin şeriate aykırı sözlerine itibar olunmaz. Zira o, sekr durumunda aklıyla hareket etmez.[187]

Sekr, beyitlerde sâlikin geçmesi gereken makamlardan biri olarak kabul edilir ve daha çok diğer hallerle birlikte zikredilir:

Māverāsı fenā-yı maḥż u maḥv
Māʿadāsı kemāl-i *sekr* ü maḥv (321)

1.14.2. Sahv

Sahv, tasavvufta sâlikin sarhoşluktan sonraki geçirdiği devredir. Sekr (sarhoşluk) hâlinin zıddıdır. Sekri Hak ile olanın sahvi de Hak ile olur. [188]

Sahv kavramını sekr ile birlikte kullanan Şânî'ye göre sâlik, bu makamda mahv aşamasına geçmeye başlar:

Budurur ol maḳām-ı sekr ü *ṣaḥv*
Rūḥ-ı sālik olur bu yerde maḥv (192)

---

[187] Cebecioğlu, **age.,** s. 552.

[188] Cebecioğlu, **age.,** s. 537. Sekr ve sahv hakkında geniş bilgi için bk. Zafer Erginli ve diğerleri, **Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Kalem Yay., İstanbul 2006, s. 882-890.

1.14.3. İstiğrak

İstiğrak, Arapça'da bir şeyi baştanbaşa kaplamak demektir. Sâlik bu hâlde iken dış âlemden uyarılar almaz. Zira kendinden geçmiş durumda, Rabbiyle baş başa olmanın derin bilincini yaşamaktadır. [189]

Tevhîdin sıfâtî mertebesine eren sâlike Allâh nûruyle tecellî edince sâlik mahv, sahv ve istiğrak hallerini yaşar:

Nūr-ı Ḥaḳḳ aña eyleyüp işrāḳ
İrişür maḥv ü ṣaḥv ü *istiġrāḳ* (182)

1.14.4. Mahv

Mahv, "yok olma" demektir. Sevilmeyen hasletleri kendinden uzaklaştıran kişi mahv makamına ermiş kabul edilir.[190]

Şânî, Hz. Peygamber'in mi'râcda Allâh ile görüşmesini nitelendirirken, gelinen seviyeyi 'mutlak mahv' olarak tanımlar:

Maḥv-ı muṭlaḳ maḳamıdur bu maḳām
Sekr ü *ṣaḥv*uñ merāmıdur bu maḳām (469)

2. GÜLŞEN-İ EFKÂR'DA BAZI TİPLER

2.1. Tâlib

Tâlib, isteyen demektir. Tasavvuf okuluna kaydını yaptırma durumundakilere tâlib denir. Tasavvufta, hedefe ulaşana kadar dört dereceden söz edilir. Tâlib, mürîd, sâlik, vâsıl. Tâlib ilk derecedir. Tâlib eskiden hemen tasavvuf okuluna alınmaz, önce bir süre durumu incelenirdi. Bazen işin altından kalkıp kalkamayacağını denemek üzere hazırlık dersi yaptırılır, bu aşamada başarılı olanlara esas ders verilirdi.[191]

---

[189] Cebecioğlu, **age.,** s. 322.

[190] Kırkkılıç, **age.,** s. 161.

[191] Cebecioğlu, **age.,** s. 625.

Bu mefhumu, tâlib-i Hak şeklinde üç kez kullanan Şânî'ye göre, tâlib, tevhîdin aynî mertebesine ulaşabilir (163). Hakîkat bir denizdir, tâlib de ona gark olmuştur (193). Manâya tâlib olan kişi onu aynada görüyormuş gibi anlar:

Ṭālib olan cemāli maʿnāyı
Āyinede ider temāşāyı (987)

2.2. Sâlik

Manâ olgunluğunu elde etmek üzere, tasavvuf yoluna giren kişiye sâlik denir.[192] Şânî, 'kâl' ehline önem vermediğini, onun için sadece 'hâl' ehli ve sâlik olanlara seslendiğini (204) vurgular. Mürşid-i kâmil, bu yola adım atmış sâlike varacağı menzili göstermekle sorumludur (143). Sâlikin giriş noktası 'besmele'nin her bir harfinin faziletine anlamaktır (21). Sâlikin, bu yolda yardıma ihtiyacı vardır. Şânî, sâlike yol gösterenin aynı zamanda tevhîd ehlini de irşâd edebileceğini ifade eder:

Evvel-i kim *sālike* ola hādī
Ehl-i tevḥīde ide irşādı (1695)

Âlim bir sâlik, kalbini zikirle süslese 'fenâ' makamına erer (167). Şânî, Hak tecellî ederse sâlikin geçmesi gereken halleri (192) mutlaka tamamlayacağına da inanmaktadır.

Ef'âlî tevhîd makamı, sâlik için Hakk'a olan yakınlığı temsil eder(174). Seyr ü sülûka başlamış olan sâlik, böylelikle 'kurb' makamının ilk basamağına adım atmış olur(405). Son olarak Şânî, eserini sâlikin doğruyu bulabilmesi için kaleme aldığını söylemektedir:

Tā ola *sālike* ṭarīḳ-i sedād
Ḳıṣṣadan ḥisse ala ehl-i reşād (1699)

---

[192] Cebecioğlu, **age.,** s. 541.

2.3. Vâsıl

Vâsıl, Arapçada varan, ulaşan anlamına gelen bir kelimedir. Allâh'ı bilen, emirlerini yerine getiren ve yasaklarından kaçınan kişi anlamına gelmektedir.[193]

Vâsıl, Allâh'a ulaşmayı gaye edinen kişi olup bir mürşid edindiği takdirde vasl hiç de zor olmayacaktır:

Bulsa bir kişi mürşid-i kāmil
Olur ol elbetde Ḥaḳḳa *vāṣıl* (1668)

2.4. Sûfî

Sûfîler, dünya sevgisini kalbinden söküp çıkarmış, nefsini arıtmış ve iyi ahlakla donanmış kişilerdir.[194] Sûfî, kendi nefsinde fânî; Allâh'ta bâkîdir. Sûfî, Hakk'a vâsıl olan kişidir.[195]

Sıfâtî tevhide eren sûfî, taklîdi bırakıp tahkîkî imana erer:

Terk idüp *ṣūfī* ḫāb-ı taḳlīdi
Ger ṣıfātı olursa tevḥīdi (176)

Gevher dolu *Gülşen-i Efkâr* adlı eserini sûfînin safâ dolu hâline benzetir:

Bu kitāb-ı şerīf pür-gevher
Gūyiyā *ṣūfī*-i ṣafā-perver (1676)

2.5. Âşık

Arapça "seven" anlamına gelen âşık hep samîmidir, maddiyat ile ilişkisi yoktur. Âşığın gıdası üzüntüdür.[196]

---

[193] Cebecioğlu, **age.,** s. 690.

[194] Kırkkılıç, **age.,** s. 130.

[195] Cebecioğlu, **age.,** s. 581.

[196] Pala, **age**. ss. 79-81.

Beyitlerde ‘âşık’ kelimesinin yanında Farsça çoğulu olan ‘âşıkân’ (358) kelimesi de kullanılmıştır. Şânî, aşk-ı mutlak’a eren kişiye Hakk’ın cezbesinin ulaşacağını (404), cezbe-i aşka (1252) ve zâtî tevhîd’e ulaşan kişinin de(186) Hakk’a vâsıl olacağını ve ‘vasl’a lâyık duruma geleceğini söyler (1252).

Şânî aşk-ı ilahiyi anlatırken efsanevi hikâyelerin kahramanlarını kullanır. Şânî’ye göre Allâh nûrunu Leyla ve Azrâ’da göstererek yarattıklarını cemaline aşık etmiş ve bu aşıkları Mecnun ve Vâmık temsil etmiştir.

Ḫalḳı eyler cemāline *ʿāşıḳ*
Kimi Mecnūn olur kimi Vāmıḳ (74)

2.6. Âlim

Âlim, Arapça’da bilen demektir. “*Kulları içinden ancak âlimler Allâh’tan (gereğince) korkar.*”[197] Bilen kişinin yükümlülüğü daha çoktur.[198]

Beyitlerde Şânî hep âlim olma isteğini dile getirir (344). Ledünnî ilme sahip olmak için dualar eder. En büyük âlim şüphesiz görüneni de görünmeyeni de bilen Allâh’tır (52). Daha sonra Allâh’ın izniyle kendisine gaybın ilimleri verilen Hz. Peygamber’dir (371).

Şânî, âlim olmanın kolay olmadığı ve zâhirî-bâtınî ilimlere vakıf olanların âlim sayılacağını vurgulamıştır (829, 1319). ‘Âlim’ kavramını bazı durumlarda ‘arif’ kavramıyla birlikte kullanan (172) Şânî’ye göre ilmiyle amel eden âlim, dinin koruyucusudur (1601). Bu nedenle şâir, âlimin hiçbir yerde tahkir edilmesinin doğru olmadığını bir hadîse dayandırarak dile getirmiştir.

Böyle buyurdı ol Rasūl-i ḳadīr
ʿĀlimi eyleme ṣaḳīn taḥḳīr (1412)

---

[197] Fatır 35/28.

[198] Kırkkılıç. **age.,** s. 129.

2.7. Ârif

Allâh'ı gerçek yönüyle bilen kişiye ârif denir. Âlim gibi bilen manâsına gelse de ondan farklıdır. Zira âlim ilmi çalışarak elde ederken; ârif, irfâna ilham ve hâl ile ulaşır. Bu yüzden ümmî bir insana ârif denilebilir ama âlim denilemez.[199]

Ârifin Farsça çoğulu olan 'ârifân' kelimesini de kullanan (1141) Şânî'ye göre ârif, insanlığın sırrını bilir (962) ve varlığın özünü anlayabilir (1188). Hz. Peygamber hem âlim hem âriftir (371).

'Ârif' kelimesini sözlük anlamıyla da, kullanan şâir, herkesin önce kendi ayıp ve kusurlarını bilmesi, başkalarının kusurlarına bakılmaması gerektiğini vurgular:

Her kişi ʿaybına olup *ʿārif*
Ġayri ʿaybına olmasun vāḳıf (1638)

2.8. Kutub-Kutbü'l-Aktâb

Kutub, mânevi derecesi büyük, veli bir kuldur ve âlemin rûhu olarak değerlendirilir. Kutub olabilme özelliği herkeste bilkuvve vardır; ama bunu gerçekleştirebilmek çok az kişiye, çok uzun zamanda nasib olduğu gibi kısa zamanda da nasib olabilir. Kutbü'l-aktâb en büyük veliye verilen isim olup halkı Hakk'a götürmekle görevlidir.[200]

Şânî, Gülşen-i Efkâr'da 'akl'ı tavsif ederken aklın kutb gibi olduğunu (909) ifade eder. Şâire göre en büyük kutbü'l-aktâb gönül hayatının kutbu Hz. Ali'dir (575). Şânî, Hz. Ali dışında kutub ve kutbü'l-aktâb kavramlarını Dede Ömer Rûşenî için kullanır:

Ḳuṭbu'l-aḳṭāb u vāṣıl-ı taḥḳīḳ
Lübb-i elbāb ü kāmil-i taṣdīḳ (652)

---

[199] Cebecioğlu, **age.,** s. 60.

[200] Cebecioğlu, **age.,** s. 386.

Yaʿnī *ḳuṭbu*'r-reīs şeyḫ ʿÖmer
Kān-ı taḥḳīḳe ẕāt-i pākī güher (659)

2.9. Ricâlü'l-Gayb

Ricâlü'l-gayb, gayb erenleri, Allâh adamları demektir. Bu tabir manevî kuvvet sahibi veliler için kullanılır. Bu kişiler Rahmânî tecellîler altında yenik düşmüş oldukları için yüksek sesle konuşmazlar.[201]

Şânî bu tabiri eserinde dört kez kullanmıştır. Gayb erenleri kendilerini fark ettirmezler (985). Şâir, Ömer Rûşenî'ye yazmış olduğu medhiyede, ricalü'l-gaybın Rûşenî'ye pervane olduklarını (656) söyler. Gayb erenleri, '*kendini bilen rabbini bilir'* hadîsinin sırrına ermiş zevattan olup (865), gayb âleminin sarrafı hükmündedirler ve *Gülşen-i Efkâr*'ın (Fikirler Bahçesi) müşterisidirler:

Müşterīsi anuñ *ricālü'l-ġayb*
Yaʿnī ṣarrāf-ı şehr-i ʿālem-i ġayb (778)

3. TASAVVUFÎ ŞAHSİYETLER

3.1. Dede Ömer Rûşenî

Rûşenî'nin asıl adı Ömer, lakabı Dede'dir. Şiirlerinde kullandığı 'Rûşenî' mahlasıyla tanınır. Aydın ilinde 820/1417 tarihinde doğmuştur. Zâhirî ilimleri öğrenmek maksadıyla Bursa'ya gitmiştir. Bursa'da bulunduğu vakit zevk ve eğlenceye düşkün olan Dede Ömer, manevî olgunluğa erişmek için Lârende'de irşad görevinde bulunan ağabeyi Alâaddin Ali el- Halvetî'nin yanına gitmiştir. Daha sonra ağabeyinin telkin ve tesiriyle tasavvufa yönelmeye karar verdi ve devrin büyük mutasavvıflarından, Halvetiyye tarîkatının pîr-i sânî'si kabul edilen Yahya

[201] Cebecioğlu, **age.,** s. 518.

Şirvânî'nin yanına, Bakü'ye giderek ona intisab etti. Sülukünü tamamlayarak Şirvânî'nin halifesi oldu ve Anadolu'da irşadla görevlendirildi.[202]

Şânî, Dede Ömer Rûşenî'nin 61 beyitte vasıflarını anlatır. Memleketi Lârende'ye medh ü senâlar eden Şânî, buraya uğrayan Dede Ömer Rûşenî'ye bir medhiye yazmayı ihmal etmez:

Var durur şehr içinde bir fāżıl
Pīr-i nūrānī mürşid-i kāmil (651)

Dede Ömer'in lakabının 'Rûşenî' olduğunu (660) ifade eden Şânî'ye göre Rûşenî, zâhirî ilimlerde İbn-i Sina, bâtınî ilimlerde Mevlânâ kadar ilme sahiptir:

ʿİlm-i ẓāhirde bu ʿAlī Sīnā
ʿİlm-i bāṭında Ḥażret-i Monlā (658)

Allâh'a itaatte 'nûn' harfi gibi dört büklüm olan Rûşenî, kutbü'l-aktâbtır. Şânî, ondan cezbe aldığını ve ona teslim olduğunu söyler:

Olmuşam cānla aña teslīm
Düşmişem işigüne hem–çū yetīm (680)

Rûşenî sayesinde gayb ilimlerinin manâlarına vakıf olduğunu belirten Şânî, Dede Ömer Rûşenî için akrostiş yapmaktadır:

'ʿAyn'i ʿayn-i zülāl mā-i muʿīn
Çeşme-i kevs̱er-i behişt-i berīn (662)

'Mim'i tāc-ı meh-i sipihr-i kerem
'Rā'sı ānuñ hilāl-i çarḫ-ı himem (663)

[202] Mustafa Uzun, *"Dede Ömer Rûşenî"*, **DİA**, c. IX, İstanbul, 1994, s. 81-82; Dede Ömer Rûşenî geniş bilgi için bk. Semra Aydemir (Tunç), **Dede Ömer Rûşenî, Hayatı, Eserleri ve Divânı'nın Tenkîdli Metni**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 1990.

3.2. Mevlânâ Celâleddin Rûmî

30 Eylül 1207'de Belh şehrinde doğmuştur. Babası Bahâaddin Veled'dir. Babası vefat edince babasının halifesi Seyyid Burhaneddin'in hizmetinde dokuz sene kalmıştır. Seyyid'in vefatından beş sene sonra Şems-i Tebrîzi ile karşılaşmıştır. Şems-i Tebrîzi, Mevlânâ ile olan sıkı münasebetinin halk ile talebeleri üzerinde menfî tesirinden dolayı Konya'yı terk etmiştir. Şems'den sonra Mevlânâ, Şems'in müridi olan Selâhaddin Zerkûbi'ye muhabbet beslemiştir. Mevlânâ, Zerkûbi'nin vefatından sonra Şems'in diğer müridi Hüsâmeddin Çelebi ile sohbetlerine devam etmiştir. Mevlânâ 17 Aralık 1273'te vefat etmiştir.[203]

Mevlânâ, Dede Ömer Rûşenî ve İbrahim Gülşenî arasında üçlü bir rûhî ve manevî bağlantının mevcut olduğu kabul edildiği için İbrahim Gülşenî'nin *Manevî* adlı eserine *Mesnevî*'nin özü olarak bakılır. Gerçekten de Gülşenîler ile Mevlevîler arasında sistem bakımından benzerlikler vardır.[204]

Mevlevîler tarihinde aşırı Alevî temayüller Mevlevîler arasında bir Şems kolu bir de Veled kolu sözünü çıkarmışlardır. Kendilerini Şems kolundan sayanlar Mevlâna'nın kendisi için hiç kullanmadığı Mevlânâ, Molla, Celâl gibi mahlaslar taşıyan şiirleri Divan'ına karıştırmışlardır.[205]

Şânî de edebiyatımızda daha çok Monla tabir edilen Molla mahlasını kullanarak bâtınî ilimdeki derinliğine değinip Mevlânâ'yı anar:

ʿİlm-i ẓāhirde bu ʿAlī Sīnā
ʿİlm-i bāṭında Ḥażret-i Monlā (658)

---

[203] Mevlânâ hakkında geniş bilgi için bk. Şefik Can, **Mevlânâ Hayatı, Şahsiyeti, Fikirleri,** Ötüken Yay., İstanbul, 2004. Mevlâna hakkında bugüne kadar birçok biyografik çalışma yapılmıştır. Mevlâna hakkında yapılan çalışmaların biyografik listesi için bk. Ahmet Eflâkî, **Menâkıb-ı Ârifîn, (Âriflerin Menkıbeleri)**,(Çev. Tahsin Yazıcı), c. I-II, MEB. Yay., Ankara, 1953.

[204] Serin, **age.,** s. 96.

[205] Abdülbâki Gölpınarlı, **Mevlânâ Celâleddin Hayatı Felsefesi Eserleri**, İnkılap Yay., İstanbul, 1952, s. 99.

İKİNCİ BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

A. NÜSHALARIN TAVSİFİ VE METİNDE İZLENEN YÖNTEM

I. GÜLŞEN-İ EFKÂR NÜSHALARININ TAVSİFİ

III. Murad zamanında kaleme alınmış olan *Gülşen-i Efkar* adlı mesnevînin müellifinin kaleminden çıkmış nüshaya en yakın metnini oluşturabilmek amacıyla söz konusu eserin diğer nüshalarını araştırdık.

İbrahim Şânî Lârendevî'nin *Gülşen-i Efkâr* mesnevîsinin biri Süleymaniye, ikisi İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde olmak üzere üç adet yazma nüshasını tespit edebildik. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi nu: 3040'ta kayıtlı olan nüshanın kapağında "Müellif Şânî" şeklinde bir kayıt bulunan ve beyit sayısı en fazla olan nüshayı esas aldık. En doğru metini ortaya koyabilmek amacıyla nüshalar arasındaki farklılıkları dipnotta belirttik. Aynı kütüphanenin nu: 1917 'de kayıtlı nüshada ise ne müellif hattı olduğuna dair ne de istinsah edildiğine dair bir kayıt bulunmaktadır. Bununla birlikte Süleymaniye Kütüphanesindeki nüshada hem müellif adı hem de müstensih adı kaydedilmiştir. Karşılaştırma esnasında karışıklık oluşmaması için nüshaları harflerle adlandırdık. Bu üç el yazması nüshanın vasıfları şu şekildedir:

1. A Nüshası: İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi nu: 3040, istinsah tarihi:1040, müst.? vr. 62 (2a-63a), ölç.250x150, 15 satır, nesih, söz başları ve sahife cedvelleri altunî sarı renk, yeşil kumaş cilt (dört yapraklı yonca deseniyle bezenmiş), aharlı beyaz ince kâğıt.

Baş: Ufḳ-ı cānda nūr-ı Bismi'llāh
ʿĀlem-i ḳalbe berḳ urur çün māh

Son**:** Oḳıyup bu duʿāyı ehl-i yaḳīn
Umarum cānla diye āmīn

2. B Nüshası: İstanbul Üniversitesi, Merkez Kütüphanesi nu:1917, ist. tar.?, müst.?, vr.62, ölç.190x110, 15 satır, ta'lik, bordo meşin cilt (kabartma tezhip süslemeli), kapakların iç tarafı ebru kağıt kaplı, söz başları ve sahife cedvelleri kırmızı, aharlı beyaz ince kağıt.

Baş: Ufḳ-ı cānda nūr-ı Bismi'llāh
ʿĀlem-i ḳalbe berḳ urur çün māh

Son: Oḳıyup bu duʿāyı ehl-i yaḳīn
Umarum cānla diye āmīn

3. C Nüshası: Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bl. nu:3731, ist. tar.1124, müst. Birgili-zade Halil Efendi, vr.62, ölç.150x220 mm., 15 satır, nesih, söz başları ve sahife cedvelleri kırmızı, sırtı meşin, kapakları ebru kağıt kaplı cilt, aharlı âbâdi krem rengi, ince kâğıt.

Baş: Oḳı cāndan be-nūr-ı Bismi'llāh
ʿĀlem-i ḳalbe berḳ urur çün māh

Son: Oḳıyup bu duʿāyı ehl-i yaḳīn
Umarum cānla diye āmīn

II. METNİN ÇÖZÜMLENMESİNDE TAKİP EDİLEN YÖNTEM

1.*Gülşen-i Efkâr* mesnevîsinin metni oluşturulurken, "müellif hattı" kaydı bulunan ve en hacimli olan İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi nu: 3040'ta kayıtlı bulunan A nüshası esas alınmıştır. Edindiğimiz üç nüsha karşılaştırılmış; anlam, vezin üslûp gibi birtakım ölçütler göz önünde bulundurularak sağlam bir metin oluşturulmaya çalışılmış; bir nüshada bulunan ancak diğerlerinde bulunmayan beyitlerde ise A nüshası gözetilerek bu nüshada olmayan beyitler dipnotta gösterilmiştir.

2. Metindeki beyitler kolaylık açısından beşerli düzende numarandırılmış, tertip sırası esas alınan A nüshasından yaprak numaraları verilmiştir.

3. Okunamayan bazı kelimeler ise vezin, üslûp ve anlam dikkate alınarak tamir edilmeye çalışılmış ve bu tür kelimeler metinde “[ ]” köşeli parantez içerisinde gösterilmiştir. *Muḥāvere[y]i* gibi.

4. Nüshalar arasındaki farklar, dipnotta beyit numarası verilerek ve beyitlerin mısraları (a). ve (b). ifadeleri ile gösterilerek verilmiştir. Bir beytin aynı mısraında yer alan birden fazla farkın gösterilmesinde ise (**;**) işareti kullanılmıştır.

5. Mısralardaki farklılıklar dışında kullandığımız dipnotlar için (*) işareti kullanılmıştır.

6. Metinde geçen âyet, hadîs iktibasları, Arapça ve Farsça beyitler italik olarak yazılmıştır. Kullandığımız transkripsiyon işaretleri şu şekilde gösterilmiştir:

ء : ʾ

ث : S̱, s̱

ح : Ḥ, ḥ

خ : Ḫ, ḫ

ذ : Ẕ, ẕ

ص : Ṣ, ṣ

ض : Ż, ż, Ḍ, ḍ

ط : Ṭ, ṭ

ظ : Ẓ, ẓ

ع : ʿ

غ : Ġ, ġ

ق : Ḳ, ḳ

ك : Ñ, ñ

Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfleri şu şekilde gösterilmiştir:

آ : Ā, ā

و : Ū, ū

ی : Ī, ī

Farsça'daki vâv-ı ma'dûleler (ḫāᵛb) örneğinde olduğu gibi gösterilmiştir.

4. Aynı kelime farklı şekillerde yazıldığında metne sadık kalınmıştır. Fakat bazı yerlerde dahı kelimesi dâhî; dâima kelimesi de dâyima şeklinde yazılmıştır. Bu kelimelerde bir düzeltmeye gidilmiş ve dahî kelimesi dahı, diğeri de dâima okunmuştur.

5. Aşk veya ışk gibi iki ayrı şekilde okunabilen kelimelerde bu okunuşlardan kelimenin yaygın söylenişi tercih edilmeyip orijinal okunuşu dikkate alınmıştır. Âf-tâb veya Âfitâb kelimesi ise vezne göre okunmuştur.

6. "Varup", "olup" gibi kelimelerdeki "–up", metindeki "ub" şekli yerine "up" şekliyle -"p" ile- gösterilmiştir

7. Metinde geçen özel isimlerin Türkçe'de olduğu gibi ilk harfi büyük yazılmış; lakin ek geldiğinde apostrofla ayrılmamıştır.

8. Başlıkların hepsi bold yazılmıştır.

9. Allâh lafzı muzafun ileyh olduğu durumlarda apostrof (') ile ayrılmıştır. *Lafẓatu'llāh* , *bi ismi'llāh* gibi.

10. Akrostiş yapılan beyitlerde belirtilmek istenen harfler çift tırnak (" ") içinde gösterilmiştir. *"Sin"i sulṭān-ı ʿışḳa efserdür* gibi.

11. "Ser", "bî", "mânend" gibi Arapça ve Farsça ön ve son ek alan bütün kelimelerde ek ile kelime arasına (**-**) işareti konulmuştur: *tûtiyâ-mânend, ser-efrâz* gibi.

B. GÜLŞEN-İ EFKÂR (TENKİTLİ METİN)

Bi ʿavni'l-kerīmi'r-raḥīm bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. Hāẕā kitāb-ı Gülşen-i Efkār Sulṭān Murād zamānında Lārendeli Şānī Efendi te'līf itmişdi [*]

Gülşen-i Efkār

Fā ʿi lā tün / me fā ʿi lün / faʿlün

(Fe i lā tün) (fe i lün)

1b.

Ufḳ-ı cānda nūr-ı Bismi'llāh
ʿĀlem-i ḳalbe berḳ urur çün māh

Nūrı çarḫ-ı hidāyetüñ ḳameri
Burc-ı saʿdun nücūm-ı cilvegeri

Fi'l-meẟel andaki o naḳş u ruḳūm
Felek-i dilde tāb-dār-ı nücūm

Oldı envārı rāh-ı dīne delīl
Gider ānuñ-ile yola ibn-i sebīl

Fetḥ olur ānuñ-ile bāb-ı ümīd
Açılur nūrı ile rūz-ı saīd

Fātiḥīdür ḫazāyin-i ġaybuñ
Kāşifīdür rumūz-ı *lā-rayb*uñ

Ol durur serv-i gülşen-i melekūt
Sünbül-i bāġı ravża-ı ceberūt

Ḥırz-i cān olmaġın üli'l-ebṣar
Getürir başda ānı leyl ü nehār

Andadır ism-i aʿẓam-ı Raḥmān
Fetḥ olur ānuñ-ile genc-i nihān

Cümle ḥarfinde gizli nice künūz
Münderic her birinde dürlü rumūz

---

[*] Başlıktan önceki bu ifadeler A ve B nüshasında yoktur.

1(a) ufḳ-ı cānda nūr-ı: oḳu cānda yanur C.

2(a) nūrı: nūr C.

6(a) ḫazāyin: ḫazāin B.,C.

"Bā"-i Bismi'llāh oldı ümm-i kitāb
Anda derc oldı cümle faṣl-ı ḥiṭāb

Noḳṭa-i pāke merdümi melekūñ
Merkezidür devāyir-i felekūñ

2a. İnbisāṭından oldı kevn ü mekān
Zīr ü bālā vüʿarş u ferş-i cihān

"Sin"i sulṭān-ı ʿışḳa efserdür
Tāc-sālār-ı pīr ü perverdür

Erredür münkere siyāsetde
Diş biler ḳatline cināyetde

Ehl-i imāna līk sin-i sürūr
Göñlüni dāimā ider mesrūr

Besmele meddi oldı ḥabl-ı metīn
Yapışan aña ṭutdı ẕeyl-i yaḳīn

İncedür gerçi ṣān ṭarīḳ-i Ḫudā
Ehl-i tevḥīde *ʿurve-i vüs̱ḳā*

Oldı ebrū-yı şāhid-i taḥḳīḳ
Noḳṭası ḫāl-i ṣūret-i taṣdīḳ

"Mīm"i ḫalhāl-ı sāḳ-ıʿarş-ı ʿaẓīm
Ṭavḳ-ı gerdān ḥūr-i ʿīyn-i naʿīm

Sālike remz-le ider iʿlān
Erbaʿīnde bulur kemal insān

"Lafẓatu'llāh" ki ism-i ẕātü'l-Ḥaḳḳ
Bāġ-ı raḥmetde ṣanki bir yapraḳ

"Elif"i serv-i baġ-ı raḥmetdür
Bezm-i vaḥdetde şemʿ-i ḳudretdür

Oldı gūyā ʿaṣā-yı ḫasta-dilān
Ānuñ-ile ḳıyām ider pīrān

Zeyn idüp rūyı vü ḳalb-i imānı
Ṣaḳladı cān içinde Ḥaḳḳ ānı

25(a) rūyı vü ḳalb-i imānı: rū-yı ḳalb-i imānı B., C.

Birliği Ḥaḳḳuñ anda ẓāhirdür
Şaʿ şaʿa-tār gibi bāhirdür

Ṭoġrı yolı bize işāret ider
Rāh-ı Ḥaḳḳ Ḥaḳḳı delālet ider

2b. Remz-le "lām"ı gösterüp tıbyān
Rūze-i farżı itdi bize beyān

Ẕü'l-feḳār ʿAli gibi iki "lām"
Gösterür ehl-i küfre tīġ u Ḫüsām

İtdi ānı o ḥażret-i feyyāż
Rişte-i ʿömr münkir-i miḳraż

Beñzer ol hāsı çeşme-i şehde
Bāġ-ı cennetde ġonca-i verde

Fi'l-mes̱el ol nīgin-i bādāmı
Fikrettim şāhbāzınuñ dāmı

İtdi teşdīdi münkere şiddet
Erresi ḳıldı ḳatline ḥiddet

Aña cān gözü-ile eyle naẓar
Perr-i nāmus-ı ekbere beñzer

"Rā"ları ṣan miyān serve kemer
Ḳatl-i vesvāse her biri ḫançer

Māh-ı nevdür sipihr-i raḥmete ol
Ya kemerdür ḳuṣūr-ı cennete ol

"Ḥā"larıdur cihānda efser-i Ḥayy
Ḥayy durur ānuñ-ıla cümle-i şeyy

İbtidā-ı ḥayāt-ı dil oldur
İntihā-ı felāḥ-ı bel oldur

26(b) Şaʿ şaʿa-ı tār: Şaʿ şaʿ tārī C.

29(b) tīġ u ḫüsām: tīġ ḫüsām C.

31 (a, b) C'de yok.

33(a) münkere şiddet: münker-i şiddet C.

36(a) māh-ı nevdür: māh-ı nūrdır C.

38(b) bel: dil C.

"Nūn"ı üzre ḳarār buldı yaḳīn
Ānuñ üstünde ṭurdı dīn-i mübīn

Çıḳdıġıy-çün ser-i necāte o nūn
Götirür başda anı *sūre-i nūn*

Ol durur kāsi ḫūn-ı Raḥmānı
Ḳurtarır perde ḳılmadan cānı

"Yā"sı ḳavs-ı ḳażādan oldı nişān
Dest-i ḳudret çeker o yāyı hemān

3a. İsmi ser defter-i duʿā-yı ḳabūl
Resmi şeyüñ esāsıdur maḳbūl

Noḳṭalar anda merdüm-i insān
Mezraʿ-ı maʿrifetde toḫm-ı revān

Görünen anda ol sevād u beyāż
Dīde-i ḥūr-ı cennet-i feyyāż

Kimi dāl eyleyüp ḳadün çü kemer
Ḥażret-i Ḥaḳḳa hep ʿibādet ider

Kimi kes̱retde kimi vaḥdetde
Dāire içre kimi ḥalvetde

Dīde-i cānı Ṣāniyā içe gör
Sırr-ı maʿnāyı bunda cān-ıla gör

Münderic bunda Ādemüñ ilmi
Mündemic cümle ʿālemüñ ʿilmi

Tevḥīd ẕü'l-cemāl ü ẕü'l- celāl dür ki reşk-i ʿaḳd lāl ü āb-ı zülāldür ʿaḳabinde berāʿat-ı istihlāl ẕikr olunur temme*

Hamd aña kim odur Kerīm ü Raḥīm
Ḫālıḳ-ı nüh revāḳ u ʿarş-ı ʿaẓīm

41(a) kāsi ḫūn: kāse ḫˇān C., B.

42(b) dest: yed C., B.

45(a) sevād u beyāż: sevād beyaż C.

* Başlıkta A ve B nüshasında "temme" ifadesi yoktur.

Fāliḳu’ṣ-ṣubḥ Ḫāliḳu’l-ervāḥ
Rāziḳu’l-ḫalḳ kāşifü’l-eşbāḥ

ʿĀlim-i sırr-ı her ẓuḥūr u buṭūn
Diyemez kimse fiʿline çira vü çün

Ol durur bāni-i binā-ı semā
Fātiḥ-i bāb-ı ḳalb-i ehl-i fenā

Ḥayy ü Bāḳī vücūd-ı muṭlaḳdur
Lā-yezāl ü ḳadīm-i esbaḳdur

Ḥikmetinde nüfūs-ı nāṭıḳa lāl
ʿAḳl-ı küll idemez o ẕātı ḫayāl

3b. Baḥr-ı cūdunda ḳaṭredür yedi yemm
Cümle mevcūd ānuñ ḳatında ʿadem

Mihr-i iḥsānı eyleyüp işrāḳ
Nūrı ile açıldı Hind ü ʿIrāḳ

Cürʿa-i hestīye olup sāḳī
Raḳs u devre götürdi āfāḳı

Çāk idüp cāme-i ʿadīmi vücūd
Sīne gösterdi şāhid-i mevcūd

Varlıġınuñ güvāhıdur dü-binā
Şāhid-i zātıdur bu arż u semā

Cilvegerdir ḳamu meẓāhirde
Göremez kimse ānı ẓāhirde

Ẕāt-ı Ḥaḳḳuñ vücūdına şāhid
Saña rūşen delīldür nāhid

Sırr-ı ḳalbüñde varsa iḫlāṣ
Saña yeter bu *sūre-i iḫlāṣ*

Ser-furū eyledi aña ḫūrşīd
Oldı nūrıyla pür żiyā ḫūrşīd

54(a) Ḥayy u Bāḳī: Ḥayy Bāḳī B., C.

58(b) Raḳs u devr: Raḳs devr C.

60(b) ẕātıdur: ẕātdur C.

62(a,b) şāhid: her şeb B., C.; nāhid: kevkeb B., ür kevkeb C.

Defter-i ṣunˁı Ḥaḳḳda sebˁı ṭıbāḳ
Noḳṭadur nūn içinde çarḫ-ı revāḳ

Baḥr-ı cūdunda Ḥaḳḳ Teˁālānuñ
Deşt-i ṣunˁunda o tuvānānuñ

Arż-ı ġayr esrāb-ı āvāre
Baḥr-ı aḫḍar ḥabāb-ı āvāre

Kāse-līsidürür cem ü cemşīd
Bende-i ḫāk-sārıdur ḫūrşīd

Ẕerre-i mihr-i cūdıdur ˁālem
Ḳaṭre-i baḥr-ı cūdıdur Ādem

Tāhe fī tiyehi ṣunˁihi'l-ervāḥ
Ḥāre fī beydi künhihi'l-eşbāh

4a. Heybetinden eridi gevher-i pāk
Oldı āb-ı revān ḥıṭṭa-i ḫāk

Ḳādirüñ ḳudretine ḥadd yoḳdur
Ṣāniˁuñ ḥikmetine ˁadd yoḳdur

Nūrını gāhi rū-yı Leylāda
Gösterür ki ˁıẕār-ı ˁAẕrāda

Ḫalḳı eyler cemāline ˁāşıḳ
Kimi Mecnūn olur kimi Vāmıḳ

Lemine'l-mülk ḫiṭābı ˁunvānı
Lāmekān-ı āstānı divānı

İremez künh-i ẕātına idrāk
Mā-ˁarefnāk dur ḳamu derrāk

Uçamaz ol diyāra murġ-ı ˁuḳūl
Aña ˁuḳḳāb-ı ˁışḳı virmez yol

66(b) deşt: dest C.

70 (a, b) ervāḥ: eşbāḥ B., ervāḥ: eşbāḥ B.; Bu beyit C'de yok.

72(b) ˁadd : ḥadd C.

76(b) dir: diye C.

Ṭayarān idemez surūş-i ḫıred
Heybet-i Ḥaḳḳ yoluna baġladı sed

Ḳurbet-i ḳāfına olan ʿanḳa
Olur ānuñ vücūdı nā-peydā

Sīm-i ḳahr-ıla yaş döker kevkeb
Gice yummaz gözini her kevkeb

Oldı bārān-ı feyżi ḫāke revān
İtdi andan ẓuhūr-ı çeşme-i cān

Feyż idüp ḫāke ebr-i iḥsānı
Cereyān itdi baḥr-ı nīsānı

Ḫārdan itdi ġonca-i raʿnā
Ḳaʿr-ı deryāda lü'lü'-i lālā

Yemm de itdi ṣadef ṣadefde düreri
Dürre virdi leṭāfet-i güheri

Bir nefesden yaratdı ʿĪsāyı
Ḳara topraḳdan ehl-i esmāyı

4b. Seng-i ḫārāda ḫalḳ ider ḥayevān
*Ṭıyn-i lāzib*den eşref-i insān

Gehi bir dürrden ider āb-ı revān
Gehi ṣudan ḳılur riyāż-ı cinān

Gül ü sünbülle zeyn ider ḫāki
Sebzle sünbül-ile eflāki

Kef-i mādan ider gehi arżın
Geh duḫandan ḳılur semā-yı berīn

Şeb-i nār içre seng-i ṣammāda
Hareket itse ẕerre ḫārāda

Bilür ol debdebāt-ı ẕerrātı
ʿİlm-i ẕātīsi ile ẓulmātı

Genc-i ẕātı ṭılısmı idi ʿammā
İsm-i aʿẓamla eyledi peydā

92(a) idi: itdi C.

95(b) āf-tābından: āf-tabdān C.

Pāyını kesdi ķahr-ile Lātuñ
Mün῾adim oldı başı āfātuñ

Oldı enmüzec-i cihān Ādem
İtdi Ḥaķķ ānı nüsḫa-ı a῾ẓam

Lī̄k bir noķṭadur kitābından
Ẕerre-i kemter āf-tābından

Ķıldı bir şehr-i ῾āli-i bünyād
Aña insān-ı kāmil eyledi ād

Anda cümle mühendisān ḥayrān
İki sī̄mī̄n sütunda itdi revān

İki ṭaķ itdi ῾anber-i sārā
Ķaldı miskī̄n sürādikat aña

Bir gümüşden sütūn itdi Ġafūr
Üstüne ķodı gevher-i pür-nūr

Rūşen olmaġa ḫāne-i ra῾nā
Eyledi anda ῾aķlı şem῾-ı żiyā

5a. Pādişah ķıldı anda rūḥ-ı ilāh
Ḫalķı ta olmaya anuñ gümrāh

῾Aķlı evvel vezī̄ri ῾ilmi ḥakī̄m
İtdi ḥilmi aña edī̄b-i selī̄m

Ola kim ṭıfl-ı ķalbi bula ṣafā
Ola tā maẓhar-ı cemāl-i Ḫudā

Fehm ide sırr-ı nükte-i *lā-rayb*
Anda derc eyleye ḫazī̄ne-i ġayb

Kenz-i maḫfī̄sin eyleme ki ῾ayān
Ķudretinden yaratdı Ḥaķķ insān

95(b) āf-tābından: āf-tābdan C.

98(b) sürādiķāt: serāda ķāt C.

104(b) ḫazī̄ne: ḫarāse C.

105(a) maḫfī̄sin: nehyi sen C.

Eyledi luṭfı ānı ehl-i reşād
Ḥikmeti virdi aña istiʿdād

Nūrını nūrı ile gösterdi
Ḥikmeti vü ḳudretini bildürdi

Eyledi rūḥa cismine muḥtāc
ʿAẓmini itdi pāye-i miʿrāc

Ten-i ṭāhirledür murāda vuṣūl
Dil-i pākiyledür duʿāsı ḳabūl

Naḳş-ı ġayrıyı pāk it āyineden
Gör niteki anda vech-i ḥasen

Cām-ı gīti̇-nümāyı eyle ṭaleb
Ta ki anda tecellī eyleye Rab

Açar āyine-i ḳulūbi çü māh
Ṣaykalı *lā ilāhe illa'llāh*

Ravża-ı ḳalbüñi ḳılur ḫoş-bū
Sünbüli *lā ilāhe illā hū*

Ḳalb-i ḳalbe o ṣāniʿ-ı ekber
Ḳıldı tevhīdi kibrīt-i aḥmer

Merātib-i tevḥīd-i Rabbānīdür ki ʿayān ve beyān olunur

5b. Söyle ey murġ-ı gülşen-i lāhūt
Şevḳ-ile eyle ḳıṣṣa-ı ceberūt

Ceberūt-i ʿalā-yı Rabb-i ḳadīr
Ḳıldı envārı ile mihr-i münīr

108(a) rūḥa: rūḥı C.

109(a) ten-i ṭāhirledür: ten-i her ṭāledür C.

110(a) Naḳş: Tüş C.

112(b) ṣayḳal: sünbül C.

113(b) sünbül: ṣayḳal C.

114(a,b) ḳalb-i ḳalbe: ḳalb-i ḳalbde; kibrīt: kerb C.

116(b) münīr: neyyir C.

Lemʿa-i Ḥaḳdan olmayup mestūr
Dāimā mihr gibi ġarḳa-i nūr

Andadur menbaʿ-ı ʿināyet-i Ḥaḳḳ
Andadur maṭlaʿ-ı hidāyet-i Ḥaḳḳ

Andadur dürc-i maḫzen-i esrār
Andadur cümle maẓhar-ı ās̱ār

Nūrı pāki ḳulūb-ı insanı
Rūşen eyler çü mihr-i nūrāni

Ḍav-ı ḫurşīdi nūrı eyler maḥv
Ehl-i dil ol diyāra didi ṣaḥv

Ol durur maẓhar-ı cemāl-i cemīl
Maṭlaʿ-ı mihr-i nūr-ı Rabbi celīl

Nice vaṣf ide ānı ʿaḳl-ı żaʿīf
Nice medḥ ide ānı fehm-i naḫīf

Ol diyāra varup gözünden ṣor
Ḥāṣılı seyr idüp gülenden ṣor

Ẕerre miḳdārı āf-tābından
Saña taḳrīr ide kitābından

Ḳafes-i tende bülbül-i cānuñ
Göremez verdün ol gülistānuñ

Ger ḳılursañ o gülşene hevesi
Dest-i himmetle pārele ḳafesi

Mürşid-i ʿışḳı cānā hem-rāz it
Bāġ-ı ḫuld-i berīne pervāz it

Pīr-i irşāda yaʿni hem-rāz ol
Himmet-īle anuñ ser-efrāz ol

6a. Ḳalma bu yolda baş-la cāna
Seri ḳo āstān-ı pīrāne

121(b) ṣaḥv: maḥv C.

124(a,b) gözünden: izinden; gülenden: gözünden C.

126(a) bülbül-i cān.:bülbül ü cān C.

Düş der-i pīr-i ehl-i ʿirfāna
Mūr-ı devvar ẕāt-ı sübḥāna

Ḳalbi ola ḫazīne-i taṣdīḳ
Ser-serī-i sefīne-i taḥkīḳ

Rāh-ı taḥḳīka reh-nümā ola ol
Lemeʿāt-ı Ḫudā nümā ola ol

Bildüre ol kemāl-i tevḥīdi
Göstere tā cemāl-i tevḥīdi

Baḥr-ı tevḥīde gerçi ġāyet yoḳ
Ḳaʿrına lā-cerem nihāyet yoḳ

Sāḥili yoḳ muḥīṭi aʿẓamdur
Baḥr-ı aḫḍar ḳatında şebnemdür

Künh-i tevḥīdi Ḥaḳḳı ehl-i fenā
Bilmedi gerçi gördi rū-yı beḳā

Añlamaz ḳatre baḥr-ı ʿummānı
Ne bilür mūrçe Süleymānı

Murġ-ı ʿaḳl ol ḳażāyı seyr idemez
Peşşe ʿarş-ı aʿlāyı seyr idemez

Ne bilür peşşe ẕāt-ı ʿanḳāyı
Nice añlar hümā-yı ʿulyāyı

Vācibi mümkin ide mi idrāk
Bāḳi-i fāni fehm ide ḥāşāk

Gerçi itdi beyānı niçe fuḥūl
ʿĀḳıbet ʿāciz oldı anda ʿuḳūl

Sālike līk mürşid-i kāmil
Gösterür gerçi rūşenā menzil

Nūr-ı vecd-ile geh virür aña şevḳ
Gehi ḥālāt-ı ceẕbden daḫı ẕevḳ

134(b) cemāl: cemāle C.

140(b)ʿulyāyı: aʿlāyı C.

141(a,b) ide mi: idemez ; fehm ide ḥāşāk: añlamaz bī-pāk C.

6b

Cümleten mürşid-i ṭarīḳ-i münīf
Ḥāl-i tevḥīdi eyledi taʿrīf

Terk-i terk ü fenā durur tevḥīd
Sırr-ı sırr-ı ṣafā durur tevḥīd

Daḫı ol ṭūṭiyān-ı Mıṣr-ı yabān
ʿAndelībān-ı gülşen-i tıbyān

Bāġ-ı maʿnīde eyleyüp pervāz
Söze bu resme eyledi āġāz

Üç merātib dürür ḳamu tevḥīd
Añlamaz ānı ṣāḥib-i taḳlīd

Biri ʿilmīdür ehli cümle ʿavām
Biri ʿaynī biri ḥaḳīḳī be-nām

Ehl-i ʿilmīde gerçi yoḳdur ḥāl
ʿAḳl u naḳl-īle eyler istidlāl

Ṣāḥibü'l-ʿayn olan üli'l-ebṣār
Ḥaḳḳı vicdān-ile bulur her bār

Bāb-ı taḥḳīki kimse fetḥ idemez
Ehl-i Ḥaḳḳ ol kitāb[ı] şerḥ idemez

ʿİlmī olan tevḥīd-i ẕü'l-celāli taḳlid ü istidlālidür ẕikr olunur

Daḫı ʿilminüñ ikidür nevʿi
Biri ʿaḳlī birisidür semʿī

İkidür ʿaḳl u naḳl-le tevḥīd
Biri taḥḳīḳ ü birisi taḳlīd

Ẕeyl-i taḳlīdi ṭutdı cümle ʿavām
Bāb-ı taḥḳīḳi açdı ehl-i kelām

ʿİlm-le olmaz inşirāḥ-ı ṣadr
Ehl-i ġaflet görür mü rū-yı ḳadr

144(b) ceẕbden: ḥiẕbden C.

147(a) daḫı: dağı C.

149(a) merātib dürür: merātibdür C.

151(b) ʿAḳl u naḳl: ʿAḳl-ı naḳl C.

Reng u būnuñ esīr u maġrūrı
Açamaz bāb-ı sırr-ı mestūrı

7a. Yine olmasa ehl-i taḳlīde
Enbiyā-ı laṭīf-i tevḥīde

Muʿteberdür eğer çi imānı
Bulamaz līk ḥāl ü vicdānı

Defʿ ḳıl ṭurma ḫāb-ı taḳlīdi
Göresin tā ki ʿayn-ı tevḥīdi

Ḳoma ḳalbüñde perde-i pindār
Görine anda şāhid-i dīdār

Tevḥīd ʿaynī ki efʿālī ve ṣıfātī ve ẕātīdur icmāli beyān olunur

Yine ʿaynıda üç merātibdür
İrişür aña her ki ṭālibdür

Biri tevḥīd-i ẕāt ü biri ṣıfāt
Biri efʿāl ṣayḳal-ı mir’āt

Evc-i evc pāye pāye-i miʿrāc
Ẕevḳ-i rūḥāni ġāye-i miʿrāc

Aṣl-ı tevḥīd şühūda irmekdür
Nūr-ı pāk-i vücūda irmekdür

Tevḥīd efʿālīdür[*]

Ẕikr-i ḳalb-ile sālik-i dānā
Eylese nefsini ḳaçan ifnā

Dāimā Ḥaḳḳa rāciʿ ide żamīr
Ne ḳılur iḫtiyār u ne tedbīr

Fiʿlini fiʿl ġayri-i ṭālib
Görmeyüp Ḥaḳḳı eyler ol ġālib

Ger ẓuhūr itse niçe bin efʿāl
Bilür ol dem Ḫudāyı ol faʿāl

161(a) defʿ: refʿ C.

[*] Başlıkta A nüshasında “dür” ifadesi yoktur.

Terk ider cümleten ruʿūnātı
Daẖı ʿādāt-ıla şuūnātı

7b. Mālik ü ṣāḥib-i sekīne olur
ʿĀlim ü ʿārif-i ẖazīne olur

Fiʿl-le olmaġın ḳamu aḥvāl
Didiler aña tevḥīd-i efʿāl

Bu durur evvel-i maḳām-ı ḳurb
Sālike maṭlab ü merām-ı ḳurb

Ol zamān Ḥaḳḳ ider tesellāyi
Ḳula efʿāl-ile tecellāyi

Tevḥīd-i ṣıfātī

Terk idüp ṣūfi ẖāb-ı taḳlīdi
Ger ṣıfātı olursa tevḥīdi

Berḳ urur ḳalbine żiyā-yı viṣāl
Keşf olur aña cümleten aḥvāl

Ḳılmayup hiç vücūdunuñ es̱eri
Ḳaṭʿ ider ẖayr ü şerden ol naẓarı

Nefsinüñ nefs ʿaybını gözler
Eylemez ʿayb-ı ẖalḳa hīç naẓar

Ḥaḳḳa eyler teveccüh ü tāmı
Gündüzi ʿıyd ü ḳadr olur şāmı

Maḥv ider nūrı şerr-i ḥannāsı
Ġayri görmez ḥayāl ü vesvāsı

Nūr-ı Ḥaḳḳ aña eyleyüp işrāḳ
İrişür maḥv ü ṣaḥv ü istiġrāḳ

Melekūt-ı semāya vāṣıl olur
Ceberūt-ı ʿalāya vāṣıl olur

Bilür ol dem kemāl-i maʿbūdı
Görür ol dem cemāl-i meşhūdı

176(a) żiyā-yı: ẖanā-yı C.

Ṣabr u cūdı vü rıżā-yı Rabb-i kerīm
ʿAynī ile ider aña teslīm

8a. Ger tecellī ḳıla ṣıfat-la Ḥaḳḳ
Sālik irer bu ḥālete muṭlaḳ

Tevḥīd-i Ẕātī

İrse tevḥīd-i ẕāta bir ʿāşıḳ
Vaṣl-ı Ḥaḳḳa olur o dem lāyıḳ

Ehl-i tevḥīde maṭlab-ı aʿlā
Dil ü cān-ile maḳṣad-ı aḳṣā

Ḳurb-ı settāra vāṣıl olmaḳdur
Sırr-ı esrārā vaṣıl olmaḳdur

Nūr-ı Ḥaḳḳ ḳalbe eyleyüp işrāḳ
İre ʿaḳla kemāl-i istiġrāḳ

Keşf olursa aña tecellī-ẕāt
Cümle farḳ olmaz anda ẕāt ü ṣıfāt

Bu durur ol maḳām-ı sekr ü ṣaḥv
Rūḥ-ı sālik olur bu yerde maḥv

Baḥr-i taḥḳīḳa ġarḳ olur ṭālib
Cezbe-i Ḥaḳḳ aña olur ġālib

Ḳaplar anı yaḳīnüñ envārı
Görür ol cān gözī-ile dīdārı

Ṣāḥibi bu maḳāmuñ ehlu'llāh
Sākin-i taḥtgāh-ı ʿarş-ı ilāh

İltifāt eylemez kerāmete hīç
Keşf-i esrār-ile velāyete hīç

Ḳurb-ı Ḥaḳḳdur hemān aña maḳṣūd
Maṭlabı görmek oldı rū-yı şühūd

188(a) tevḥīde: tevḥīd C.

190(b) İre ʿaḳla:ʿaḳl-la irer C.

194(a) yaḳīnüñ: yaḳīnlıḳ C.

Ḥaḳḳ Teʿālā ḳıla tecellī-ẕāt
İrişür ḳula cümle bu ḥālāt

Eḥadiyyet tecellī idüp aña
Ferd-i Bī-çūnı fehm ider maḫżā

8b. Ẕāt-ı Ḥaḳḳı bile hemān mevcūd
Göre ġayruñ vücūdını mefḳūd

İregör bu maḳāma ṭālib-i Ḥaḳḳ
Ekmel ü kāmil olur ol muṭlaḳ

İnsilāḫ-ı vuṣūla ḳābil olur
İttiḥād-ı vücūda vāṣıl olur

Bilmeyen bu rumūzı ṭāliḥdür
Dāimā ehl-i ḥālī ḳādeḥdür

Sözimüz ehl-i ḥāledür ancaḳ
Sālik olan ricāledür ancaḳ

Bu kelāmı buyurdı ehl-i hüner
Bilmeyen cehline ʿadāvet ider

Olmayan ḳalbi içre ẕerre fürūġ
Ṣandı ʿālemde anı kiẕb ü dürūġ

Cümle eşyāya ẕātı sārīdür
Zīr ü bālāya ḥükmi cārīdür

Ger ẓuhūr itse niçe biñ efʿāl
Ṣāna kim anda kendüdür faʿāl

ʿĀlem içre olur ḫalīfe-i Ḥaḳḳ
Virür aḳṭāb u ehl-i ḥāle sebeḳ

Ḥaḳḳ ider ānı muḳassim-i erzāḳ
Olur emrinde cümleten āfāḳ

Odur insān-ı kāmil ü ekmel
Mürşid ü pīr zümre-i kümmel

203(b) ḳādeḥdür: ḳāriḥdür C.

206 (a,b) ẕerre: ẕer ; kiẕb ü dürūġ: kiẕb-i dürūġ C.

Tevḥīd-i ḥaḳīḳīdür*

Aṣl-ı tevḥīd-i Ḥaḳḳı bil taḥḳīḳ
Ser-i mū deñlu yoḳdur aña ṭarīḳ

Künh-i ẕāta vuṣūle yoḳ imkān
Ẕātını girü kendi bildi hemān

9a. Āyine ḳıldı gerçi insānı
Arada perde itdi imkānı

Ẕātına göre perde-i imkān
Ḫalḳa oldı ḥicāb-ı bī-pāyān

Nice maʿlūm olur hüviyyet-i Ḥaḳḳ
Nice taḥḳīḳ olur ḥaḳīḳat-i Ḥaḳḳ

ʿAḳl u fehm ü firāset ü vicdān
Ḥayl-i esrāra cümlesi ḥāyrān

Līk envār-ı feyż-i Yezdānı
Rūşen itdi ḳulūb-ı insānı

Eḥadiyyet rumūzın añladılar
Vāḥidiyyet künūzin añladılar

ʿAks-i envār-ı ẕātıdur ʿālem
Āyine-i ṣıfātıdur Ādem

Cümle esmā ṣıfātına mir’āt
Ṣıfatı daḥī ẕātına mir’āt

Ṣıfatından bulundı ẕāt-ı ḳadīm
Eḥad ü Vāḥid ü Kerīm ü Raḥīm

Kevni itdi vücūdına miftāḥ
Tā ki fetḥ ide genci ol fettāḥ

Ẕerre peydā vü līk mihr-i nihān
Ẓāhir ammā ḥabāb-ı baḥr-i nihān

---

* Başlıkta A ve B nüshasında “dür” ifadesi yoktur.

217(a) firāset ü vicdān: firāset-i vicdān B., C.

Bu muʿammāyı kimse fetḥ idemez
Daḫı sırr-ı ḳadīmi şerḥ idemez

Ol diyāra sülūke ḳudret yoḳ
Dürlü ʿacz ü ḳuṣūr u ḥayret çoḳ

Raḫş-i fikretle cümleten kāmil
Tek ü pū itse niçe yüz biñ yıl

Eyletemez pey feżā-yı taḥḳīḳe
Başamaz pā fenā-yı taḥḳīḳe

9b. Deşt-i dehşetde per-döger Cibrīl
İremez ol diyāra biň celīl

Sırr-ı taḥḳīk-i ẕāta irmedi ol
Remz-i sırr-ı ṣıfāta irmedi ol

Ḳalmayan yolda başla cāna
İrişür gerçi genc-i pinhāna

Fetḥ olmaz aña ḥazīne-i ḫūb
Ki ānı ḥıfẓ ider ṭılısm-ı vücūb

Berḳ-ı ḥāṭıf gibi velī lemʿān
İrişür baʿżı enbiyāya revān

Bir nefes vāṣıl-ı ḥaḳīḳat olur
Mürşid-i kāmil-i ṭarīḳat olur

Vāḥiden baʿd vāḥidin olur ol
Rūzı olmadı herkese bu vuṣūl

Şāniyā keşf olur mı bu aḥvāl
Bulmayınca kemāl-i iżmiḥlāl

Ẕevḳe vāṣıl olur mı ḳāl ehli
Hīç irer mi aña maḳāl ehli

Nār-ı ʿışḳıyla eyle ḳalbuñi ḳāl
Cānuñı baḥr-ı vaḥdete yüri ṣal

228(a,b) pey feżā-yı: pā-feżā ; pā fenā-yı: pā-yı fenā C. Ayrıca C. nüshasında bu beyitler sayfa kenarında yazılıdır.

231(b) pinhāna: nihāna C.

Ḳalbe tevḥīdi ḫāṣı ir göri gör
Tā ki anda tecellī eyleye nūr

Tercī-i bend ki ḥażret-i tevḥid-i ẕāt ve müştemil vaṣf-ı ṣıfātıdur

Mebdeʿ-i nüh revāḳ-ı nūr- efşān
Bāni-i çār ṭāḳ kevn ü mekān

Münşi-i nā-mühāy levḥ-i vücūd
Āferīnende-i zemīn ü zamān

Ẕātuhu kāne ḳabule *kün feyekün*
Aṣl-ı mevcūd u ṣāniʿ-i ekvān

10a. Gū-yı gerdūnı ṣavlecān-ı ṣunʿ
Deşt-i hestīde eyledi ġalṭān

Ẕāt-i Bī-çūnı ṣalmasa pertev
Ḳalur idi şeb-i ʿademde cihān

Ḳad tecellā bi-nūrihi'l- aʿlā
Geşt-i ʿālem-i zīr-i tūş-peydā

Ferd-i Bī-çūn u ʿĀlim ʿAllām
Hayy u Bāḳī ʿAlīm ü Ẕü'l-ikrām

Eḥad ü Vāḥid ü ʿAlīm ü Ḫabīr
Ṣamed ü bī-zevāl ü Rabb-i enām

Yoḳdur enbāz-ı milk ü mülkünde
Rūz u şeb birligine şāhid tām

Olursa bir kişvere iki vāli
Göremez anda kimse rū-yı niẓām

Berḳ urup nūr-ı vāḥidiyyet Ḥaḳḳ
Geldi ʿālem vücūda gitdi ẓalām

Ḳad tecellā bi-nūrihi'l-aʿlā
Geşt-i ʿālem-i zīr-i tūş-peydā

Ol Ḳadīr ü Müheymin ü Ḫallāḳ
Ḳudretiyle yaratdı *sebʿ-ı ṭıbāḳ*

246(a) ʿĀlim ʿAllām: ʿĀlim uʿ Allām B., C.

252(a) Müheymin: Mühīn A.

Bu ne ḳudret dürür ki kevn ü mekān
İki ḥarfiyle oldı ṭāḳ-ı revāḳ

Ḳahr ü lüṭfundan eyledi peydā
Ġasaḳı'l- leyl ü ṣubḥ-ı nūr- işrāḳ

Yazmaġa ḳudretin debīr-i felek
Mühreler her seḥer ṭoḳuz evrāḳ

Ḳudreti nūrın eyleyüp iẓhār
Münkeşif oldı Rum u Hind ü ʿIrāḳ

Ḳad tecellā bi-nūrihi'l-aʿlā
Geşt-i ʿālem-i zīr-i tūş-peydā

10b. Dilese bir nefisde Rabb-i ḳadīr
Āb-i pāk üzre naḳş ider taṣvīr

Zībaḳ Ādemi irādet-i Ḥaḳḳ
Şems-i ḳudretle eyledi iksīr

Cümle feyż irādetinden olur
Ḥarekāt u sükūn ü fikr żamīr

Kimi şāh-ı serīr olur andan
Kimi muḥtāc-ı nīm-i nān-ı faṭīr

Lemeʿāt-ı irādeti Ḥaḳḳuñ
Ẕerre ẕerre cihānı itdi münīr

Ḳad tecellā bi-nūri'l-aʿlā
Geşt-i ʿālem-i zīr-i tūş-peydā

Ol ʿAlīm ü Ḫabīr ü Rabb-i ġafūr
Ol Semīʿ ü Baṣīr ü Rabb-i şekūr

Ṣıfat-ı ḥādis̱āndan ʿārī
Kelimātı ḥurūfdur mehcūr

ʿĀlemi ʿālem içre Ādemi Ḥaḳḳ
Ḫalḳ idüp rızḳın eyledi Ḥaḳḳ dur

256(b) Rum u Hind: Rum Hind C.

260(b) Harekāt u sükūn: Harekāt sükūn C.

Feyeżān eyleyüp Cemāl ü Celāl
Ṣāniyā ẓāhir oldı ẓulmet-i nūr

Zelzele ṣaldı emr-i *kün* ʿademe
Derc genc-i vücūd itdi ẓuhūr

Ḳad tecellā bi-nūri'l-aʿlā
Geşt-i ʿālem-i zīr-i tūş-peydā

Merātib-i ḳalb-i insānı ve ḥikmet ṣamedānidir ki ʿayān u beyān olunur

Ey kemāl-i ḥaḳīḳate ṭālib
Genc-i tevḥīde cānla rāġıb

Şemʿ-ı rūḥānī gibi cānı o yer
Ṣāniʿuñ ḥikmetine eyle naẓar

11a. Küngüre-i çarḫ nüh revāḳı revān
Niçe ḫalḳ itdi Ḫāliḳ-ı Sübḥān

*Kāf-ı nūn*dan ṣalup ṣadā-yı ʿaẓīm
Birbirine ḳoydı çarḫı Ḥakīm

Noḳṭa-ı ḫāki bu ṭokūz pergār
Devr ider ḳudretiyle leyl ü nehār

Ḥikmetiyle yaratdı insānı
Ḳodı ḳalbinde genc-i pinhānı

Pās-bān itdi aña *ḫānnāsı*
Bir ṭılısm itdi deyü *vesvāsı*

Kim ki mālik-i ism-i ʿaẓam olur
Defʾ idüp ol şurūrı genci bulur

Ṭavr-ı insān ki ṣunʿı ḳudretdür
Ehl-i idrāke maḥż-ı ḥikmetdür

277(a,b) mālik: mıṣdāḳ; defʿ: fetḥ ; ṭılısmı:şurūrı B., C.

Ḳāle’llāhu Teʿālā celle ve ʿalā ve “ḳad ẖalaḳaküm etvāren” el-ātiye*

Rāvi-i sırr-ı maẖzenü’l-esrār
Nāḳıl-ı remz maṭlaʿ-ı’l-envār

İtdi bu resme ḳıṣṣaya āġāz
Kim vire ehl-i ḥāle sūz-güdāz

Ḳalb-i insānı H̱ālıḳ u H̱allāḳ
Çarẖ-ı mānendi ḳıldı *sebʿ-ı ṭıbāḳ*

Eyledi anda yedi eṭvārı
Her biri bir menār-ı envārı

Biri ṣadr u birisi ḳalb-i ṣafā
Birinüñ nāmıdur şeġāf-ı żiyā

Daẖı bir ṭavrı ol fuād-münīr
Ḥubbetü’l-ḳalbdür beşinci żamīr

Oldı bu sīne-i süveydā-nām
Muhcetü’l-ḳalbdür yedinci maḳām

11b. Her biri maḥzen-i ḥaḳāyıḳdur
Maʿden-i cevher-i daḳāyıḳdur

Buyurur ol rasūl-i ẖayrü’n-nās
Sīm ü zer maʿdeni gibidür nās

Efemen şereḥallāhu ṣadrehu li’l- İslam āyetine maẓhar olan ṭavr-ı ṣadruñ vaṣf-ı ẕü’l-ḳadridür ki ẕikr olunur*

Dil-i insānda iptidā-i ṭavr
Ehl-i taḥḳīḳ içinde nāmı ṣadr

Mü’mine oldı maʿden-i islām
Kāfire menbaʿ-ı fücūr-i ẓalām

---

* A ve B nüshasında “el-ātiye” kelimesi yoktur.

284(b) ḳalbdür: ḳalb dürür C.

285(b) ḳalbdür: ḳalb dürür C.

* Başlıkta “ẕikr olunur” ifadesi B., C’de yok.

Şerḥ ider mü’mine anı Raḥmān
Nūr-ı islām ider aña feyżān

Nūr-ı islamdan olsa ger mehcūr
Olur ol demde maʿden-i şerr-i şūr

Maʿden-i güher-i imān ve maṭlaʿ-ı mihr-i iḳān ṭavr-ı ḳalb-i dıraḫşānuñ vaṣf-ı raḫşānıdur beyān olunur[*]

Ṭavr-ı dil maʿden-i cevāhir-i dīn
Maṭlaʿ-ı āf-tāb burc-ı yaḳīn

Nūr-ı ʿaḳl-ı meʿāde maṭlaʿ odur
Feyż-i Raḥmāna ʿayn-ı menbaʿ odur

Āf-tab-ı yaḳīn ile o Ġanī
Āsmān-ı ḥaḳīḳat itdi anı

Girmez aña ṣıfāt-ı şeyṭāni
Yaḳar anı şihāb-ı ʿirfānı

Maʿden-i gevher-i muḥabbet-i ṣāf olan ṭavr-ı şeġāfuñ
12a. **evṣāf-ı işrāfıdur ki ẕikr olunur**

Şefaʿat-kānīdür bu ṭavr-ı şeġāff
Añlamañ bu kelāmı lāf-ı güzāf

Maʿden-i gevher-i maḥabbetdür
Maṭlaʿ-ı ezher-i meveddetdür

Aña girmez maḥabbet-i Raḥmān
Anda olmaz meveddet-i Raḥmān

Şūriş-i ʿışḳa līk menzil olur
Ḥubb-i insānı anda kāmil olur

Ġāyet-i ʿışḳ lübb-i insānı
Andadur ḫatm-i ḥubb-i insānı

[*] Başlıkta “beyān olunur” ifadesi B., C’de yok.

Maḥzen-i “mā keẕebe’l-fuād mā raā” olan mevżuᶜ-ı mükāşefe ve maḥāll-i mülāṭafe ṭavr-ı fuāduñ vaṣf-ı dilşādıdur beyān olunur[*]

Ol ki ṭavr-ı fuād fāyıḳdur
Ṣubḥ-veş cümle ḳavli ṣādıḳdur

Berḳ urur anda nūr-ı ṣıdḳ-ı fürūġ
Maḥv olur cümle nār-ı kiẕb ü dürūġ

Cereyān eyler aña nehr-i keşf
Ṣaᶜṣaᶜa ṣalar aña mihr-i keşf

Maᶜden-i gevher-i mükāşefedür
Menbaᶜ-ı maḥzen-i mülāṭefedür

Maẓhar-ı maḥabbet gird-gār u meveddet perver-digār ḥubbetü’l-ḳalb-i tābdāruñ pür envārı vaṣf-ı ābdārıdur taḥrīr olunur[*]

Maᶜden-i gevher maḥabbet-i Ḥaḳḳ
Ḥubbetü’l-ḳalb ṭavrıdur muṭlaḳ

12b. Kāsedür mihr-i Ḥaḳḳ-ile memlū
Anda ṣıġmaz maḥabbet-i meh-rū

Menzilidür maḥabbetu’llāhuñ
Vaṭan-ı ᶜışḳıdur o dergāhuñ

ᶜIşḳ-ı ḫāṣuñ mekānıdur bu maḳām
Ṣāḥibi anuñ evliyā-yı ᶜıẓām

Her biri bir hümā-yı bālāter
Ḥubb-ı ġayra tenezzül itmezler

---

[*] Başlıkta “beyān olunur” ifadesi C’de yok.

302(b) kiẕb ü dürūġ: kiẕb dürūġ C.

303(a) nehr: mihr C.

304(a,b) B’de ve C’de yok.

[*] Başlıkta C’de “Maḥzen-i “mā keẕebe’l-fuād mā raā” mevżuᶜ-ı mükāşefe ve maḥāl-i mülātafe ṭavr-ı fuāduñ vaṣf-ı dilşādıdur” ifadesi var.

Mecmaʿ-ı fünūn-i şettā ve menbaʿ-ı ʿulūm-ı lā-yeblā ṭavr-ı süveydānuñ vaṣf-ı bī-hemtāsıdur teẕekkür olunur*

Cān-la diñle bu süveydāyı
Bilesin tā ki ṣunʿ-ı Mevlāyı

Eyledi Ḥaḳḳ anı ḫazīne-i sırr
Menbaʿ-ı ḥikmet ü sefīne-i sırr

Ol durur mecmaʿ-ı ʿulūm-ı ledünn
Mevżūʿ u menbaʿ-ı ʿulūm-ı ledünn

Keşf olur anda niçe dürlü fünūn
Bilmez ānı melāyik-i gerdūn

Bundadur remz-i *ʿalleme'l-esmā*
Bu maḳām içredür ḳamu naʿmā

Maḫzen-i serāyir ve mecellā-yı nūr ẓāhir muhce-i ḳalb-i ṭāhiruñ ṭavr-ı bāhiri* vaṣf-ı ẓāhiridür tasṭīr olunur

Muhce-i ḳalb maṭlaʿ-ı lemeʿāt
Ol durur maẓhar-ı tecellī-i ẕāt

Lemeʿāt-ı Ḫudāya menzildür
Nefeḥāt-ı ṣafāya menzildür

13a. Budurur ol maḳām-ı *kerremnā*
Bundadur cümle sırr-*ı fażżalnā*

İrse ger bu maḳāma ṭālib-i Ḥaḳḳ
Vāṣıl olur kemāle rāġıb-ı Ḥaḳḳ

Ṭayy idüp saʿy-ile menāzilini
Ḳaṭʿ ider cümleten merāḥılini

İrişür ol maḳām-ı taḥḳīḳe
Yetişür her merām-i taḥḳīḳe

---

* Başlıkta C'de ek olarak A ve B'deki bir önceki başlık var.

* Başlıkta "ṭavr-ı bāhiri" ve "tasṭīr olunur" ifadeleri B. ve C'de yok.

316(b) ṣafāya menzildür: maḳāya maḫfildür C.

Māverāsı fenā-yı maḥż u mahv
Māʿadāsı kemāl-i sekr ü maḥv

Ṣāḥibi bu maḳām-ı aʿlānuñ
Bu serīr-i surūr-i raʿnānuñ

Mürşid-i kāmil ü tuvānādur
Meḥbiṭ-ı vāridāt-i Mevlādur

Dergāh-ı bī-zevāl ve bār-gāh-ı lā-yezāle tażarruʿ ve ibtihāl ile münācāt ʿarż-ı ḥācātdur ẕikr olunur[*]

Yā ʿalīme'ż-żamīr bi'l-esrār
ʿĀlime's-sırr kāşife'l-estār

Ey Ġafūr u Şekūr Rabb-i laṭīf
Ente Ġaffār Müẕnibin ü laṭīf

Sensin ey H̱āliḳ-ı zemīn ü zamān
Ġāfirü'ẕ-ẕenb Vāsıʿu'l-ġufrān

Sensin iki cihānda Rabb-i ḳadīm
Eḥad u Vāḥid ü Kerīm ü Raḥīm

Baḥr-ı ʿummān-ı bi-girān keremüñ
Cümle maẖlūḳa rāy-gān keremüñ

N'ola maḥv olsa raḥmetüñle vizār
Maḥv ider bir ġubār-ı ẖāki biḥār

13b. Zīr-i ʿiṣyānda nūn olup bedenüm
H̱aṭar altında "rā"ya döndi tenüm

Mekr-i dünyā miyānım itdi kemer
Belimi bükdi bār-ı ẕenb ü ẖaṭar

Kūze alsam namāz içün elime
Ḳulbu gelür hemān o gün elime

Yumayup yüz namaza bir dem āh
Yerlere āb-ı rūyı dökdür ah

[*] Başlıkta "ẕikr olunur" C'de yok.

Ṣubḥa alup geçirsem elden ben
Ḥubb-ı dünyā geçer o dem dilden

Cümle fiʿlim ki laʿb ü lehvledür
Her ṣalātım sücūd-ı sehvledür

Ṭabʿ-ı ẓulmātı ḳapladı cānı
Nitekim māhi ebr-i ẓulmātı

Göñlüm āyinesini gerd-i siyāh
Ḳapladı yaʿnī ānı jeng-i günāh

Ṣayḳal-ı luṭfuñ-ile pāk eyle
Mihr-veş ānı tāb-nāk eyle

Beni başdan çıḳardı nefs-i denī
Elüm alup ayaḳda ḳoma beni

Çalınur şol zamān ki kūs-ı raḥīl
Nur-ı īmanı eyle baña delīl

Baña nūr-ı şuhudı bedreḳā it
Lüṭf u iḥsān u cūdı bedreḳā it

Ey ʿAlīm ü Ḫabīr ü Ḥayy ü Ḳadīm
Vey Semīʿ ü Baṣīr ü Rabb u Kerīm

Ḥilm-ile eylegil beni fāyıḳ
Tā olam ben saʿādete lāyıḳ

ʿİlm-ile ʿāmil eyle hemçü veli
ʿAḳl-ile kāmil eyle hemçü ʿali

14a.
Beni ʿilm-i ledünnīye ey Ḥaḳḳ
ʿĀlim eyle bi-ḥaḳḳ nūr-ı felaḳ

Terk idem tā ki tār-ı nāsūtı
Tā bilem ben kemāl-i lāhūtı

Beni bu baḥr-ı naẓma ġavvāṣ it
Dürlü elfāẓımı dür-i ḫāṣ it

Tā ki ol gūş-ı ʿārifāne ire
Mülk-i sulṭān-ı kām-rāna ire

340(b) nūr-ı imāni: nūrı imāni C.

342(b) Rabb u Kerīm : Rabb Kerīm C.

Ey Kerīm ü Raḥīm ü ͑ ālī şān
Ehl-i ͑ iṣyāna Rāḥim ü Raḥmān

Her nefesde niçe günah iderem
Ṣubḥadek līk her gün āh iderem

͑ Aybıma göre baḥr bir ḳaṭre
Cürmüme göre cirm-i meh- zerre

Şirretimle yerim şerer ḳılma
Saḳarı rūḥuma maḳarr ḳılma

Ġażabuñdan çü raḥmuñ esbaḳdur
Keremüñ ḫāṣ u ͑ āma muṭlaḳdur

Beni ͑ āṣiler ile ḥaşr itme
͑ Aybımı ehl-i ḥaşre neşr itme

Kibriyā-yı serādıḳātüñ içün
Hem muḳaddes ṣıfāt ü ẕātuñ içün

Enbiyā-yı kirām-ı Ḥaḳḳ içün
Evliyā-yı ͑ ıẓām-ı Ḥaḳḳ içün

Her biri itdiği du͑ ālar içün
Dillerinde olan ṣafālar içün

Ṣubḥ-ı ḫizān-ı ṣādiḳatuñ içün
Eşk-i rīzān-ı ͑ āşıḳānuñ içün

Rūḥ-ı pāk-i Ḥabīb-i Aḥmed içün
Şāh-ı kevneyn olan Muḥammed içün

14b. Şer͑ i dīn-i metīni ḥürmetine
Nūr-ı pāk-i Ḥabībi ḥürmetine

Erḥāmü'r-raḥīmin-i ġaffārsın
Ekremü'l-ekramīn-i settārsın

Ehl-i imānı baḥr-ı raḥmetüñe
Ġarḳ ü müstaġraḳ eyle rāfetüñe

Saña lāyıḳ ͑ amelleri yoḳdur
Dilde ṭūl-i emelleri çoḳdur

361(a) Erḥām: er-raḥmān C.

Līk *lā taḳnaṭū*ya ʿāmiller
*Raḥmetüñ recā*da kāmiller

Her birinüñ budur temennāsı
Raḥmete lāyıḳ ide Mevlāsı

Yarlıġa Şāni-ī günehkārı
Yoḳ durur senden özge Ġaffārı

Ānı irgür maḳām-ı taḥḳīḳa
Vāṣıl eyle merām-ı taḥḳīḳa

Rāh-ı ḥilmi aña ṭarīḳ eyle
ʿAḳl u ʿilmi aña refīḳ eyle

Midḥat-ı Muṣṭafāya irgür anı
Aña medḥ ü s̱enāya irgür anı

Meh-i burc-ı vefā ve der-i derc-i ṣafā ve şeh-i diyār-ı Hudā ve pertev Nūr-ı Ḫudā Ḫażret-i Muḥammed Muṣṭafānuñ naʿt-ı muṣaffālarıdur taḥrīr olunur[*]

Gül-i raʿnā-yı gülşen-i melekūt
Bülbül-i baġ-ı ravża-ı ceberūt

ʿĀlim ü ʿārif-i żamāir-i ġayb
Vāḳıf-ı kāşif-i serāyir-i ġayb

Maḥrem-i ḳurb-ı ḥażret-i ʿizzet
Maẓhar-ı nūr-ı ʿizzet ü ḳudret

15a. Maḥzen-i maʿrifet medine-i ilm
Maʿden-i mevhibet ḥazīne-i ḥilm

Şāh-ı mesned-nişin-i şerʿ-i mübīn
Māh-ı evc-i sipihr-i dīn-i metīn

Yaʿni māh-ı münīr ü şāh-ı rusul
Ḳuraşī ebṭaḥi delīl-i sübul

Ol Ḥabīb-i Muḥammedi ʿarabī
Ḥātem-i enbiyā vü rasūl ü nebī

---

[*] Başlıkta C'de "taḥrīr olunur" ifadesi yok.

371(a) ʿĀlim ü ʿārif: ʿĀlim ʿārif C.

376(b) Ḥātem-i enbiyā rasūl: Ḥātem-i enbiyā vü rasūl C.

Burc-ı çarḫ-ı serāirüñ māhi
Lī maʿallāh sarayınuñ şāhı

Naḫl-ı ʿarʿar nümūne-i ḳadd o
Gül-i aḥmer nümūne-i ḥadd o

Sūre-i nūn meddi ebrūsı
Daḫı *ve'l-leyl-i* nār-ı giysūsi

Ger deni sāḳ-ı ʿarş iken tābān
ʿArş-ı Raḥmāna eyledi seyrān

Üstüne ebr-i sayebān oldı
Genc-i ḥüsnine pās-bān oldı

Ditreyüp üstüne düşerdi güneş
Pās-bān olmasa ger ebr-i ḥabeş

Bir gece ol Ḥabīb-i Ḥażret-i Ḥaḳḳ
Bir hilāliyle itdi māhı iki şaḳ

Keff-i sīmini ḳulzüm-i dil-çü
Penc- engüştī lüle-i lü'lü

Çeşme-sār itdi bir barmaġından o şemʿ
Cümle ʿaṭşān-ı ḫalḳı itdi defʿ

Andadur cümle cūd ü ġāyet ḫalḳ
Şānına nāzil oldı āyet ḫalḳ

Baġlayup ṭāş beline ol yüzi nūr
Eyledi ḳaṣr-ı şerʿını maʿmūr

15b. Ḳurṣ-ı māhī kesüp benān-ı emīr
Nīm nāniyle itdi ʿālemi seyr

Şecer itdi öñünde ḳaddini lām
Virdi aña tevāżuʿla selām

Ẓāhiran ümmī idi gerçi beni
Levḥ-ı maḫfūz idi velī ḳalbi

383(b) iki şaḳ: dū-şaḳ C.

385(b) Cümle ʿaṭşān-ı ḫalḳı itdi defʿ: ʿAṭş-ı ḫalḳı cümle itdi defʿ C.

387(a) yüzi: pür C.

S̱aḳaleynüñ nebīsidür o Rasūl
Cinn ü inse itdi daʿveti ḳabūl

Başduġı dem zemīne ol meh-veş
Çoḳ ḥarāret çekerdi gökte güneş

Rūḥ-ı pākini cümleden evvel
Ḫalḳ idüp eyledi anı ekmel

Ol durur muḳtedā-yı cümle cihān
Pīşvā-yı ʿasākir-i Raḥmān

Ṭoġdı bir gice ol meh-i ġarrā
Parmaġın eyledi hilāl- āsā

Elif-i ḳaddin eyleyüp çün nūn
Ḳıldı ol anda secde-i bī-çün

Rūşen itdi sipihr-i nūrı ile
Pür żiyā ḳıldı mihri nūrı ile

Ẓāhir iken żiyāsı bu lehebüñ
Görmedi çeşmi ānı bu lehebüñ

Her ḥadīs̱i eger çi vaḥy-i ḫafī
Gün gibi olmadı velī maḫfī

Şānī'de yoḳ o şāhı medḥe mecāl
Eyleye Ḥaḳḳ meger küşāda meḳāl

Aña meddāḥ iken Ḫudā-yı Muʿīn
Niçe medḥ ide ānı ol miskīn

Gitdügi dem ṭarīḳ-i Ḥaḳḳa cemīl
Ġāşiye-dārı oldı Cibrāīl

16a. Eyledigde sipihr-i çarḫa ūrūc
Ṭoldı envārı ile cümle burūc

397(a,b) nūrı: nūr C.

399(b) maḫfī :nihānı C.

400(b) küşāda meḳāl: küşād meʿāl C.

Ṭāvus-ı ʿarş āşiyān-ı ve şehsuvār-ı meydān lā-mekān olan seyyid-i ḥarameyn ve rasūl-i s̱aḳaleynüñ miʿrāc-ı şerīfi ve ʿurūc-ı laṭīfi vaṣfıdur beyān olunur

Olsa bir kişi ʿāşıḳ-ı muṭlaḳ
Nāgehān irer aña cez̠be-i Ḥaḳḳ

Mālik-i seyr-i dāim-i ḥażret
Olur ol sālik-i reh-i ḳurbet

Rāh-ı ʿışḳında her ki ṣādıḳdur
Vāṣıl-ı yār olursa lāyıḳdur

Nūr-ı ʿışḳıyla her kim ola münīr
Mihr-veş olur aña çarḫ-ı serīr

Bir gece ḳaplamışdı dehri ẓalām
Ḫalvete girmiş idi bedr-i tamām

Şāh-ı rāh idi zümre-i meleke
Keh-keşān eylemişdi yol feleke

Leyle-i ḳadr idi meger ol şeb
Ṣubḥadek yummadı gözin kevkeb

S̱ābitüñ rūşen idi dīdeleri
Göze göstermezdi mihr-feri

Olmuşidi felekde bir zer küm
Meşʿaleyle arardı her encüm

Ol gice giymişdi pīr-i felek
Bir pelengi libās-ı şāh-ı benek

Meger ol burc-ı behcetüñ ḳameri
Dürc-i *levlāk*- ü ḥikmetüñ güheri

16b. Ol gice beyt-i Ümmü Hānide
Sākin idi o māh-ı ferḫunde

Ḥulle vü bir Burāḳ hem iklīl
Ol Rasūle getürdi Cebrāīl

409(a,b) B ve C'de iki mısra yer değiştirmiş.

414(b) levlāk- ü ḥikmetüñ: levlāk ḥikmetüñ C.

Bir Burāḳ idi ol hümā-sāye
Sāḳ-ı ʿarş idi andaki pāye

Yüzi mihr-i cihān gibi pür-nūr
Ten-i ḫoş-būyı ʿanber ü kāfūr

Gözleri ṣān-ı çerāġ-ı nūr-ı efşān
Kirpik-i ʿanberini aña duḫān

Perçemi ṣanki ṭurre-i ḥavrā
Ādemī çehre bir meh-i ġarrā

Düm-i zībāsı rāyet-i behcet
Ẕü’l-cenaḥayn ṭāir-i ḳudret

Tek [ü] būsına bu feżā-yı cihān
Tengdür irmez aña murġ-ı revān

Didi ol dem Rasūle rūḥ-ı emīn
Sensin ol ṣadr-ı bedr-i ʿılliyyīn

Ḥaḳḳ selām itdi saña ey yüzi māh
Daʿvet itdi cenābına Allāh

Bu libāsıyla ol Burāḳa revān
İdelüm ʿazm-i cānib-i cānān

İşidüp bu kelāmı ol dildār
Şevḳ-ile o Burāḳa oldı süvār

Reh-nümā oldı aña Cebrāīl
Şāh öñünde nite ki peyk-i cemīl

Murġ-ı lāhūt olup o bülbül-i ins
Ḳılaġuz oldı aña ṭāir-i ḳuds

Ne saʿādetdürür ki bābında
Ḫiẕmet eyler melek rikābında

17a. Berḳ-ı hāṭif gibi varup o Burāḳ
Geldi Aḳsā içine baṣdı ayaḳ

Ṭarfetü’l-ʿaynda eyledi güzeri
Ṣanki aḳṭāb-ı ʿālemüñ naẓarı

425(a,b) revān: süvār; cānān: dīdār C.

Geldi ervāḥ-ı enbiyā vü vüṣul
Iḳtidā itdi aña ehl-i sübul

Oldı ervāḥ-ı cümle yanına cemʿ
Ḳıldı pervāne içre hemçü şemʿ

Geçti atı tekāver-i feleki
Süst-pey itdi cümleten meleki

Çarḫ-ı ruḫsār eyleyüp rūşen
Gözün aydın didi nücūma piran

Māh-veş seyr idüp o gice laṭīf
Şaʿşaʿa ṣaldı rū-yı çarḥa şerīf

Giricek çarḥa ol Rasūl-i kerīm
Ṣadefe düşdi ṣanki dürr-i yetīm

Döşedi anı ayaġına felek
Ṣırmadan dökme bir siyāh benek

Dökdi gözyaşlarını geldi nücūm
Tā ki bezminde ola her biri mūm

Nūr-ı ruḫsārı oldı şemʿ-i felek
Geldi pervāne oldı cümle melek

Gerrü ferriyle geldi ol yüzü ay
Eyledi çarḫ nüh revāḳı sarāy

Vardı evvel ki göğü itdi maḳarr
Çok şeref buldı maḳdeminde ḳamer

Virdi envārı rū-yı māha żiyā
Bir hilāl iken oldı bedr-i recā

Vardı andan debīr-i çarḥa revān
Defter-i ṣunʿı Ḥaḳḳı itdi beyān

17b. İricek zühreye Rasūl-i cihān
Ḳopuzı ḳoltuġına ḳoydı hemān

Görücek nūr-ı rūyını dil-keş
Pāyına düşdi ol zavallı güneş

433(b) Ḳıldı pervāne içre hemçü şemʿ: Oldılar şemʿine anuñ pes cemʿ C.

445(b) Ḳopuzı:çengini C.

Çeşme-i nūr iken o çeşme-i hūr
İtdi envārı rūyı ḳulzüm-i nūr

Vardı altıncı göge virdi selām
Yabana atdı tiġını Behrām

Tevbe itdi şurūr-ı şirrete ol
Fitne vü ricᶜat ü nüḥūsete ol

450. Ḳāḍı-ı çarḫa irdi çün o kerīm
Eyledi aña şerᶜini taᶜlīm

Pīr-i çarḫa irişdi o maḥbūb
Yusufun buldı gūyiyā Yaᶜḳūb

Gözi rūşen olup ol dem raḫlık
Gördi nūr-ı cemālin ol gözlük

Geçdi andan daḫī idüp cevelān
Sidre-i müntehāya irdi revān

Ṭāir-i sidre didi ey mümtāz
İdemem ġayri bir daḫī pervāz

455. Ger gidersem yaḳar cenāḥımı hep
Sūḫte-pervāne gibi şemᶜ-ı ġażab

Çün tamam eyledi kelāmı emīn
Bildigüm kendidür Ḫudāya yaḳīn

Ḳaldı anda Burāḳla Cibrīl
Vardı bir anda ṭāḳ-ı ᶜarş-ı cemīl

Murġ-ı ᶜaḳl ü revān gibi gitdi
Sāḳ-ı ᶜarş-ı ᶜaẓīmi seyr itdi

Nūr-ı ᶜarşı görüp Ḥabīb-i Ḫudā
Ümmetīçün o demde itdi duᶜā

443(a) altıncı: beşinci B., C.

455(b) şemᶜ-ı: nār-ı C.

457(b) ᶜarş-ı: ᶜurb-i C.

18a.

Bağrına başdı geldi anı Refref
Oldı gūyā o dürr-i pāke ṣadef

ʿArşa ṭogruldı kāşif-i *lā-rayb*
Fi'l-mes̱el himmet-i ricālü'l-ġayb

Geçdi cümle serādiḳātı Rasūl
Perde-i kibriyāya buldı vuṣūl

Gitdi ʿarş-ı ʿalādan ol server
ʿĀlem-i lā-mekāna itdi sefer

Mülk-i sermede ḳaṣr-ı *ev ednā*
Nāgehān oldı çeşmine peydā

Gördi anda cemāl-i cānānı
Buldı anda viṣāl-i Raḥmānı

Bi-cihet gördi ānı rasūl-i benām
Bi-ḥurūf itdi anuñ-ile kelām

Mim-i imkānı maḥv idüp Aḥmed
Buldı vaḥdet maḳāmın oldı eḥad

Oldı nūr-ı tecellī̄ye maẓhar
Renk u bū gitdi cümle naḳş u ṣuver

Maḥv-ı muṭlaḳ maḳamıdur bu maḳām
Sekr ü ṣaḥvuñ merāmıdur bu maḳām

Oldı deryā-yı ẕāta müstaġraḳ
Aña müstevlī̄ oldı ḳudret-i Ḥaḳḳ

İtdi anda vücūdını ifnā
Anda varlıḳ Ḥaḳuñ idi maḥżā

Ḳurb-ı vuṣlatda iken ol maḥbūb
Ümmetine şefāʿat eyledi ḫ̮ūb

Emr-i Ḥaḳḳıyla yine ol server
Şehr-i imkāna itdi ʿazm-i sefer

ʿArş-ı aʿlāya indi başdı ḳadem
Ṣandı kim Kaʿbe üzre indi o dem

460(a) anı:çün C.

462(b) kibriyāya: pāyeye C.

18b.

Vaḥy-i ilāhī gibi ol yüzi nūr
Geldi aṣḥābı eyledi mesrūr

İdüp inüp kevs̱eri icrā
Eyledi mācerā-yı hep icrā

İtdi Bu Bekr ḳıṣṣa-i taḥḳīḳ
Gevheri ṣıdḳı dildi ol ṣıddīk

İdüp el-ḳıṣṣa himmetiyle naẓar
Şerʿ-ı ʿarşa irişdi ra'❜s-iʿÖmer

Bażı esrārı eyleyince beyān
Pā-yı şerʿa ḳodı serinʿOs̱mān

Maḥrem-i rāz idüpʿAli-i şerīf
Kişver-i ʿilme oldı bāb-ı laṭīf

Gūşına ṭaḳdı niçe dürr-i s̱emīn
Ol iki gūş-vārı ʿarş-ı berīn

Terciʿ-i bend ki seyyid-i sādāt ve mefḫar-ı mevcūdāt ve şefīʿi ʿarasatuñ naʿt-ı şerīf ve medḥ münīfleridür ʿayān u beyān olunur*

Bāʿis̱-i kār-ḫāne-i ʿālem
Sebeb-i ḫilḳat-i benī Ādem

Mihr-veş tīġ ṣalup żiyā-yı raḫı
Münhezim oldı hep cünūd-ı ʿadem

Geldi ḥall itdi *sūre-i ḥā mīm*
Mīmi mübhem idi femi muḥkem

Çün żamīrinde sırr-ı Ḥaḳḳ mużmır
Dem-i ʿĪsā feminde hem mudġam

476(a,b) İdüp inüp kevs̱eri icrā/ Eyledi mācerā-yı hep icrā: Kevs̱er ırmaġını görüp ol ḫān/ Eyledi mācerā-yı cümle beyān C.

* Başlıkta C'de " ki ẕikr olunur" ifadesi var. B'de "ʿayān" kelimesi yok.

483(a) Mihr-veş tīġ: tīg-ı mihrin B., C.

484(b) Mīmi mübhem idi: mīm ve'n-nücūm idi C.

ʿĀleme geldi ol vücūd-ı laṭīf
Oldı mecmuʿa ḥudūs̱-ı ḳadem

Aʿnī Aḥmed ki server-i kevneyn
Nūr-ı raḫşānı ziver-i kevneyn

Faṣl[*]

19a. İtdi Ḥaḳḳ nūruñ evvelā peydā
Eyledi ḫalḳı s̱āniyā peydā

Nūr-ı ruḫsār u tār-ı zülfünden
Şeb-i ḳadriyle ol ṣeḫā peydā

Oldı mā-i zülāl-i laʿlinden
Āb-ı ḥayvān cān-fezā peydā

Leb ü dendānı pertevindendür
Dürr ü mercān pür ṣafā peydā

ʿAks-ı rūyından oldı ve'l-ḥāṣıl
ʿArş u kürsī meh ü sühā peydā

Ḫāliḳ-ı ḫalḳ u muḥdis̱-i kevneyn
Nūrını itdi bāʿis̱-i kevneyn

Faṣl

ʿĀteş-i ʿışḳına olanlar mūm
Görmedi ʿālem içre nār-ı gumūm

Ayaġı yire geçdi aʿdānuñ
İtdügi dem o sürūr üzre hücūm

Şeb-i isrāda tūtiyā-mānend
Küḥl-i pāyın gözine çekdi nücūm

Döner üstine vaḥy-i çün pergār
Fem-i laʿli çü noḳṭa-i mevhūm

Ḳalbini şerḥ idüp Ḫudā-yı ʿalīm
Aña fetḥoldı cümle bāb-ı ʿulūm

---

[*] Fasıllar A ve B'de yok.

497(b) çü: çün C.

İtdi Ḥaḳḳ ānı efżal-i kevneyn
Āʿlem-ı ḫalḳ u ekmel-i kevneyn

Faṣl

Bāṭını pāki ḳaʿr-ı deryādur
Ẓāhiri lü'lü-i muṣaffādur

Eşki būse-gāh-ı kerrübi
Āstānı serī̄r-i aʿlādur

Başına urdı tāc-ı *levlāki*
Kişver-i cūda şāh-ı vālādur

19b. Ṭāir-i sidre āşiyān itmiş
Ḳapusı müntehā-yı aʿlādur

Sırrına pertev-i ilāhī̄ düşer
Ḳalbi gūyā ki ṭūr-i sī̄nādur

Bu kemāliyle zübde-i kevneyn
Oldı ʿālemde ʿumde-i kevneyn

Faṣl

Nūr-ı ḥüsni çerāġ-ı ḳurret-i ʿayn
Ẕāt-ı pāki ḫulāṣa-i kevneyn

Eḥadiyyet-i ḥaddine irmemege
Mī̄m oldı ol ortada mābeyn

Maḥv idüp mī̄mi bir gece ol nūr
İsm-ile resmi oldı ol gice ʿayn

Ẕü'l-celāle irişdi bir anda
Oldı miḳdārı ḳurbeti ḳavseyn

Şānii ʿaybı ile eyle ḳabul
Ḳapladı ḳalbini günah-ile şeyn

Ḥaḳḳ seni itdi ekrem-i kevneyn
Ḳalbüñi ḳıldı erḥam-ı kevneyn

Recā-yı ʿināyet ve ümīd şefāʿat içün şefīʿ rūz-i cezā sulṭān-ı enbiyā ḥażretlerine tażarruʿ ve niyāz olunur

Yā cemīle'l-cemāl bi'l-lemaʿāt
Ente bi'n-nūr-i dāfiʿu'ẓ-ẓulumāt

Nūr-ı pākle dürür ey meh-i tābān
Sebeb-i dehr ü bāʿis̱-i ekvān

Şol zamān gitdüñ ey dür-i yektā
Ḳıldı irdükçe Cebreīl-i beḳā

Oldı saña Burāḳ berḳ-ı fars
Düşdi pāyuña felek-i aṭlas

20a. Sensin "İsrā"da ey meh-i ġarrā
Maẓhar-ı *eyne ente eyne ene*

Nice medḥ eyleyem ḫıṣālini ben
Dökedür mi buḫārı hiç sūzen

Murġ-ı ʿaḳl-ı şikeste bāl ey meh
Bāġ-ı ḥayretde bī-mecāl ey meh

Midḥatüñ gülşenünde hiç pervāz
İde mey ol żaʿīf sine-güdāz

Bedenüm içre ḳılıca cānum yoḳ
Dehenümde nice zebānum yoḳ

Nice medḥ eyleyem miyānuñı ben
Nice añam şehā dehānuñı ben

Beni ey nūr-ı çeşm ehl-i ṣafā
Ẕerre-veş midḥatüñle ḳıl peydā

Gülşenüñde ġaribi bülbül ḳıl
Āsitānuñda kemterīn ḳul ḳıl

Bū-yı zülfüñ buḫūr-ı Meryemdür
Dem-i laʿlüñ Mesīḥ-i ḫoş-demdür

513(a) pākle dürür: pākledür B., C.

514(a) dür-i yektā :meh-i ġarā C.

516(a) meh-i ġarrā:dürr-i yektā C.

525. Dürr-i laʿluñ ki *sīn*i *Yāsin*üñ
Benlerüñ ṣanki noḳṭası dīnüñ

Ḳāḍı-ı heft ḫuṭṭa-i arżın
Sensin ey ḥākim-i şerāyıʿı dīn

Ẕāt-ı pāküñ çü mīr ü faḫr-i enām
Oldı sālār-ı enbiyā-yı ʿıẓām

Eşigüñ ḫāki ḳıble-i hācāt
Saña yüz tutdım ey kerīm-i ṣıfāt

Baḥr-i lüṭfuñdan ey kerīm-i kānī
Eyle bir ḳaṭre baña iḥsānı

530. Sırr-ı esrār ḥaḳḳıçün ey yüzi nūr
Eyleme Şānii ḳapuñdan dur

20b. Eşigüñ ḫāki cevher ü iksīr
Ḳapuña geldi ol faḳīr u ḥaḳīr

Sürme ḳapuñdan ol faḳīri meded
Keremüñden ḥaḳīri eyleme red

Baġrını yaḳdı āteş-i ʿıṣyan
Āb-ı cūduñla eylegil dermān

Yüzimi ḳapladı ġubār-ı siyāh
Ḳalbim āyinesini yaʿni günāh

535. Sil ġubārı yüzümden ey server
Cez̲ebāt-ı nesīmüñ eyle seḥer

Beni ġarḳ ideyor biḥār-ı ẕunūb
Ḫıżr-ı lüṭfuñ irişdür ey maḥbūb

Rūḥ-ı pāk-i şerīfüñe her gāh
Ṣad selām ola Yā Rasūla'llāh

528(b) kerīm: kerem C.

529(a) kerīm: kerem B., C.

531(b) faḳīr u ḥaḳīr: faḳīr-i ḥaḳīr C.

532(b) ḥaḳīri: ẕelīli C.

533(a,b) ateş-i: ateşe-i ; cūduñla:lüṭfuñdan C. Bu beyit B'de yok.

Āl-i aṣḥābuña daḫı bi’t-tām
Ṣalavāt ola her birine müdām

İmām-ı ḥaḳīk-i ʿatīḳ olan ʿale’t-tahḳīḳ Ebū Bekir ṣıddıḳ ḥażretlerinüñ [*] naʿt-ı şerīfleri ve medḥ-ı münifleridir ki ẕikr olunur

Ekmel-i ḫalḳ u efḍal-i aṣḥab
Zeyn-i eşrāf u seyyid-i aḥbāb

Dürc-i ṣıdḳ u ṣadāḳatüñ güheri
Burc-i çarḫ-ı feṣāḥatüñ ḳameri

İrişüp aña feyżi Raḥmānuñ
Oldı sālārı ehl-i ʿirfānuñ

Ḳıldı Ḥaḳḳ anı maʿden-i īmān
Menbaʿ-ı cūd ü maḫzen-i ʿirfān

Cümleden oldur eşref ü evlā
Vaṣf-ı ẕātıdur āyet-i *itteḳā*

21a. Ḫalef-i server-i nübüvvetdür
Şāh-ı pirān ehl-i cennetdür

Oldığıyçün o gülşen-i taṣdīḳ
Didi ehl-i ṣafā aña ṣıddīḳ

Güher-i ṣıdḳ u dürr-i īmānı
Deldi elmās-ı ṭabʿ-ı raḫşānı

Şāhid-i dīni gördi çün o ḫalīl
Vārını eyledi yolunda sebīl

ʿĀmilü’s-sükūt-ı ḫayrdur
Ṣadef-i ḳalbi dürr-i ṣamte eyle pür

Yār-ı ġār-ı rasūl-i ẕü’l-ikrām
Aʿnī Bu Bekr evvel-i islām

---

[*] Başlıkta A ve B’de“ḥażretlerinüñ” ifadesi yok.

541(b) sālārı:sāḳarı C.

Zeyn aṣḥāb ve mürşid-i aḥbāb olan ʿÖmer ibn-i Ḫaṭṭabuñ naʿt-ı lāyıḳ ve vaṣf-ı fāyıḳleridür beyān olunur[*]

Ol ki serdār-ı ʿādilan-ı cihān
Ser-sālār kār-bān-ı emān

Menbaʿ-ı lāyiḥāt-ı rabbāni
Maṭlaʿ-ı vāridāt-ı sübḥāni

ʿAḳl-ı evvel dürür kıyāsetde
Līk s̱ānīdürür ḫilāfetde

Mihr-veş tīġ-i ʿadl-ile server
Ẓulmet-i ẓulmı ḳıldı zīr ü zeber

Sāyesi nūr-ı maḥż idi ānuñ
Nārını maḥv iderdi şeyṭānuñ

Nāgehān irdi nīle ṭumārı
Nehr-i ḫuşk iken eyledi cārī

Bedr olup dīni Ḥażret-i ʿÖmerüñ
Bildi eksiklügini ehl-i şerrüñ

21b. Berḳ-ı ḫātif gibi ṣırāṭı ʿubūr
İder evvel ḳamudan ol yüzi nūr

Ḥulel-i cennet-ile ārāste
Cümleden evvel ola pirāste

Buyurur ol rasūl-i faḫr-i enām
Yaʿnī sulṭān-ı enbiyā-yı ʿıẓām

Bir nebī daḫı gelse ʿāleme ger
ʿÖmer olurdı ḫalḳa peyġamber

---

[*] C'de başlıkta "ki raḍıye'llāhu ʿanh ẕikr olunur" ifadesi var.

555(b) nehr: zehr C.

560(b) olurdı: olupdı C.

Dāmād-ı faḫr-i kevneyn olan ʿOs̱mān ẕi'n-nūreynuñ vaṣf-ı celīl ve medḥ-i celīleridür[*]

Baḥr-ı ʿummān-ı ʿilm-i Rabbāni
Mihr-i raḫşān-ı hilm-i subḥāni

Ḳamer-i āsmān-ı cūd u kerem
Güher-i kān-ı luṭf ü ḥilm ü himem

Ẕāt-ı pāki meh-i sipihr-i ḥayā
Ṣadef-i ʿālem içre dürr-i ṣafā

Virmişdi aña Ḫudā-yı kerīm
Ḥilm ü cūd-i semāḥ u ṭabʿ-ı selīm

Aña virdi Ḫudā ḥayā vü edeb
Edeb ögrendi andan ehl-i edeb

Utanurdı melek ḥayāsından
Nūr olurdı güneş żiyāsından

Elin aldı eline faḫr-i cihān
Meh-i bedr āf-tāba itdi ḳırān

Keff ü engüştī ṣanki levḥ u ḳalem
Ṣuḥuf-ı Ḳur'ānı itdi cemʿu raḳam

Oldı naʿli şürāki çün meh-i nev
Ṣaldı ḳaṣr-ı cenāne ol pertev

22a. Düşdi bahr-i süḫāya buldı şeref
İki dürr-i laṭīfe oldı ṣadef

Çün şehīd oldı Ḥażret-i ʿOs̱mān
Laʿl-i rummānı ẓāhir eyledi kān

---

[*] C'de başlıkta "celīl" yerine "cemīl" yazılmış. Ayrıca "raḍıye'llāhu ʿanh ẕikr olunur" ifadesi var.

561(a,b) C'de bu beyit başlıktan önce ve sonra tekrar edilmiştir.

562(b) ḥilm ü himem : ḥilm-i himem B., C.

564(b) semāḥ:sehā C.

568(a,b) Keff ü engüştī: Keff engüştī; levḥ u ḳalem: levḥ ḳalem; cemʿu raḳam: cem-ʿı raḳam C.

571(b) Laʿl-i rummānı: Laʿlī rummānı C.

Şīr-i Ḫudā ve ḳutb-ı evliyā olan ʿAliy-yi murteżānuñ naʿt-ı abdār ve medḥ-i tābdārıdur beyān olunur*

Maḥrem-i sırr-ı server-i kevneyn
Maẓhar-ı nūr-ı ezher-i kevneyn

Server-i kişver-i levāyıḫ-ı ġayb
Fātiḥ-i bāb-ı Muṣḥaf-ı *lā-rayb*

Ḳıldı Ḥaḳḳ ānı *bāb-ı şehr-i ʿil(i)m*
Āfitāb-ı meh-i sipihr-i ḥil(i)m

Ḳuṭb-ı aḳṭāb-ı ʿālem-i dildür
Mürşid-i kāmil ü mükemmildür

Sāḳi-i kevs̱er eyledi anı Rab
Oldıġıyçün ṣu gibi pāk-i meşreb

Mihr-i ruḫsārına meh-i ġarrā
Müşteri oldı zühre-i zehrā

Ḳanberi ile ol vücūd-ı laṭīf
Ṣān şeb-i ḳadr u rūz-i ʿıyd-i şerīf

Ẕātı burc-ı esed gibi enver
Ẕü'l-feḳārı yanında ṣān ḫāver

Maʿden-i cevher-i mürüvvetdür
Menbaʿ-ı ʿilm ü kān-ı ḥikmetdür

Ol durur ḳāliʿ-i der-i Ḫayber
Ṭīġ-i tiz ile hāzım-ıʿasker

Yaʿni serdār-ı evliyā-yı ʿıẓām
Esedu'llāh Rabb-i ẕü'l- ikrām

Münācāt

22b. Yā ilāhi ṣafā-yı Ṣıddīḳi
Rūz ḳıl baña künc-i taḥḳīḳī

---

* Başlıkta B ve C'de "Maṭlaʿ-ı envār-ı hüdā ve maḥrem-i esrār-ı Muḥammed Muṣṭafā maʿden-i Ḥasan-ı müctebā vü Ḥüseyni şehīd düşdi ki bilā zevc-i Fāṭımatü'z-zehrā aʿnī ḥażret imām-ı ʿAli velī raḍiyellāhu ʿanh kerremellāhu vechenuñ medḥ-ı raʿnā ve vaṣf-ı dilgüşālarıdır ki ẕikr olunur" cümlesi var.

Ẕāt-ı pākindeki kerāmet içün
Dil-i ṣāfındaki ṣadāḳat içün

ʿÖmerüñ cümle ʿadl ü dādı içün
Reh-i Ḥaḳḳda anuñ reşādı içün

ʿAdlüñ-ile baña ʿaẕāb itme
Fażluñı ruzı ḳıl ʿıtab itme

Hilm-i ʿOs̱mān-ı ẕī-ḥayā ḥaḳḳı
Dil-i pākindeki ṣafā ḥaḳḳı

Ṣıfat-ı ḥilmüñe beni maẓhar
Düşer ey ḫālıḳ-ı ṣıġār u kiber

Ḥażret-i Ḥaydaruñʿulūmı içün
Ḥaḳḳ yolunda anuñ hücumı içün

Şāni-i nā-murāda keşf-i ʿulūm
Rūzi ḳıl eyleme ānı maḥrum

Aña esrārı eylegil rūzi
Açıla tā ki baḫt-ı fīrūzi

Sulṭān-ı aʿẓam ve ḫāḳān-ı muʿaẓẓam mālik-i rikāb-ı ümem olan pādişāh Mükerrem sulṭan ibnü's-sulṭan ġāzī * Murād Ḫān muḥteramāt-ı medḥidür diyār u vaṣf-ı güher-i nis̱ārlarıdur ḫallede'llāhu teʿālā hilāfetihi ve ebbede ḫılāl-i salṭanatihi

Şeh-i ʿālī mekān u ẓıll-ı ilāh
Pādişāh-ı serīr-i ʿizzet-i cāh

Āsmān-ı taḫt-gāh ü heft bālīn
Āfitab-ı efser u ḳamer-i āmīn

Mihr-i raḫşan-ı burc-ı evc-i ʿaṭā
Dürr-i tābān-ı dürc-i genc-i seḫā

23. Ġayret-i ḳahraman-ı Behram-ı gūr
Reşk-dār o Sencer ü Faġfūr

589(b) Ḥaḳḳ: dīn C.

* Başlıkta A ve B'de "ibnü's-sulṭan ġāzī" ifadesi yok.

Baḥr-ı mevvāc-ı ḳulzüm-i zaḫīr
Mihr-i berrāḳ-ı ezher-i bāhir

Şehr-i yār kerīm ü beng-i aḫter
ʿĀdil ü nāṣır ẓafer-rehber

Kişver-i maʿdelinde şāh-ı dilīr
Felek-i mükerremde māh-ı münīr

Ehl-i imāna raḥmet-i Raḥmān
Ehl-i tuġyāna āteş-i sūzān

600. Dürre-i dürc-i nesl-i ʿOs̱māni
Laʿli engüşter-i Süleymānı

İbn-i Sulṭān Selīm ḥāfıẓ-ı dīn
Yaʿnī Sulṭān Murād ehl-i yaḳīn

Ṭavvele'llāhu ʿömrehu'l- eclā
Şeyyede'llāhu naṣurahu'l-aʿlā

"Mim"i düşmen başına bir şeş-per
"Rā"sı ḳalb-ı ʿadūya bir ḫancer

"Elif"i tīr-i terkeş-i irşād
"Dāl"i çengāl-i dār ʿadl-i sedād

605. Çār ḥarfi bu ismi zībānuñ
Çār rükni metīn-i dünyānuñ

İki ebrūsı rā-yı raḥmetdür
Her biri ṣanki nūn-ı nuṣretdür

Rūyı zībāyiş āfitāb-ı semā
Ḳāmeteş naḫl-i ravża-i ʿulyā

Keff-i zībāsı ṣanki bedr-i bedīd
Penç engüşti pençe-i ḫurşīd

Ẓıll-ı Ḥaḳḳdur ser-ā-ser ol sulṭān
Geçinür sāyesinde ḫalḳ-ı cihān

605(a,b) ismi: isme; rükni metin:rükn-i metini C.

607(a) semā: esmā C.

23b.

Tīġ-i ser tīzi şemʿ-ı bezm-i veġā
Dud-ı miskīnidür niyāmı aña

Ḳılıcın eyledi ḥamāyil-var
Tā boyun vire emrine küffār

Murġdur tīri ol şehüñ gūyā
Sīne-i düşmen āşiyān aña

Ḫūn-ı aʿdāda ḥançeri sulṭān
Meh-i nevdür şafaḳ içinde nihān

Esb-i reh-vārı üzre ol server
Esed üstünde gūyā ḫāver

Atına zer-geri felek ḳameri
Naʿl-i sīm itdi māh-ı cilve-geri

Meh-i nev raḫş-ı şāha zeyn-i sefīd
Aña altunlı ġāşiye-i ḫurşīd

Şarḳ u ġarba şaldın ol leşker
Unuduldı zamān-ı İskender

Yer yüzin zeyn ḳıldı ʿasker-i şāh
Nitekim gök yüzüni encüm-i māh

Sürḫ-ı serḳān yaʿnī ḳızıl düşmen
Oldıgıçün aña ol ehl-i fiten

Aġzını ḳana yudı ḫançer-ı şāh
Münhezim ḳıldı anı ḫınk-i sipāh

Keremin gūş idüp yem-i Necefi
Ḥacletinden yüzüne ṭutdı kefi

Dökdi baḥruñ yüzi ṣuyun keremi
Baġrını deldi maʿdenüñ himemi

613(b) meh-i nev: mehe nev C.

615(a,b) zer-geri: zer-ger B., C.; naʿl: nüḳāl C.

618(a) zeyn:zinde; ʿasker-i şāh: ʿaskere şāh C.

620(b) ḫınk-i:ceng-i C.

622(a) yüzi: nūrı C.

Bāṭını kuṭb-ı ʿālem-i āfāḳ
Ẓāhiri şems-i ḫāver-i berrāḳ

Ṣāniyā midḥatine ġāyet yoḳ
Cümle evṣāfına nihāyet yoḳ

24a. Ki dükünmezdürür bu baḥr-i revān
Aç dehānuñ duʿāyı şāha hemān

Yā İlāhī be-ḥaḳḳ-ı nūr-ı Ḥabīb
ʿAvnüñi dāyim eyle şāha ḳarīb

Ḳılıcın eyle dāimā keskīn
Nitekim pehlivān-ı çarḫ-ı berīn

Eyle ḳaṣr-ı vücūdını ābād
Bi’r-rasūl ü ṣaḥbihi’l-emcād

Bu ḥaḳīrüñ vaṭan-ı aṣlīsi olan şehr-i tābende ve kişver-i dıraḫşende yaʿnī sevad-ı Lārendenüñ ḥamāhe’llāhu* min küllī ṣadmeten belāin ve fitneten ve ḥafaẓahā min cemīʿi beliyyeti vāfeten medḥ-ı raʿnā ve vaṣf-ı zībāsıdur ʿale’l-icmāli beyān ve ʿayān olunur

Yine bir dem mühendis-i efkār
Dil-i miʿmār u nāẓır-ı enẓār

Urdı ḳaṣr-ı muʿāyene bünyād
Der ü divārın eyledi ābād

Milk-i Yunanda bir medīne ki var
Āsmān-ı reşk ü ġayret-i gül-zār

ʿUlemā mecmaʿ ü ṣafā-gānı
Ṣuleḥā menbaʿ ü vefāgā-nı

Adı Lārendedür o me’vānuñ
Merkezidür sipihr-i aʿlānuñ

Mā-i cāriler-ile ol kişver
Fi’l-meṡel bāġ-ı cennet-i enver

* “ḥamāhe’llāhu” C’de yok. Ṣadmeten: belāin C.

631(b) ġayret: ġarb C.

Bāġ u rāġı behişt-i enverdür
Cūyı dil-cūsı nehr-i kevs̱erdür

24b. Yer yer ezhārı gülşeninde gören
Yire indi ṣanur nücūmu peren

Rūḥ-efzā durur feżāsı ānuñ
Dem-i ʿĪsā durur havāsı ānuñ

Gerçi bu şehir sevād-ı aʿẓamdur
Līk nūr-ı beyāz-ı dīdemdür

Ortaya almış anı sünbül-zār
Fi'l-mes̱el ḥaṭṭ-ı ʿārıż-i dil-dār

Tel-i ḥadrāda ḳalʿa-ı beyżā
Kūh-ı ḳāf üzere bīża-iʿanḳā

İçi meh-rūler ile memlūdür
Ṭışı sünbüller ile ḫoş-būdur

Oldı sūr-i ḥiṣārı çarḥa medār
Burc-ı bārūsı ṣanki kūh-ı vaḳār

Çü saḳīnuñ seri semmāke irer
Ḳulesi mihr-i tāb-nāke irer

Atılur anda ṭurma ṭop-ı şitāb
Ol ḥisār-ı felekde ṣanki şehāb

Ḥaḳḳ bu kim menbaʿ-ı kerāmetdür
Kişver-i ʿilm ü şehr-i ḥikmetdür

İçi memlū cevāmiʿ ü mescid
Ḫanḳāh ü ṣavāmıʿ ü maʿbed

Fi'l-mes̱el āsmān-ı çarḫ-ı berīn
Andadur sākinān-ı ʿılliyyīn

Mihr-veş niçe pīr ü nūrāni
Ẕikr ider anda Rabb-i sübḥānı

Kimi taḳdīs ider kimi tevḥīd
Kimi tesbīh ider kimi taḥmīd

638(a) bu şehir:kemer bu B., C.

Bunda çok ẕü-fünūn-ı ʿālim olur
Mürşid-i kāmil-i mükerrem olur

25a. **Kāşif-i rumūzı ġaybīʿannī ve vāriṡ-i ʿulum-i nebī şeyḫ rūşeni'ş-şehīr-i bi-monlā çelebi ḥażretlerinüñ mehhede'l-lāhu ẓılāl-i irşāda ʿAli'ṭ-ṭālibīn ilā yevmi'l-ḳıyām ve'd-dīn menāḳıbı ve evṣāf-ı ʿacāyibdür zeylinde sebeb levāyıḥ ü bāʿiṡ-i fevāyıḥ ẕikr olunur***

Vardurur şehr içinde bir fāżıl
Pīr-i nūrānī mürşid-i kāmil

Ḳuṭbu'l-aḳṭāb u vāṣıl-ı taḥḳīḳ
Lübb-i elbāb ü kāmil-i taṣdīḳ

Bülbül-i verd-i gülşen-i serrā
Ṭūṭi-i mıṣr-ı ʿālem-i bālā

Merkez-i heft ṭāḳ-ı çarḫ-ı berīn
Mecmaʿ-ı varidātı ʿilm-i yakīn

Menbaʿ-ı feyż-i raḥmet-i Raḥmān
Maṭlaʿ-ı mihr-i vuṣlat-ı cānān

Odurur şemʿ-ı bezm-i ʿālem-i ġayb
Aña pervānedür ricālü'l-ġayb

Ol durur sākin-i medāris-i ḳuds
Cālis-i ṣaffā-ı mecālis-i ins

ʿİlm-i ẓāhirde bu ʿAlī Sīnā
ʿİlm-i bāṭında ḥażret-i Monlā

Yaʿnī ḳuṭbu'r-reīs şeyḫ ʿÖmer
Kān-ı taḥḳīḳe ẕāt-i pākī güher

Rūşenī olsa ṭañmı aña laḳab
Nūr-ı ruḥ-sārı berḳ urur her şeb

Eyyede'llāhu nūr-ı behcete
Eyyede'llāhu şevḳ ü cennete

---
* Başlıkta "ġaybī": "ʿannī C.

25b. ʿAyni ʿayn-i zülāl mā-i muʿīn
Çeşme-i kevs̱er-i behişt-i berīn

“Mim”i tāc-ı meh-i sipihr-i kerem
Rāsı ānuñ hilāl-i çarḫ-ı himem

Ol siyeh şemle-ile ḥażret-i pīr
Şeb-i nār içre ṣanki bedr-i münīr

Ṭutar elde ʿaṣāyı ṣān Mūsā
Gösterür ḥalḳa ol yed-i beyżā

Ḳalb-i ṣāfisi gūyiyā mir’āt
Sırr-ı pür-nūrı rūşenā mişkāt

Ẓāhiri şemʿ-ı cemʿ-ı nāsūti
Bāṭını dürr-i baḥr-i lāhūti

Ṣāhib-i sırr u remz-i ehl-i kulūb
Muhce-i ḳalbi vāṣıl-ı maḥbūb

Ḳufl-i maʿnāya manṭıḳī miftāḥ
Żū-i esrāra bāṭınī miṣbāḥ

Ḫāk-i pāyüñe kimyā-yı gevher
Ḳalb ḳalbi zer eyler ol cevher

İrişür dāyim aña cezbe-i Ḥaḳḳ
Baḥr-ı lāhūte ġarḳ olur muṭlaḳ

Sırrı anuñ mihr-i ʿışḳla enver
Cez̠ebāt-ı ilāhīye maẓhar

Berḳ urur raḫlarında nūr-ı ṣafā
Oldı ḫalvet-i serāda şemʿ-ı hüdā

Z̠ātı bir ʿandelīb-i bāġ-ı ümīd
Ṭūṭī-i ḳande-nāb-ı mıṣr-ı reşīd

Nūn olup ḳaddi genc-i ṭāʿatde
Buldı sırr-ı fenāyı ḫalvetde

Üstüme sāye salsa ger o hümā
Olur-idüm şeh-i diyār-ı fenā

666(b) rūşenā: rūşenān C.

26a Ol emīr-i serīr-i ʿālem-i ḳalb
Şemʿ-ı ḫalvet-serāy ḫāne-i cez̠b

Bir seḥer ṣaldı üstüme cez̠be
Āteş urdı bu ḫāne-i ḳalbe

Ṣaḥn-ı dilde uyandı şemʿ-ı hüdā
Nūr-ı ʿışḳ-ile ṭoldı ḳalbe ṣafā

Olmuşam cānla aña teslīm
Düşmişem işigüne hem-çū yetīm

Āb-ı tevbeyle ḳalbi pāk itdi
Nūr-ı ṭāʿatle tāb-nāk itdi

Baña Ḥaḳḳ virdi inşiraḥ-ı ṣadr
Meh-i şevḳ oldı bāṭınımda bedr

Lāyıḥ oldı niçe maʿāni-i ġayb
Dilde keşf oldı nükte-i *lā-rayb*

Rūşenīden yaḳup çerāğı göñül
Nār-ı ʿışḳıyla yaḳdı dāġ-ı göñül

Berḳ urup bāṭınımda cevher-i ʿışḳ
Şevḳ virdi cihāna ezher-i ışḳ

Ḫırman-ı māsivāya düşdi şerār
Ḳılmadı ḥubb-ı ḥubba aḫar kār

Māsivā çıkdı dīde-i terden
Līk ḳaldı göñülde ḥubb-ı vaṭan

Buldum ol z̠evḳ-i vaḥdeti āḫar
Oldı sırrımda nūr-ı Ḥaḳḳ ẓāhir

Nūr-ı Raḥmāna ġarḳ iken bir dem
Fi'l-mes̠el şems-i ḫāver-i ʿālem

Ḳalbime lāyiḥ oldı bir maʿnā
Nice maʿnā ki dürr-i baḥr-i beḳā

Bu cihān meliki ʿālem-i fānī
Bī-vefādur gül-i gülistānı

679(b) ḳalbe:cāna C.

26b. Ḳaṣr-ı dünyā ḫ̬ārab olur āḫ̬ir
Milk-i ʿālem yebāb olur āḫ̬ir

Görmedi anda kimse rū-yı beḳā
Bulmadı güllerinde bū-yı beḳā

Bī̄-beḳādur ʿanāṣır-ı terkī̄b
Hep fenādur cevāhir-i tertī̄b

Ḥāṣılı deyr-i ʿālemüñ āḫ̬ir
Ṣūreti bozulur ānuñ bir bir

Devlet anuñdur ki eyü ād
Ḳoya ʿālemde ide ruḥını şād

Olmayan ʿışḳ-ıla füsürde göñül
Olmadı bu cihānda mürde göñül

Nī̄k nām olmayan cihān içre
Nām-dār olmadı zamān içre

Zinde nām olsa bir kişi ser-med
ʿĀlem içre bulur ḥayāt-ı ebed

Ola gör maʿrifetle ferruḫ̬-nām
Seni ḫ̬ayr ile aña cümle enām

Dikmedi bir kişi cihānda şecer
Yimedi ʿālem içre bār ü s̱emer

Budurur ʿālem içre ḳavl-i selef
Az olur her kişiye ḫ̬ayr-ı ḫ̬alef

Lāyıḳ oldur ki bir es̱er-i peydā
İdesin ola nüvişte-iʿuḳbā

Ḳomasa bir kişi cihānda es̱er
Lā-büd ānuñ yerinde yeller es̱er

Bir es̱erdür dıraḫ̬t-ı bāġ-ı beḳā
S̱emer olmışdur aña ḫ̬ayr-ı duʿā

696(b) ide ruḥını şād : ruḥını ide şād B., C.

Müteees̱s̱ir olup bu maʿnādan
İstedüm vāridātı Mevlādan

27a. Ebr-i nīsān raḥmet-i raḥmān
İtdi deryāyı sırrıma feyeżān

Ṣadef-i dilde lü’lü-i maʿnī
Dürdi her biri dürr-i ʿAdenī

İrmeyüp rişte-i irādet-i Rab
Silk-i naẓmına getürmedüm anı hep

Ḳaʿ-rı deryā-yı dilde ol tābān
Dürr-i nāsufte yatdı nice zamān

Tā ki elmās ṭabʿ-ı nūrānī
Deldi bir gün o dürr-i raḫşānı

Sebeb-i naẓm Gülşen-i Efkār ve ṣıfat-ı faṣl-ı ḫazān ü bahār

Bülbül-i verd gülşen-i tıbyān
İtdi bu resme ṣunʿ-ı Ḥaḳḳı beyān

Esdī bāġ-ı bahāra bād-ı şimāl
Cilveler itdi anda tāze nihāl

Bād-ı ṣubḥ-ı nesīm-i ġonca-güşā
ʿĪsā-veş itdi ʿālemi iḥyā

Ṣavt-ı raʿd oldu ṣanki nefḫa-i ṣūr
Her şükūfe-nişān rūz-ı nüşūr

Ele tesbiḥin aldı şāḫ-ı çınār
Olmasun deyü ḳalb-i ġonca figār

Sidre-veş oldı her şecer zībā
Rūḥ-ı ḳuds anda ḳumrīler gūyā

Yüzün açup çemende bād-ı seḥer
Başına çıḳdı herkesüñ gül-i ter

Şāhid-i nev-bahāra verd-i ṭarı
Pīrahen oldı jāle dügmeleri

Oldı ʿanber-i şemīm bād-ı nesīm
Gül-i ḫoş-būdan aldı bū-yı nesīm

27b. Bir zümürrüd sütūnda nergis-i ter
Oldı zerrīn ḳabaġ-ı pür-ziver

İşidüp zār-ı bülbüli gülzār
Tūyı ürperdi anı ṣanma ki ḫār

Göricek ziynet-i bahār gehī
Baş ṣalardı çemend-i serv-i sehī

Ḥavż-ı simīne döndi nergis-i ter
Ṣān dökilmiş içine ḫurde-i zer

Oldı şāh-ı bahāra gülşen-i genc
Ḫam-ı zer oldı anda ġonca-i ġunc

Yed-i beyżāyı ʿarż idüp zanbaḳ
Pençe-i mühre itdi ṭaʿn el-ḥaḳ

Başdan ayaġa çeşm oldı çemen
Görmege rū-yı dilberi rūşen

Bir kitāb oldı ṣaḥn-ı bāġ-ı cihān
Cedvel-i sim olupdur aña revān

Semen-i terle bāġ-ı sünbül-i zār
Raḫ-ı zībāda ṣanki zülf-i nigār

Bülbül itdikçe nāle vü feryād
Raḳṣ iderdi ṣanav-ber ü şimşād

Zeyn olup güller-ile her gülzār
Keyfe yuḥyī oḳurdı bülbül-i zār

Her şükūf-ile gülben-i bālā
Aḳ imāmeyle mü'min ol gūyā

Yeryüzün her çemende dürlü çiçek
Sebz-i aṭlasda ṣanki sīm-benek

Dürlü ezhārla bu ferş-i zemīn
Deyr-i güzin yire indi ʿarş-ı berīn

730(b) Raḳṣ iderdi ṣunūber ü şimşād : Ġoncanuñ gönli olur idi küşād B., C.

Dāmen-i ġonca pür olup lālā
Bülbüle ṣatdı dürlü istiġnā

28a. Oldı dīvāne serv-i tīre żamīr
Pāyına urdı āb anuñ zencir

Şemʿ-i pür-nūra beñzedi gülnār
Aña pervāne oldı her ezhār

Bir ışıḳdur dıraḫt-ı pā-der-gil
Ḳıldı bülbül yuvasını keçgil

Mevc-i bahr-ı çemende kişti-i rūh
Ġarḳ olurken yetişdi Ḫıżr-ı fütūḥ

Derkenār itdi dil sefīnesini
Açdı dürr-i beḳā ḥazīnesini

Didi kim bu feżā-yı mīnā-renk
Oldı ezhārı gerçi rengā-renk

Līk irer añā ḫazān- fenā
Tār-mār eyler ānı bādı hevā

Bülbül-i lāl olur bu gülzāruñ
Revnaḳı gider āḫir eşcāruñ

Pāy-mal-i ḥazān olur bu çiçek
Ser-berehne ḳılur çenārı felek

İrer ezhāra lā-büd āfet-i deyy
Defterin her birinüñ eyler ṭayy

Cū-yı enhār olur żaʿīfü'l-ḥāl
İrer ānuñ revānına imlāl

Ḳalʿa-i gülsitān-i ṭop-ı şitā
Tār u mār eyler anı gū-yı fenā

Düşürür tāc-ı lāle-i gerdūn
Baġrını ḳanla ider pür-ḫūn

Sünbül-i ter olur perīşān ḥāl
Dehr elinden semen olur pā-māl

Ḳaddī çevgān olur gül-i çemenüñ
Gū-yı ġalṭan olur seri semenüñ

28b. Ḥāṣılı ʿālem içre bād-ı fenā
ʿĀḳıbet her birin ider efnā

Līk ʿālemde gülsitān-ı süḫan
Gül-i raʿnāyı dilsitān-ı süḫan

Her biri bir baḥār-ı maʿnīdür
Ġonca-ı mürġ-zār-ı maʿnīdür

Her süḫan bir şükūfe-i ḫoş bū
Naẓm gūyā ki bir gül-i ḫād-rū

Ḥarf her maʿnī güne güne-durur
Ravża-i cennete nümūnedürür

"Elif"i serv-i bāġ-ı behcetdür
"Ḥā"ları ġonca-i leṭāfetdür

"Cim"i zülf-i nigār-ı bāġ-ı irem
"Ṣād"ı anda şükūfe-i bādem

"Dāl"leri sünbül-i riyāż-ı beḳā
"Rā"ları ḳad ḫamīde serv-i ṣafā

"ʿAyn"ı ʿayn-i maʿīn-i Kevs̱erdür
"Mim"i ser-çeşme-i müdevverdür

Kimi eşcārā vü kimi enhāra
Beñzer anuñ kimisi ezhāra

Her biri dāimā hebā olmaz
Bāġ-ı cennetdürür fenā bulmaz

Her biri ḥāṣıl-ı riyāż-ı beḳā
Biçemez anı dās-ı maḥv ü fenā

Çün ʿayān oldı bu gül-i esrār
Süḫan-ārālıḳ eyle bülbül-var

Bāġ-ı ḳalbüñde Gülşen-i Efkār
Çün açıldı anı eylegil iẓhār

Gülşen-i cennete nümūnedürür
Gül-i raʿnāsı güne–güne dürür

757(b) ḳad C'de yok.

761(b) cennet dürür : cennet gibi B., C.

29a. Ḳalemüñ bāġ-ı naẓma eyle nihāl
Mīve-dār ola tā ki naḫl mis̱āl

Eyle cārī dilinden āb-ı ṣafā
Tā ki ḥāṣıl ola riyāż-ı beḳā

Çün ki esdi bu bād-ı himmet-i pīr
Baḥr-ı dil urdı mevc-i fevc-i kes̱īr

Ḳaʿr-ı dilde yatan dürri āḫir
Silk-i naẓma götürmişem bir bir

Āġaz-ı ḥikāyet*

Ey şeh-i kişver-i ʿulūm-ı yaḳīn
Her sözüñ vāridāt-ı vaḥy-i mübīn

Kelimātüñ dem-i Mesīḥādur
Her sözüñ muʿcizāt-ı ʿĪsādur

Rūşen olur cihān cemālüñden
Teşne–reyyān olur zülālüñden

Ṭurma ḥall-i ḥaḳāyıḳ eyle yine
Söyle keşf-i daḳāyıḳ eyle yine

Aç yine ḳufl-ı bāb-ı maʿnāyı
Ḫalḳa ʿarż it kemāl-i Mevlāyı

Vaʿż-gū-yı menābir-iʿarş ol
İşiden sözlerüñi ide ḳabūl

Dürc-i dürr-i ḥaḳāyıḳı ey cān
Aç ki var müşterisi bī-pāyān

Nicedür reşk-i lü'lü-i şehvār
ʿĠayret-i şeb-çerāġ-ı pür-envār

Müşterīsi anuñ ricālü'l-ġayb
Yaʿnī ṣarrāf-ı şehr-i ʿālem-i ġayb

* C'de başlıkta Āġaz-ı ḥikāyet:Āġaz gerden-i ḥikāyetdür.

Zeri ṣarrāf olan bulur dāim
Cevheri cevherī olan nitekim

29b. Ḳudret-i Ḥaḳḳuñ it ḥikāyetini
Ṣunʿ-ı Yezdānuñ it rivāyetini

Gūş iden bula inşirāḥ-ı ṣadr
Tā göre ʿālem içre rū-yı ḳadr

Behişt-āsā olan ḥadīḳa-i ʿulyā ve gülşen bī-hemtānuñ vaṣf-ı zībāsı kāh-ı vālāsı ve ḳaṣr-ı aʿlānuñ medḥ-i raʿnāsıdur ki medār-ı hikāyet ve mübdi-i rivāyetdür ki ẕikr olunur

Rāvī-i ḥikmet-i cihān bānı
Sözde bu resme itdi ilḥānı

Dāmen-i kūh-ı ḳāfda zībā
Var-idi bir ḥadīḳa-i ʿulyā

Dest-i ḳudretle ṣāniʿ-ı Yezdān
Yapmış anı miṣāl-i bāġ-ı cinān

Anı ḫalḳ eylemiş Ḫudā ezelī
İrmemiş bir yerine Ādem eli

Feyż ider anda ebr-i raḥmeti
Gösterür ḫalḳa dürlü ḥikmeti

Maḥż-ı ḥikmetden eylemiş anı Ḥaḳḳ
Defter-i sunʿı anda her yapraḳ

Güllerine hümā eli irmez
Mīvesini fenā eli dermez

Cūları dil-keş idi ṣān cānān
Ādemuñ göñline girerdi revān

Selsebīl-i sebīl-i enhārı
Devḥa-i sidre gibi eşcārı

Sünbüli ṣanki kākül-i dildār
Nergis-i çeşm-i dil-ber-i ġaddār

30a. Kākül-i dil-ber idi zülf-i nigār
Serviler anda ḳāmet-i dil-dār

783(a) ḳafda zībā: ḳafda bir zībā C.

H̬ūşe-i naẖlda biten ẖurma
Cümle bostān şi̅r idi gūyā

Açdı yaḳūt ḥaḳḳını anār
Laᶜl-i rummānı eyledi i̅s̱ār

Z̠enaẖ-ı dil-ber idi her elmā
Raẖ-ı ᶜuşşāḳ idi ḳamu ayvā

Cümle tākinde ẖūşe-i engūr
Neydügin bildirür şarāb-ı ṭuhūr

Ġabġab-ı ḥūr-ıᶜ ayni̅ anda turunc
İtdi meydān-ı ḥüsn içinde gülünc

Yāsemenden ḳurup otāġı sefi̅d
Anda gül olmuşdı şāh-ı saᶜi̅d

Ṣāre merḥūn zeberceden ẖuḍren
Kāne nūrun cevheran ḥamren

Ṣad zebān virmiş idi Ḥaḳḳ çemene
Medḥ oḳurdı şeh-i gül ü semene

El ṣalar serv-i bāġa şāh-ı çenār
Boynına ḳol dolar anuñ her bār

Nār-ven ṣalınurdı cilve ile
Ġoncalar ġunc iderdi şi̅ve ile

İrmesün bāġa deyū her nākes
Gözci olmuşdı gülşene nergis

Ṭutar elde benefşe gürz-i girān
Meger olmış bu gülşene der-bān

Ti̅ġ ṭutup çemende sūsan-ter
Her seḥer ṭarf-ı gülşeni̅ bekler

Vardı bu riyāż-ı zi̅bānuñ
Ḥāfıż-ı çāri̅ ṣaḥn-i vālānuñ

30b. Birinüñ nāmıᶜ aḳl-ı ni̅k-ārāy
Ol durur ᶜālem içre rāh-nümāy

796(a,b) C'de yok.

Birinüñ ismī ʿilm-i fażlu'llāh
Şuʿlesi şemʿ-i cemʿ-i meclis-i şāh

Biri ḥilm-i selīm ü ehl-i edeb
İtmedi bu cihānda sūr ü şeġab

Birinüñ nāmı devlet-i iḳbāl
Açılur ṭāliʿinde ferruḫ-fāl

Her biri pās-bān-ı gülşen idi
Sözlerinden hezār u gülşen idi

Sū-be-sū gülşeni gezerler idi
Şevḳ u şādī ile geçerler idi

Her biri birlige yetüp her bār
İmtizāc eylemiş ʿanāṣır-var

Bir gice bu cehār-yār-ı güzīn
Ḳıldılar bir maḳāmı ḫoş- tezyīn

Var-idi bu ḥadīḳada bir kāḫ
İki yanında bitmiş idi dü-şāḫ

Gūyiyā sidre-i muʿallādur
Bāġ-ı cennetde şāḫ-ı ṭūbādur

Şāmiḫu'r-rükn idi bu ḳaṣr-ı kebīr
Tāb-dār idi ṣanki mihr-i münīr

Ne ṭıbāḳ-ı felek aña pāye
Kürsi-i ʿāliye ṣalar sāye

Der-i dīvārı cevher-i pür-nūr
Gerd-i ḫākī çü ʿanber ü kāfūr

Bir yerin anda cām-ı revzenler
Gūyiyā her yeri meh-i enver

Żulle olmuşdur aña perr-i hümā
Der-i nüh ḫalḳa oldı çeşm-i sühā

31a. Ḫalḳasına ṭoḳunsa bād-ı seḥer
Naġmelerle dolardı her kişver

808(a) pās-bān C.; bān- bān B.; A'da sadece "bān" yazılıdır.

Ṭışı fīrūc u cevāhirden
İçi meh gibi nūr-ı zāhirden

Döşegi *sündüs ü istebraḳ*den
Yaṣduğı per-i benān-ı ezraḳden

He biri bir serīre itdi cülus
Taht-ı şāhīde ṣanki Keykāvus

Ḳamer ol gice oldı şemᶜ lākin
Meşᶜale yaḳdı geldi bezme perīn

Nergisi gözci ḳodılar bezme
Ol gice oldı virme vü alma

Ṣoḥbet-i ḥāṣ ḳıldılar ol şeb
Ṭūṭī-veş geldiler tekellüme hep

Her biri ẕū-fünūn ᶜālim idi
Şāhid-i fażla cümle maḥrem idi

Nükte-dānlar idi feṣāḥatle
Meclis-ārā idi belāġatle

Sözlerinden aḳardı āb-ı zülāl
Meh gibi bulmuş idi cümle kemāl

Yüzleri āf-tāb-ı ᶜālem-tāb
Sözleri ḳand-nāb ü sekker-nāb

Cümleten ḳulzüm-i meᶜārif idi
Kelimātı dür-i ᶜavārif idi

Kimi ḥikmetde Būᶜ Ali Sīnā
Kimi şevketde Rüstem ü Dārā

Kimi şeyḫ ilāhī gibi ḫumūl
Kimi fażl ü maᶜārif ile füẓūl

Ḥāṣılı cümlesi mükerrem idi
Zīr ü bālā içinde ekrem idi

31b. Oldılar ṭūṭī gibi şekker-bār
Ḳıldılar cevher ü leālī nis̱ār

Söyledi her biri dirāyātı
Ẓāhir itdi niçe kemālātı

Dürlü dürlü niçe feżāilini
Ḳıldı peydā ḳamu ḫaṣāilini

Şol ḳadar ḳıldılar ʿulūmı nis̱ār
Nīk-bed-baḫs̱ī düşdi āḫir kār

Her biri iddiʿā-yı fażl idi
Hep ḫıṣāl-i ḫamīde naḳl idi

Ṣubḥa dek ḳıldılar muhāvere[y]i
Ṭavr-ı adā-yla münāẓara[y]ı

Ṣıfat-ı ṣubḥ u ʿaḳl u nīk-ārānuñ beng-i ārāsınuñ ʿilm u ḥılm-i raʿnā ve devlet bī-hemtāyla münāẓarasıdur beyān olunur[*]

Bir seḥer pīr ü ḫāverī eflāk
Şaʿşaʿadan ʿaṣā-yile çālāk

Geldi ṣatdı niçe kerāmetler
Ḫalḳa gösterdi çoḳ velāyetler

Nūr-ı ruḫsārını görmeyüp nāgāh
Yire geçdi ḥayādan encüm ü māh

Berḳ urup çehresinde nūr-ı felaḳ
Ḥacletinden ḳızardı rū-yı şafaḳ

Çünki ṣubḥ irdi didi ʿaḳl-ı cemīl
Cümle daʿvāya lāzım oldı delīl

Size ben vaṣfımı beyān ideyin
Şeref-i ẕātımı ʿayān ideyin

Münkeşif olmasa ḳamu aḥvāl
Nice maʿlūm olur ḥaḳīḳat-i ḥāl

32a. Baʿde zāt siz daḫī ʿayān eyleñ
Ẕātuñız ḥālini beyān eyleñ

---

[*]C'de başlıkta "ʿulfet-i ṣubḥ u ʿaḳl-ı nīk ārānuň ʿılm u ḥilm ü ve ʿınā vü devlet bī-hemtāyla sātīsidür" ifadesi var.

842(b) ḳızardı: ḳızdı C.

846(a,b) beyān: ʿayān; ʿayān: beyān C.

Biline tā ki cümle ḥāl-i şeref
Ola rūşen ḳamu maāli-i şeref

Didiler ʿilm ü ḥilm ü devlet-şāh
Daʿvāya lāzım oldı çünkī güvāh

İmdi gel fażluñı beyāna getür
Baʿżı evṣāfuñı ʿayāna getür

ʿAḳl-ı rūşen żamīr u ferruḫ-fāl
Dökdi ol dem dilünden āb-ı zülāl

Didi kim ben dür-i muṣaffāyım
Nūr-ı pākize-i muʿallāyım

Benem ol cevher-i żiyā küster
Ṣadef-i ʿālem içre dürr ü güher

Ehl-i ḥikmet bilür benüm ḳadrüm
Evc-i aʿlā durur benüm ṣadrum

Menzilüm künbed-i dimāġ-ı beşer
Eylerem gāhī sāḳ-ı ʿarşı maḳarr

Feleküñ künbed-i muʿallāsın
Dāimā eylerem temāşāsın

Ṭūr-ı ḳalb-i ṣafāda Mūsāyım
Rūz-ı şeb maẓhar-ı tecellāyım

Ṭāir-i ḳuds kim olur ṭayyār
Ḳanadumla uçar benim her bār

Ẕāt-ı pākim dürür benim pür-nūr
Zīr ü bālā benümle itdi ẓuḥur

ʿĀlemüñ intiẓāmı ẕātımla
Şer-ʿı dīnüñ ḳıyāmı ẕātımla

Ḥall olur sırrı bende her süḫanüñ
Daḫı müsteşār *mü'temen*üñ

32b. *Men ʿaref* sırrını ricālü'l-ġayb
Nūr-ı pākimle fehm ider *lā-rayb*

Ẕerre nūrı yanımda mihr ferüñ
Ṣān yanında sühā durur ḳamerüñ

Benem ol ʿālem içre nūr-ı şerīf
Ḥāil olmaz baña ẓalām u kes̱īf

Ḥānḳāh-ı bedende bir pīrim
Ehl-i irşād ü ehl-i tedbīrim

Nice ehl-i hüner mürīdim var
Ḫidmetimde niçe ferīdim var

Kimi ʿallāme-i ẓevāhirdür
ʿİlm-i bāṭında kimi māhirdür

ʿAḳl-ı pāk semʿı tābnāki vaṣf itdügidür* beyān olunur

Biri bir merd-i ʿāḳıl adı semʿ
Dāimā encüminde şem-ʿi cemʿ

Oldı ehl-i velāyet ol kāmil
Kim aña nār-ı şeb degül ḥāil

N'ola ṭaḳsa ḳulaġına gerdür
Rūz-ı şeb ism-i semʿa maẓhardur

Nefḫa-i rūḥ-ı ḳudsdür aña hevā
ʿĪsī-i maʿni[y]i ider peydā

Baḥr-ı ʿirfān içinde ṣanki ṣadef
Anda cümle maʿānī dürr-i Necef

Gūyiyā gūş içinde ol gevher
Meh-i nev sīnesinde cürm-i ḳamer

Bir bunuñ gibi var mı ehl-i kerem
Dem-be-dem fetḥ ider o bāb-ı himem

Ḳuvvet-i ṭabʿ-ı dil-pez̠īr midür
Severim cān-ile ẓahīr midür

33a. ʿAḳl-ı pür envāruñ baṣr-i tābdārı taʿrifidür z̠ikr olunur

Biri bir pāk naẓardur ism-i baṣar
Ol durur cān gözine nūr-ı baṣar

* Bu başlıklarda C'de "ki" var.

Eyleyüp ol riyāżata iḳdām
Oldı dāim ġıdāsı bir bādem

Dem-be-dem keşf ider kerāmetini
ʿĀleme gösterür velāyetini

Karañu ḫalvet içre buldı cemʿ
Şuʿle-i nūr-ı ẕātın itdi şemʿ

Olalı perde-i siyehde nihān
Kendüyi itdi merdüm-i insān

Başar ismine düşeli maẓhar
Ḳaddini dāl idüpdür ol gevher

Ṭāir-i sidre gibi açup perr ü bāl
Ṭārem-i çarḫı seyr ider fi'l-ḥāl

Görinür aña çehre-i dil-dār
Her dem eyler müşāhede dīdār

Neylesün ʿayn-ı āb-ı ḥayevānı
Eline aldı çeşme-i cānı

Gāh olur birbirinüñ abdālı
Alur egnine bir siyāh şālı

Gice genc-i fenā-yı ḫalvetde
Gündüzün ṣunʿ-ı Ḥaḳḳı ʿıbretde

ʿAḳl-ı dil-cū şemm-i ḫoş-būyı taʿrif itdügi taḥrīr olunur[*]

Birinüñ nāmı şemm-i nāzik-ter
Eyledi künbed-i-dimāgı maḳarr

Her dem alur o bū-yı merġūbı
Ṭāḳ-ı ṭāremde ṣanki kerrūbi

33b. Gāhi bulur şemīm-i ruḥu'llāh
Bilemez misk ü ʿanber ol māh

Ṣubḥ-dem irer aña bū-yı ṣabā
Nefḫa-i rūḥ-ı ʿĪsevī gūyā

[*] Başlıkta "taḥrīr olunur": "ki ẕikr olunur" C.

N'ola ʿanber-i sirişt olur meşāmm
İrdi būyı behiştüñ aña temām

895. Pāye-i ʿarş durur maḳāmı anuñ
Kürsi-i levḥdürür merāmı anuñ

Bu revāyıḥla rūḥ-ı cismānī
Bulur ol dem ḳuvā-yı rūḥānī

ʿAḳl-ı tāb-dāruñ ẕevḳ-i āb-dārı vaṣf itdügidir ẕikr olunur*

Birinüñ adı ẕevḳ-i şīrīn-kār
Ṣāf-meşreb kelāmı cevher-dār

Her dem eyler dilünden ol cārī
Reşeḥāt-ı zülāli enhārı

Ḫalḳa raṭb-ı lisan-ile aḥsen
Ṭabʿı eşyāyı bildürür rūşen

900. Ṭabʿ-ı pāki ṣan āyine-i ṣafā
Görinür anda ṣūret-i eşyā

Ẕikr ider Ḫālıḳını her meh ü sāl
Hem zebān oldı aña ṭūṭi-i āl

Baḫş ider ḳalbe rūḥ-ı cismāni
Feyż ider rūḥa ẕevḳ-i ruḥānī

Aña lāyıḳ denürse cān-perver
Ṭūṭi-i cānı dem-be-dem besler

ʿAḳl-ı envāruñ lems-i nāzik- teri tavṣīfidür beyān olunur

Birisi dāḫi lems-i nāzük ten
Ter ü tāze öperek gülşenden

34a. 905. Tāb-ı harr ü ḥarārete doyamaz
Bād-serd ü burudete doyamaz

* C'de "ẕikr olunur" yok.

Ḫıfẓ ider cismini ḥar-ateşden
Berd-i ser o serd-i serkeşden

Merd-i kāmildürür ol ehl-i hüner
Ẓāhir ü bāṭını iḥāṭa ider

Ḫuşkuň ʿilmini bulup bāhir
Ḳuru da yaşda Ḫıżr-veş ḥāẓır

Ḳuṭb-veş ḥakīmi cümle cārīdür
ʿĀlemi ẕü'l-ḥayāta sārīdür

ʿAḳl-ı meḥekk ḥiss-i müştereki taʿrīf itdügidür* beyān olunur

Birinüñ ḥiss-i müşterek nāmı
Kimse görmüş değil o gül-fāmı

Dāire bekler ol ṣadāḳatle
N'ola maʿrūf ola kerāmetle

Bir müdevver öñünde ḥavżı ki var
Aḳar ānuñ içine beş enhār

Çeşme-i cāna beñzer ol cevler
Müşterek her biri ṣafā-perver

Tīz fehm-i ʿuṭaride beñzer
Gördügün levḥ-i dilde fevrī yazar

Rūḥ-ı insān gibi velī pinhān
Nūr-veş dilde cümle ḥükmi ʿayān

Menbaʿ-ı ḫıfẓ olup o deryā-dil
Götürür başda anı her ʿākıl

ʿAḳl-ı sırdāş-ı ḫayāl naḳḳāşı taʿrīfidür* tasṭīr olunur

Ṣāf-ı dildür birisi deryā-var
Nāmı anuñ ḫayāl-i āyine-dār

907(a) A nüshasında "vitr" kelimesi eklenmiştir.

* Başlıkta "vaṣf itdügidür" C.

* Başlıkta "itdügidir ẕikr olur" C.

34b. Bir muṣavvirdür olmaz aña naẓīr
Āb-ı pāk üzre naḳş ider taṣvīr

Bāl-ı himmetle gāh idüp per-vāz
Seyr ider Çīn ü Hind ü Rūm ü Ḥicāz

Gāh olur kim perī-veş ol ser-ver
Kendüye çeşme sārı miskin ider

Luṭf-ıla Ol durur emīr-i kelām
Ṭıfl-ı dil eğlenür anuñla müdām

Ṣanki birdiler bāy-i mīr-i süḥan
Herkesüñ göñlüne girür rūşen

ʿIlm-ı bāṭında şöyle māhirdür
Göñlüñe her ne gelse ānı bilür

H̱āṭıranda rüsūm-ı mevcūdāt
Cümle fikrindedür ẖayāl-i cihāt

ʿAḳl-ı diraḥşānuñ vehm-i tersāni vaṣf* itdigidür ẕikr olunur

Vehm-nām biri ṣāḥib-i ferheng
Fehm ider anı ṭālib-i ferheng

ʿĀmil it […] *velā tulḳū*
Ol durur tārik-i hirās-ı ʿaduv

İstemez dāim ola vaḥdetde
Līk bulur ṣafāyı kes̱retde

Meclisimde nedīm-i vehm-yārim
Hem-dem-i dil-pesend ü dil-dārım

ʿİlm-i cüz'īye cümle ḳādirdür
Rūz u şeb ḥażretimde ḥāżırdur

Bildürür baña cümle şūr şerri
Rāh-ı ẖavf u hirās-ı pür ẖaṭrı

923(b) ānı: cümle C.

* Başlıkta "vaṣf : vaṣfıdur B; tavṣīf C.

929(b) rūz u şeb: rūz şeb C.

Nāgehān düşse rāh-ı pür-hevle
Gelür ol dem diline *lā ḥavle*

35a. ʿAḳl-ı deryā-dil ḥāfıẓa-i kāmili tavṣīf itdügidür beyān olunur*

Birinüñ ismi ḥāfıẓa taḥḳīḳ
Genc-i esrāra ḫāzen-i ṣıddiḳ

Levḥ-i ḳalbinde kātib-i ḳudret
Yazdı naḳş eyledi nīçe ṣūret

Ḳalbi ṣān bir müdevver āyine
Naḳş olur anda rū-yı gencine

Cev-be-cev ʿılmi żabṭ ider zībā
Ṣanki enhārı ḫıfẓ ider deryā

Gāhi inüp kevs̱er-i cāndan
Aḳıdur ʿayn-i ḥikmeti andan

Şehr-i iẕʿāna çekdi bir per-gār
Ḥikmet eşkāli anda her ne ki var

Maʿnī-i ḫūnī itmege tesḫīr
Dāire çizdi kendüye ol pīr

Dem-be-dem ol ḥazīne-dārımdür
Ḥāfıẓ u ẕü-fünūn yārımdur

Yeridür olsa ḫāzin-iʿaybı
Ḫıfẓ ider dürr-i genc-i *lā-raybı*

Lāzım olduḳca ol kerem-kānı
Baḫş ider ḫalḳa dürr ü mercānı

930(b) ḫavf u hirās: ḫavf-ı hirās C.

* Başlıkta “ʿAḳl-ı münīr ḥāfıẓa-ı pür taṣvīri taḥrīr itdügidür” B., C.

939(b) Ḥāfıẓ u ẕü-fünūn: Ḥāfıẓ dü-fünūn C.

ʿAḳl-ı şerīf mutaṣarrıf laṭīfi vaṣf itdügidür ki beyān olunur*

Mutaṣarrıf birisinüñ adı
Nükte-i dilde eyler irşādı

N'ola ṣāḥib taṣarruf olsa revān
Ḳuṭbıdur ʿālem-i dilüñ her an

Ḳabża-ı ḳudretindedür maʿḳūl
Ser-fürū ḳılsa ṭañ mı aña ʿuḳūl

35b. Himmetin dāimā o nīk- aḫter
Cümle maʿḳūl ṣarfa ṣarf eyler

Münzevī gāhi ḥücre-i serde
Şāh olur gāhi yedi kişverde

Ḥāṣılı cümlesi yanımda cemʿ
Nūr-ı ẕātımdur anlara çün şemʿ

Benem eflāk-i dilde bir ḫūrşīd
Ẕerre-veş her biri benümle bedīd

ʿĀlem-i dilde kuṭb-ı ferruḫ-fāl
Benem anlar ricāl-i ʿayb-ı mis̱āl

Maẓhar-ı vāridāt-ı ilhāmım
Maḫzen-i derc-i dürr-i islāmım

Sırr-ı *İsrā* vü *ʿalleme'l-esmā*
Ẕāt-ı pākimle oldı hep peydā

Şām olunca bu ʿaḳl-ı pür-idrāk
Eyledi ʿarż-ı maʿrifet bī-pāk

---

* Başlıkta "beyān olunur" ifadesi B'de yok. C'de "ẕikr olunur" ifadesi var.

949(a) dilde:içre o B., C.

Ṣıfat-ı şeb ü ʿılm-i fażlullāhuñʿ aḳl ü ḥilm ü devlet-şāh ile münāẓarasıdur taḥrīr ü tasṭīr olunur*

Bir gice pīr-i çarḫ-ı mihr-i żamīr
Sūre-i leylī eyledi tefsīr

Gözin açdı ʿuṭāridüñ ol dem
Sırr-ı mestūrı yazdı itdi raḳam

Rūşen olmaġıyçün derūnı gehī
Ḫalvet-i ḥāle içre ḳoydı mehī

Mihre yüz virmedi velī ol şeb
Yerlere dökdi āb-ı rūyını hep

Ṭurdı ol gice ʿılm ü ehl-i vaḳār
Maʿrifet dürlerini itdi nis̱ār

36a. Geldi esb-i belāġatı suvārdı
Deşt-i maʿnāda bildi bu bedri

Didi dürr-i biḥār-ı elṭāfem
Kāşif-i sırr-ı keşf-i keşşāfem

Fażl u dānişle mis̱l-i deryāyım
Gūş-i hūşa dür-i muṣaffāyım

Vaʿż-ı gū-yı menābir-i ʿarşım
Nāṣıḥ-ı kürsi-i ṣafā-baḫşim

ʿĀrifem remz ü sırr-ı nāsūti
Kāşifem dürc-i genc-i lāhūti

Benem ol şehr-i şehre-i āfāḳ
Gün gibi nūrum eyledi işrāḳ

Eylerem ehl-i ẕevḳi ben irşād
Gösterürem aña ṭarīḳ-i sedād

ʿĀdet-i remz-i evliyā bende
Sünnet-i sırr-ı enbiyā bende

---

* Başlıkta B ve C'de "taḥrīr ü tasṭīr olunur* ifadesi yok.

960(a) Fażl u dānişle: Fażl-ı dānişle C.

964(a) ẕevḳi: ẕevḳe C.

Cümlesine delīl-i rāhım ben
Şeb-i ẓulmetde şemʿu māhım ben

Ẕāt-ı pākimdürür şumū-ʿı hüdā
Baña pervānedür ḳamu ʿulemā

Eyleyen ḳadrimi benim idrāk
Dāimā menzili olur eflāk

Beni kim kendüye ẓahīr itdi
Sīne-i ṣadrında baña bir itdi

970. Benim emrüme her kim olmaz rām
Yaḳar anı caḥīm-i nār-ı ḍarrām

Ḫor baḳdıḳca baña bir ebter
Küfrī ol dem hemān oḳur ezber

ʿArż-ı ruḫsār-ı tāb-dār idürem
Ẓulmet-i cehli tār-mār idürem

36b. Şehr-i yārim sipeh-fünūnumdur
ʿAsker-i cehl bed-zebūnumdur

Nūr-ı īmān u mihr-i cān el-ḥaḳ
Nūrum-ile bulur benim revnaḳ

975. Bū-yı ḫoş-būyım-ile buldı bahā
ʿAnber-i terle misk-i Çīn ü ḫıṭā

Dem-be-dem ehl-i ḥāle keyfiyyet
Şevḳım-īle gelür benüm ḥālet

Dānyāl-ı nebi suṭurlābı
Fetḥ ider himmetimle her bābı

Benim irşādım-ile Eflātūn
Oldı ʿālemde feylesof-ı fünūn

ʿUlemānuñ olalı hem-rāhı
Bildiler cümle ḫaşyetu'llāhı

966(b) şemʿu māhım: şem-ʿı māhım C.

969(a,b) itdi: idi C.

Ene māü'l- ḥayāti fī'ẓ-ẓulemi
Ene nārun tüḍīü fī'l-ḥimemi

Olsa iḥsānım-ile bir kişi ḥayy
Ḥātemüñ defterin ider ol ṭayy

Kişverimdür benim o ḫayr-i beşer
Ṣāḥib-i *hel etā* dürür baña der

Ẕātım āyinesi kitāb-ı mübīn
Anda arż eylerem cemāli yaḳīn

Benem āyine-i cilā vü ṣafā
Görinür bende dünye vü ʿuḳbā

Ẕāt-ı pākim mücerrede minvāl
Ḥiss olunmaz ricāl-i ġayb mis̱āl

Olmayan ḳalbi ṣāf āyine
Naẓar itmez cemālim ayına

Ṭālib olan cemāli maʿnāyı
Āyinede ider temāşāyı

37a. Ḳıldı bu resme ʿılm-i ẕü'l-ikrām
Ṣubḥ olunca kelāmını itmām

Rūşen olunca żav'-ile miṣbāḥ
Urdı ḳufl-i meʿānīye miftāḥ

Ṣıfat-ı ṣubḥ u hilm-i selīmüñ ʿaḳl u ʿilm ve devlet-i ʿaẓīm ile münāẓarasıdur taḥḳīḳ olunur*

Ṣubḥ-dem yine ol şeh-i ḫāver
Ṣaçdı rū-yı zemīne caʿfer-i zer

Giydi zerrīn libāsı bāy[u] faḳīr
Oldı hem-renk ḳamu ṣaġīr ü kebīr

Şaʿşaʿa ṣaldı şāhid-i ḫūrşīd
Cilvelerle meh ānı gördi bedīd

Hemān ol demde kendüden gitdi
Yüz yire ḳodı meskenet itdi

* Başlıkta "taḥḳīḳ olunur" B'de ve C'de yok.

Çīn seḥer ḥilme degdi çün nevbet
Ol zamān baḥs̱e eyledi cüret

Didi ḥilm-i selīm ü ṣāfī dil
Benem ol ṭabʿ-ı pāk-ile kāmil

Benem ol mürşid-i ṭarīḳ-i necāt
Benem ol rehber-i mesālik-i ẕāt

Heme dostānı rā ṣafā-cūyem
Merdümān şākir-est ez-ḫūyem

Ene baḥru'ş-ṣafāi bi'l-kerem
Ene ġays̱ü'r-rebīʿi bi'l-himem

Küllī ḥādin limühtedin sübülin
Ene feccü'l-ʿamīḳ bi-müştemilin

Ehl-i ḫayret benimle buldı şeref
Ẕātum oldı dür-i ḥayāta ṣadef

37b. Nūrum olmışdur encümende şemʿ
Buldı revnaḳ benimle ʿılm-i şerʿ

Maẓhar oldı ṣafāya mir'ātım
Baḥr-ı ḥüzne sefīnedür ẕātım

Göñül alçaḳlıġ eylerem dāyim
Meskenet üzre olurum ḳāyim

İderim bār-ı maʿrifet ḥāṣıl
S̱emere ḫāk-i arż olur vāṣıl

Āb-ı rūyum benüm ki āb-ı ḥayāt
Zindedür ẕātum-ıla ehl-i necāt

Ḫu-yı Nāmus-ı Ekberüñ bende
Cümle ehl-i kerem baña bende

997(a) Heme dostāni rā ṣafā-cūyem: Dostāni rā-heme ṣafā-cūyem B., Heme dostāni ez-ṣafā-cūyem C.

1003(a) alçaġlıġ: alçaġ B.

1004(b) C nüshasında müstensih harflerde takdim-tehir yaparak vāṣıl kelimesindeki elifi vav harfinden önce getirerek uṣul yazmıştır.

Ṭıynet-i pākim oldı nūr-ı sirişt
Ṣāḥibim olsa n’ola ehl-i behişt

Her ki ben çeşme-i ḥayāta irer
Bāġ-ı dilde revān ider Kevs̱er

Benüm-ile olan güler şen olur
Rūz-ı şeb nūrım-ile rūşen olur

Küntü miske’l-ġazāli rāyiḥaten
Lā yeşümmü’l-ġażūbü fāyiḥaten

Men hümāyem yeki ne yā zor dem
Līk keṣī rā ki devlet-āverdem

Maẓhar-ı men tevāżu-ʿı şānem
Ekrem-i ḫaṣlet oldı ʿünvānem

Ehlimi kimse cürm-ile aṣmaz
Kimse yerde olan yüzi baṣmaz

Gördi bir gün ḥayāmı verd-i ṭari
Şerm olup dökdi dāne dāne darı

Bir çerāġım ki yaḳdı ḳudret-i Rabb
Esmez üstüme tünd-bād-ı ġażab

38a. Hemdem-i rūḥ-ı ḳuds-i pür-nūrum
Maḥrem-i sırr-ı ṣāḥib-i ṣūrum

Ẓāhirā meskenim ḥażīż-i zemīn
Menzilim līk evc-i ʿılliyyīn

Gerçi oldum medār-ı merkez-i ḫāk
Döner üstüme bu ṭoḳuz eflāk

Cümle maẓluma eylerim şefḳat
Anuñ-içün olur yerim cennet

ʿĀlem içre benem şeh-i nāṣır
Kişver-i ḳalbe ḥāfıẓ u nāẓır

1014(b) dökdi: doldı C.

1016(b) ṣūrum: Ṭūrum C.

1020(b) ḥāfıẓ u nāẓır: ḥāfıẓ-ı nāẓır B., C.

Tīġ-i ṣabr-ı belā miyānımda
Ḫançer ü tīr-i luṭfı yānımda

Ḳahramān-ı ṣabr silaḥdārem
Pehlivān-ı lüṭf-i ḳafādārem

ʿAsker-i kibr cābir-i ebter
Bīm-i ḳahrım-ile bīd-veş ditrer

Şāma dek itdi ḥilm ʿarż-ı kemāl
Eyledi anlar-ıla baḥs̠ ü cidāl

Ṣıfat-ı şeb ü devlet-i kāmrānuň ʿaḳl u ʿilm u ḥilm-i dıraḫşānla münāzarasıdur beyān olunur*

1025. Yine şāh-ı kevākib-i envār
Çeşme-i māy içre ḳıldı ḳarār

Her diyāra sehābı ṣaldı revān
Olmaya encüm içre tā ki ḳırān

Ol gice bu zehī pür-zerrīn çeng
Oldı semīn bengle mis̠l-i peleng

Tevsen-i çarḫa bindi şāh-ı nücūm
Yaʿni eẓhār-ı Ḥaḳḳa itdi hücūm

38b. Geldi ol şeb ġażabla devlet-i şāh
Ḥākim-i kāmrān u ẓıll-ı ilāh

1030. Olup esb-i belāġat üzre süvār
Geldi meydān-ı maʿnīye şehvār

Didi tāc-ı giyāni durur taḫtım
Āfitāb-ı cihān durur baḫtım

Benem ol şemʿ-ı cemʿ-i bezm-ārā
Cemʿ olur yanıma her ehl-i ṣafā

1022(b) Pehlivān-ı lüṭf-i ḳafādārem : pehlivān u vefā ḳafādārem C.

* C nüshasında bu başlık yerine bir önceki başlık tekrar edilmiştir. B nüshasında ise "beyan olunur" cümlesi yerine "zikr olunur" cümlesi bulunmaktadır.

1029(a) şeb:dem C.

1031(a,b) giyān durur: giyānidür; cihān durur: cihānıdur A.

Ehl-i ferhenge eylerem raġbet
Ḳıluram aña ḥürmet ü ʿizzet

Bir hümā himmet-i muʿallāyım
Kūh-ı ḳāf-ı ġınāda ʿanḳāyım

Arayup ḳaʿr-ı baḥr-i ʿummānı
Bulmuşam ḫātem-i Süleymānı

Rām ḳıldım perī vü dīvi-i şeri
Vaḥş-i ṭayr u riyāḥ u hem beşeri

Salṭanat bāġı içre dalım ben
Şāḫ-ı ṭūbā gibi nihālim ben

Nuṣret ü fırṣat ü ẓafer s̱emerim
Ferḥ u ẕevḳ ü şevḳ bār ü berim

Ḳanadımla uçar benim himmet
Benim arḳamda ḫoş geçer fırṣat

Sāye ṣaldım meger cihāna revān
Geçinür sāyemizde şāh-ı cihān

Sāyemizde geçinmese her şāh
Laḳab olmazdı aña ẓıll-i ilah

Ser-i şehde n’ola olursam ebed
Şemsüñ olur mekānı burc-ı esed

Ḳudret-i Ḥaḳḳ ḳuşatdı baña ḳılıc
Ururam ehl-i küfre tīġ ü ḳılıc

39a. Olmışam dāimā Sikender-i der
Ẓafer oldı baña ġaẓanfer-i fer

Ẓafer oldı cihān Nerīmānı
Bulur anuñla her ner īmānı

Kime kim yār olur ẓafer şeb-i rūz
Dāimā ṭāliʿı olur pīrūz

Fetḥ olur himmetimle cümle ḳalāʿ
Defʿ olur fırṣatımla küfr-i żayāʿ

Ṭāliʿim şuʿle virdi mihr-i mehe
Mālikem ben kevākib-i sipehe

Ḫaşmetim çetridür benim bu sipihr
Şevketim kūsıdur meh-ile mihr

1050. Virmesem āfitāba ben zer ger
Dökmez idi cihāna ḫāver-zer

Ṭāliᶜim nūrı eyleyüp işrāḳ
Esb-i rehbārım oldı berḳ-i Burāḳ

Nūrum-ile yanar ḳanādil-i ᶜarş
Rāyihamla yiter reyāḥin-i ferş

Ṣanmañuz gökte ṣavt-ı raᶜd-ı dilīr
Şaᶜşaᶜa ṣaldı anda mihr-i münīr

Çarḫa çıḳdı ṣadā-yı kūs-ı vaḳār
Rāyetim şuᶜlesi felekde yanar

1055. Siz ḳırān eyleñüz benimle hemīn
Ki mehüñ yanına gelür pervīn

Bu nice ᶜilm u fażlla Eflāṭūn
Cemᶜ ḳıldı nice kitāb-ı fünūn

Göre İskender-i cihān peymā
Zīr-i ḥikmetde ḳaldı bī-pervā

Ṣubḥ-ı ṣādıḳ olunca mā-ḥaṣalı
Biribiriyle itdiler cedeli

39b. Her biri cümleten feżāilini
Ẓāhir itdi nice ḫaṣāilini

1060. Cümlesinüñ delāili aḳvā
Her biri āfitāb-ı evc-i ṣafā

ᶜĀkibet didiler bize ḥākim
Gerek ola rumūza hep ᶜālim

Cümle eşkālüñ ola ḥelāli
Ṣubḥ-veş ṣādıḳ ola aḳvāli

1051(b) Burāḳ : bayrāḳ C.

1056(a) Bu nice ᶜilm u fażl-la Eflāṭūn: Bu nice fażl u ᶜulūmı Eflāṭūn B., C.

İttifāḳ bilā-nifāḳ-ıla hep
Ṭoydılar her birisi rāh-ı ṭaleb

Bulalar tā ki bir süḫandānı
Mehbıṭ-ı lāyihāt-ı rabbāni

Vire her birinüñ tesellāsın
Hep tamām eyleye temennāsın

Ṣıfat-ı ṣubḥ u ʿaḳl u ʿılm ü ḥilm u devlet seyāḥat idüp şehr-i maʿrifet ve kubbe-i mevhibete vāṣıl olup rūḥ-ı seyrānīye melāmāt* olduḳlarıdur beyān olunur*

Bir seḥer şāh-bāz-ı zerrīn-per
Bāl açup Şāma itdi ʿazm-i sefer

Seyr-i ṣaḥrāyı dil-güşā itdi
Dāne-i erzeni ġıdā itdi

Yine seyyāre-i felek gitdi
Cānib-i şarḳa irtiḥāl itdi

Naʿceb-i naḳşbend-i buḳalemüñ
Gösterir ḥalḳa ṭarz-ı gūn-ā-gūn

Ṣubḥ-dem çünkī ʿaḳl u ʿilm-i kerīm
Devlet-i kāmrān u ḥilm-i selīm

40a. *Seferün ḳıtʿatün mine'ṣ-ṣaḳari*
Deyüben eyledi ḳamu seferi

ʿAzm-i ṭayy-i menāzil eylediler
Cümle ḳaṭʿ-ı merāḥil eylediler

İrdiler bir ḳażā-yı zībāya
Ṭurdılar anda hep temāşāya

Murġ-ı dil irmez intihāsına
Ṭāir-i sidre-müntehāsına

Ṣūretā gerçi ʿālem-i ṣuġrā
Maʿnāda līk ʿālem-i kübrā

---

* melāmāt: mülāḳāt A.

* Başlıkta "beyān olunur" ifadesi C'de yok.

ʿArş güyā içinde bir ḫalḳa
Yeridür ʿibret ola bu ḫalḳa

Ḫāk-i ġabrāsı cümleten ʿanber
Rīki lü'lü' ü ṭaşları cevher

Her giyāh-ı riyāżı misk-āmīz
Bādı anuñ nesīm-i ʿanber-rīz

Anda herkes ġınā bulur her-bār
Ebr-i bārānı eyler aḳça-niṡār

Olur anda ṣafā-yı gūn-ā-gūn
Ki düşmüş bisāṭ-ı buḳalemun

Çemeni ṣanki yemyeşil deryā
Anda ezhārı keşti-i ġarrā

Servler anda dilber-i mevzūn
Lāleler anda sāġar-ı gül-gūn

Nāz itse hezāra ġoncaları
Ḳahḳahayla gülerdi kebek deri

Seyr iderken o deşt-i ṣaḥrāyı
Kūşe kūşe idüp temāşāyı

Nāgehān pür-żiyā ki berḳ-i revāḳ
Ṭarf-ı meşrıḳden eyledi işrāḳ

40b. Heyb ü şevket-ile şaʿşaʿanuñ
Şiddet-i ṣavtı ile ḳaʿḳaʿanuñ

Oldı her biri vālih ü medhūş
Düşdiler ḫāke oldılar bī-hūş

ʿĀḳıbet cümle geldiler hūşa
Her biri dönmüş ol ḳadeḥ-nūşa

Gördiler var ḳażāda bir kūh-sār
Ṣanki olmuş ḳıbāb-ı çarḫa medār

Yedi ḳale var anda sebʿ-ı şeddād
Arż-ı ʿanberāya her biri evtād

Vaḥdet-i yāri der-kenār itmiş
Pīr-veş ʿuzlet iḫtiyār itmiş

Yıḳılurdı zemīne çarḫ-ı dü-tā
Olmasa pīr-i çarḫa ẕātı ʿaṣā

Ḳaplamış tell-i kūhı ebr-i sefīd
Yaġdırır ʿāleme gül-āb-ı meẕīd

Seyr idenler şükūfesūn zībā
Yire inmiş ṣanur nücūm-ı semā

Seyr iderken bu kūhı ʿanḳā-var
Gördiler dāmeninde kişver var

Dillerine ṣafā gelüp ol ān
Ẕevḳ ü şevḳiyle cümle raḳṣ-ı günān

Cānib-i şehre itdiler ʿazmi
Eyledi her biri o dem cezmi

Ki o kişverde ola bir fāżıl
Ekmel-i ḫalḳ u merdüm-i kāmil

Ḥall-i Ḥaḳḳ-ı ḥaḳāyıḳ ide revān
Keşf-i sırr-ı deḳāyıḳ ide revān

İrdiler çün o cā-yı zībāya
Yaʿnī ol kişver-i felek-sāya

41a. Nīce kişver maḳām-ı ʿıllıyyīn
Nīce gülşen-i riyāż-ı ḫuld-berīn

Görsek ol sūr-ı kişveri bāri
Nūr-ı ḳadrinden eylemiş Bāri

Kāḫ-ı vālāsınuñ ḳuṣūrı yoḳ
Ḳaṣr-ı cennet gibi fütūrı yoḳ

N'ola olsa cihānda reşk-i behişt
Meh ü mihr aña sīm ü zerrīn ḫışt

Anda her bir rasātıḳ-ı ʿulyā
Şāmiḫ u rāsiḫ u semā-simā

1096(b) Ẕevḳ u şevḳıyle: Ẕevḳ-i şevḳıyle C.

1102(b) bārī: cārī C.

1104(b) meh ü mihr: mihr ü meh C.

Şehr içinde aḳar nice ırmāġ
Eylese ṭañ mı ṭaʿne-i uçmāġ

Ṣūyı ṣān kevs̱er-i muṣaffādur
Ṭaşları tīr ü ḫāki kimyādur

Zindedür anuñ-ıla cümle şeyy
Ve mine'l-māi külle şey'in ḥayy

Gezdiler cümle cā-yı aʿlāsın
Der ü dīvār u ḳaṣr-ı raʿnāsın

Seyr iderken o şehri zībāyı
Kişver-i nūr-ı cennet-āsāyı

Gördiler şehr içinde bir gülşen
Nice gülşen-cinān gibi rūşen

Cümle eşcārı mis̱l-i ṭūbādur
Dürlü ezhārı verd-i raʿnādur

Bir dem esse nesīm-i bād-ı bahār
ʿĀleme meşk-nāb ider īs̱ār

Her giyāh anda sünbül-i dil-bend
Her dıraḫtı çenār u serv-i bülend

Anda her ḳumrı muḳrī-i nāṭıḳ
Ḳāne sübḥāne men hüve'l-Ḫālıḳ

41b. Cū-yı ābı ḥayāt-ı ferḫunde
Ḥıżr-veş nūş iden olur zinde

Baʿżı enhārı şehd u kimi ṭuhūr
Kimi kevs̱er kimi anuñ kāfūr

Var miyānında gülşenüñ aʿlā
Daḫı bir ḳubbe-i semā simā

Urmuş aña mühendis-i ḳudret
Bir binā-yı ʿaẓīm ü pür-şevket

Çār erkānı ṣāfī cevherden
Ḳapusı şeb-çerāġ-ı enverden

1107(b) tīr: laʿl B., C.

1110(b) Kişver-i nūr-ı cennet-āsāyı: Kişver-i cennet felek-sāyı B., C.

Saḳīfī anuñ ẕümürrüd-ḥaḍrā
ʿİlm-i pāki [anuñ]lü'lü'-i beyżā

Laʿl-i pirūzedendir anda kemer
Gökde ḳavs-i ḳuzaḫ gibi enver

Cümleten ḥayret-ile ol ḥullān
Ṭurdılar gülşen içre nice zamān

Nāgehān ẓāhir oldı bir meh-rū
Nice meh-rū semen gibi ḫoş-bū

Bir kelām işiden o dilberden
Yūr alan āb-ı ḥavż-ı kevs̱erden

Ṭaʿn ider lü'lüye ṣafā-yı raḥı
Güneşe dek gelür żiyā-yı ruḫı

Ṣanki rūḥ-ı muṣavver ol dilber
Berḳ urur ruḫları çü nūr-ı ḳamer

Gūşı gūyā hilāl-i evc-i şeref
Oldı deryā-yı ḥüsn içinde ṣadef

Zenaḫı ḳaʿr-ı çāh-ı Hārūtī
Baḳar anda ṣuya o Mārūtī

Ẕeḳanı bāġ-ı hüsne bir elmā
Ġabġabı bir turunc-ı şāḫ-ı vefā

42a. İşidüp reng-i rūyını bir dem
Reng-pezīr oldı verd-i bāġ-ı irem

Gördiler çünki ol mehī fi'l-ḥāl
Ḳıldılar cümle aña istiḳbāl

Ḫāk-i pāyine yüz urup ol an
Didiler ey emīr-i milket-i cān

Ne dürür bu saray-ı tābende
Daḫı bu kişver-i dıraḫşende

1125(b) āb: leb C.

1133(b) milket: ḥikmet C.

1135. Ḥākimi kim dürür bu ārānuñ
Kişver ü ḳubbe-i felek-sānuñ

Sen ḳamer-çehrenüñ daḫı nāmı
Ne dürür eyle bize ıʿlāmı

Didi anlara ol ḳamer-tims̱āl
Aḳıdup sözlerinden āb-ı zülāl

Kişverüñ şehr-i maʿrifet adı
Ḳubbenüñ beyt-i mevhibet adı

Ḳubbe içinde bir ẕevī hayret
Var durur adı rūḥ-ı pür-ḥikmet

1140. Şehre vāli-i kāmrān oldur
Beyt-i maʿmūra dīde-bān oldur

Baña ey ʿārifān-ı mülk-i cihān
Rūḥ-ı seyrānı oldı nām-ı revān

Yelerüm ḫiẕmetinde her şeb ü rūz
Olur ānuñla ṭāliʿim fīrūz

Ol durur pīr ü ehl-i irşādım
Dem-be-dem dil-nüvāz ü dil-şādım

Didiler ey emīr-i şehr-i süḫan
Sözlerüñdür ʿaḳīḳ-i mülk-i Yemen

1145. Eyledüñ ʿaḳale ʿuḳḳāli çü-ḥāl
Ḳalmadı şübhe ile hīç maḥal

42b. Ḳaldı bir ḳaç ü līk müşkilimiz
Terk ḳıldıḳ anuñla menzilimiz

Germ ü serd ü sefer çeküp şeb ü rūz
Ḳaṭʿ ḳılduň menāzil-i dil-sūz

Bu ḥadīs̱-i Rasūle ʿāmil olup
Terk itdüñ diyārı māil olup

Kim buyurmuş durur Rasūl-i emīn
ʿIlmi eyleñ taleb *velev bi'ṣ-ṣıyn*

1142(a) ḫiẕmetinde: ḫiẕmetde C.; şeb ü rūz: şeb-i rūz C.

1147(a,b) şeb ü rūz: şeb-i rūz C.; ḳılduň: ḳıldıḳ B., C.

Çün irişdüñ bu ṣahn-ı zībāya
Gülşen-i dil-güşā vü raʿnāya

Ola kim vāṣıl-ı murād olavuz
Şübhemüz ḥalli ile şād olavuz

Ger bu yirde murāda irmezseñ
Yaʿnī genc-i reşāda irmezseñ

Mār-ı guṣṣa helāk ider bizi hep
Ejdeḥā-yı belā vü renc-i teʿab

Rūḥ-ı seyrānı didi ġam yimeñüz
Ġuṣṣa-ı derd-ile elem yimeñüz

İletem rūḥ-ı hikmete sizi hep
Çekmeñüz miḥnet ü ʿanā vü teʿab

Cārī idüp dilinden āb-ı zülāl
Sizi reyyān ide ol ehl-i kemāl

Fetḥ idüp size bāb-ı mestūrı
Göstere dāhı ṭalʿat-ı nūrı

Nūrı ile ide tecellīi
Sözleriyle ḳıla teselīi

Didiler vaṣfını beyān eyle
Nicedür ẕātını ʿayān eyle

Fażl u dānişle nice māhir mi
Şübhemiz ḥalline ya ḳādir mi

43a. Rūḥ-ı seyrānī didi yine revān
İşidüñ benden ey ulü'l-iẕʿān

Ṣubḥ-dem sizlere beyān ideyin
Cümle evṣāfını ʿayān ideyin

Şeb-i deycūr irişmiş idi meger
Gelmiş idi sipihre jeng ü keder

1156(b) Sizi reyyān ide ol ehl-i kemāl: Siz vire cevāb ü ehl-i kemāl C.

1157(a) idüp: ide C.

1160(a) Fażl u dānişle: Fażl-ı dānişle C.

Şeb-i baḫīr diyüp anlara gitdi
Vardı ol şeb-i maḳāma yitdi

Ol gice gülşen içre hem çū hezār
Ṣubḥa dek ḳaldılar o çār dil-dār

Ṣıfat-ı ṣubḥ u rūḥ-ı seyrānī ki ʿārif-i rabbānī olan rūḥ-ı pür-hikmet-i ṣamedānī-i* yezdānīyi vaṣf itdigidür taḥrīr olunur

Çünki ṣubḥ irdi şāhid-i ḫāver
Māha ʿarż itdi çehre-i enver

Rū-be-rū oldı māh-ile seḥeri
Bedr itdi hilāl iken ḳameri

Yıldızı düşmüş idi ol ḳamerüñ
Ṭāliʿi rūşen oldı māh-ı ferüñ

Levh-i eflāke çekdi zer-cedvel
ʿUḳle-i müşkilātı tā ide ḥall

Çīz seḥer geldi rūḥ-ı seyrānī
Maʿrifet şehrinüñ süḫandānı

Cemʿ oldı o ṭālibān–ı cihān
Ḳubbe-i mevhibet öñünde revān

Anlara didi rūḥ-ı seyrānī
Rūḥ-ı pürhikmetüñ budur şānı

Ḥākim-i taḫt-gāh-ı ʿılliyyīn
Mürşid-i ḫānḳāh-ı rū-yı zemīn

43b. Sākin-i ṣadr-ı ṣuffe-i ceberūt
ʿĀkif-i beyt-i Ḳaʿbe-i lāhūt

Ol durur dürr-i dürc-i *kerremnā*
Ol durur genc-i sırr-ı *fażżelnā*

Hüve fī nūrihī ke-mişkātin
*Hüve fī ẕātihī ke-mir'ātin**

---

* Başlıkta C nüshasında bundan sonra "yezdāni-i" ifadesi var, "taḥrīr olunur" ifadesi B'de ve C'de yok.

1171(b) revān : hemān C.

Künh-i ẕātına hīçʿ uḳūl irmez
Vaṣfına aʿḳal-i füḫūl irmez

Emr-i Rabbīye maẓhar olmuşdur
Nūr-ı ḥaḳḳıyla enver olmuşdur

Sırr-ı sırrīye ʿālem-i muṭlaḳ
Ol durur fehm iden rumūz-ı ḫalḳ

Maḥrem-i sırr-ı ʿilm-i Bārīdür
ʿĀlim-i ġaybı ḫazīne-dārīdür

Mürşid-i kāmil-i ḥaḳīḳat odur
Ekmel-i kümmel-i ṭarīḳat odur

ʿĀlem içre odur ḫalīfe-i Ḥaḳḳ
ʿAks-i rūyından oldı nūr-ı felaḳ

Şemʿ-i ḫalvet-serāyı ġaybīdür
Cevher-i maʿrifetle ḳalbi pürdür

Ṭūr-ı sırr-ı ṣafāda Mūsādur
Dem-be-dem maẓhar-ı tecellādur

Dem-be-dem bāṭını feżāil-ile
Ṭoludur lā-cerem fevāżıl-ile

ʿĀlem-i ḳalbe mihr ü māh oldur
Şehr-i insāna pādişāh oldur

Sāye-i Gird-gār odur zībā
Cümle iḳlīm-i dilde hükmi revā

Maḥzen-i ḫāzin-i serāirdür
ʿĀlim ü ʿārif ü żemāyirdür

44a. Ḳurb-ı Ḥaḳḳ-ile dāyim eyler ins
Menzilidür anuñ ḥażīre-i ḳuds

Rūḥ-ı ḳudsīdür aña ehl-i fenā
Rūḥ-ı ḳuds olamaz aña hem-pā

---

* O (rûh) nur bakımından ışık saçan bir kandil; zât öz bakımından da bir ayna gibidir.

1179(b) rumūz-ı ḫalḳ : rumūzı felaḳ C.

1183(a) ġaybīdür: ʿaynīdür C.

Maḥremidür o *ḳābe ḳavseyn*üñ
Kāşifidür rumūz-ı kevneynüñ

Gāhī bāġ-ı ṣafāda seyr eyler
Gāhī ʿarş-ı ʿalāyı seyr eyler

Her nefes H̱ālıḳını ẕikr eyler
Rūz u şeb Rāzıḳını fikr eyler

Nefeḥāt-ı riyāż-ı ḳudsīden
Būyı aldı riyāḥ-ı insīden

Ḥāṣılı şāh-ı ʿālem-i kübrā
Eyledi anı H̱ālıḳu'l-eşyā

Reşeḥātinden oldı eşyā ḥayy
Ḳalb-i insān *vücūd yaft ez vey*

Menzilidür sürādiḳāt-ı berīn
Ānuñ-içün bulur şühūd ü yaḳīn

Buldı ḫalvet-serāda cemʿul-cemʿ
Gördi ol nūr-ı ẕāt-ı ʿayn-ı şemʿ

Berḳ urur üstüne tecellī-ẕāt
Ġarḳa-i nūr olur ṭutar ceẕebāt

Ceẕebāt-ı ilāhīye ol irer
Cümle esrār-ı şāhīye ol irer

Terk-ile terk ider ʿalāyıḳını
Pāk ider ʿışḳ-ıla ṭarāyıḳını

Her nefes eyler ol meʿāric-i vaṣl
Ol bulur dem-be-dem medāric-i vaṣl

Aṣfiyā-yı ṣafāya vāṣıl ider
Evliyā-yı velāya vāṣıl ider

44b. Gāh mevṣūf olur nübüvvet-ile
Gāh maʿrūf olur kerāmet-ile

Ḥāṣılı nūr-ı ber-kemāl oldur
Maẓhar-ı ẕāt-ı ẕü'l-celāl oldur

1193(b) Rūz u şeb: Rūz-ı şeb C.

1196(a) Reşeḥātinden oldı eşyā ḥayy :Reşeḥātden oldı ʿālem-i ḥayy C.

Ve ʿaleyhi'ż-żiyāu ḳad şereḳat
Ve nesīmü's-ṣafāu ḳad feveḥat

Derecāt-ı cinānı ḳapladı tā
Dāldür ḳāf-ı rūh-ı ḳuds aña

Himmet-i pākidür cihānı ṭutan
Şevḳ-ile nūrıdur cinānı ṭutan

Raḥmet ü vaḥdet ü ḥayāt-ı ebed
İsm-i ẕātında cemʿ ḳıldı eḥad

Olmasa "rā"sı raḥmet olmazıdı
"Vā"vı olmasa vaḥdet olmazıdı

"Ḥā"sı ile bulur ḥayātı ḥayy
Maẓhar oldı aña *ve in min şey*

Bi-cemāli'l-cemīl-i yebtehicü
Bi-viṣāli'l-celīl-i yenfericü

Bir nefes ẖāba varmaz ol dil-dār
Şevḳ-ile oldı ʿāşıḳ-ı dīdār

Üns idindi maḥabbetu'llāhı
ʿIşḳ-ı Ḥaḳdan olubdur āgāhī

Gāh deryā gibi temevvüc ider
Bād-ı ʿışḳıyla ki tefevvüc ider

Gāh mest-i şarāb u vaḥdet olur
Gāh meczūb-ı ḳurb-ı ḥażret olur

Gördigüm rehzen oldı cümle ṣıfāt
Terk idüp buldı ol tecellī-i ẕāt

Behere'l-kevnü min şaʿāşıʿıhī
Ẓahara'l-bevnü min levāmiʿıhī

1208(a) pākidür: pākimdür C.

1209(a) Raḥmet ü vaḥdet ü ḥayāt-ı ebed :Raḥmet ü vaḥdet-i vaḥy-ile ebed C.

1212(a) cemāl: cümel C.

1214(a) maḥabbetu'llāhı :ḳaçan Allāhı C.

45a. Ṣoyup ol ʿasker-i ẖayālātı
Ṣaḥn-ı firdevse degdi rāyātı

Ol ṣadā-yı *elest*de ṭutdı ṣadef
Rişte-i nūr-ı Ḥaḳla buldı şeref

Gūşına *fetteḳū* ṣadāsı gelür
Sırrına *ircıʿī* nidāsı gelür

Oldı ol maẓhar-ı ilāhü’l-ẖalḳ
N’ola deryā-yı nūra ger ola ġarḳ

Ḥükm ider ʿālem-i ʿanāṣırda
Līk ẓāhir degil meẓāhirde

Miskin olmuşdur aña ʿarş-ı ʿaẓīm
ʿIşḳını mūnis itdi aña kerīm

Ḳāf-ı ḳurbetde gūyiyā ʿanḳā
Zīr-i bālındedür ḳamu eşyā

Ol durur ṭāir-i hümāyun-ı fāl
Rūḥ-ı ḳudsī enīs-i Celle Celāl

Ravża-i berzaẖ içre bir güldür
Gülşen-i lā-mekānda bülbüldür

Ol durur ṭāir-i hümā çālāk
Ḳanadı altında bīża dur eflāk

Ḳalbi envār-ı şerʿ-ile memlū
Sırrı nūr-ı hidāyet-ile ṭulūʿ

Nūr-ile maṭlab u merāmı görür
Dāimā ḥayy u lā-yenāmı görür

Ol bulur lāyihāt-ı ilhāmı
Ol görür fāyiḥāt-ı ilhāmı

Olup esrār-ı ʿġaybīye dānā
İder aḥkām-ı ḥikmeti icrā

Ḥāṣılı şānına nihāyet yoḳ
Anda ki ʿılm ü fażla ġāyet yoḳ

1226(a) Ol durur: Odurur B., C.

1228(b) dur: var A.

45b. Vaṣfını yaza bī̃ñ debīr-i kirām
Bī̃ñde birini itmeye itmām

Çün temām itdi rūḥ-ı seyrānī
Baʿżı evṣāf-ı rūḥ-ı nūrānī

Bildiler ʿaḳl ü ʿilm-i fażlu'llāh
Daḫı hilm-i selīm ü devlet-şāh

Ki odur ʿālem içre ʿaḳla-güşā
Fātiḥ-i ḳufl-i dürc-i genc-i Hüdā

Yalvarup her biri revāna o dem
Ki odur kāşif-i künūz-ı kerem

Didiler ey cüvān-ı cān-perver
Sözlerüñdür nebāt ü şehd ü şeker

Çünki oldur medār-ı ehl-i yaḳīn
Mecmaʿ-ı lāyiḥāt-ı ʿıllıyyīn

Bizi ilet o pīr-i lāhūta
Ol virür nūrı mülk-i nāsūta

Gözimüz rūşen ola nūrı ile
Göñlümüz gülşen ola nūrı ile

Ola kim ḳıla bir tecellīi
Bulavuz cān-ıla tesellīi

Şübhemiz ḥal ide bizim ol pīr
Ḳalbimüz nūrı ile ola münīr

Rūh-ı seyrāni ʿaḳl ü ʿılm ü ḥilm ü devleti rūḥ-ı pür-hikmete ṭaşırup rūḥ-ı pür-ḥikmet daḫı anlara istifsār-ı ḥāl itdigidür ʿale'l-icmāl ẕikr olunur*

Süḫan-ārā-yı ṭūṭi-i gūyā
Eyledi bir muḥaḳḳıḳāne edā

1238(b) künūz:rumūz C.

1244(b) ola: bula C.

* Başlıkta B'de ve C'de "ʿale'l-icmāl ẕikr olunur" ifadesi yok. C'de "ki beyān ü ʿayān olunur" ifadesi var.

Kime kim luṭfı ola Ġaffāruñ
O Rāḥīm ü Ġafūr u Ġaffāruñ

46a. Gösterür lā-cerem ṭarīḳ-i sedād
Aña rūzı ḳılur delīl-i reşād

Anuñ-ile varır maḳāma irer
Dem-be-dem maṭlab ü merāma irer

Ānuñ-ile bulur hidāyet-i Ḥaḳḳ
ʿIzzet ü raḥmet ü ʿināyet-i Ḥaḳḳ

İrse bir ḳula ʿavn-i Rabbānī
Ḳudret-i Ḥaḳḳ olur nigeh-bānı

Kime irse levāmıʿ-ı keremi
Rūşen olur ṭarāyıḳ-ı ẓalamı

Ceẕbe-i ʿışḳ ile olan ʿāşıḳ
Kendüyi vaṣla eyler ol lāyıḳ

ʿIşḳ-ıla ṭālib olsa bir insān
Maṭlabı lā-cerem olur āsān

Cān-ıla ṭālibān-ı rāh-ı ṣavāb
Fetḥ olur her birine bāb-ı s̱evāb

Çün delīl oldı rūḥ-ı seyrānī
Ol diyār-ı belāġatüñ ḫānı

Aldı geldi o çār-yāri revān
Der-i rūḥuñ öñünde ḳodı hemān

Rūḥ-ı pür-ḥikmete girüp fi'l-ḥāl
Didi ey nūr-ı Ḥaḳḳ Celle Celāl

Eşigüñ ṭaşı Mescid-i Aḳṣā
Dergehüñ ḫāki Kaʿbe-i ʿulyā

Ḳapuña geldi dört emīr-i kelām
Her biri bir vaḥīd-i dehr-i benām

Müşkili var ḳamunuñ ey server
Ki dilerler ṭapuña ʿarż ideler

1246(a) ola: olsa C.

Bu kelāmı ki rūḥ-ı ʿālī-şān
Gūş idüp oldı gül gibi ḫandān

46b Luṭf-ıla didi ey revān-ı ṣafā
Beni Ḥaḳḳ itdi çünki ʿaḳla güşā

Getür ol ṭālibānı ḥażretime
Ġarḳ idem tā ki baḥr-i ḥikmetime

Çünki destūr virdi ol destūr
Rūḥ-ı seyrānī yine itdi ẓuhūr

Aldı gitdi o çār-ı meh-rūyı
Sünbül ü lāle verd-veş-būyı

ʿĀḳıbet ol medīne-i rūḥa
Geldiler hep ḫazīne-i rūḥa

İrdiler pāy-taḫt-ı sulṭāna
Yaʿnī divān-ı şāh-ı devrāna

Gördiler nūr-ı ḥażret-i rūḥı
Bildiler küllī heybet-i rūḥı

Ḳaplamış şaʿşaʿa-i Ḥażret-i Ḥaḳḳ
Nūr-ı envāra ġarḳ u müstaġraḳ

Tāb-ı envāra doymayup bir ān
Oldı her biri vālih ü ḥayrān

Bir zamāndan bulup ifāḳat hep
Yaʿnī defʿ eyledi ırāḳat hep

Her biri dergehini būs itdi
Cümle ḫāk-i rehīni būs itdi

Ṭurdılar ḳarşusında ʿizzet-ile
Edeb ü ḥürmet ü ḥacālet-ile

Didi anlara rūḥ-ı pür-ḥikmet
Bu diyāra ne gelmeden ḥikmet

1263(b) ḥikmetime : ḥikmete A.

1265(b) verd-i ḫoş-būyı: verd-veş-būyı A., B.

Didiler ey żiyā-yı nūru'llāh
Sensin ol maẓhar-ı ṣıfāt-ı ilāh

Çār-yārız ki bizde dört ḥaṣlet
Ḫalḳ itdi Ḫudāyı ẕī-ʿaẓamet

47a. Her kişi kendü ḫūyuna şākir
Cümlemiz kendü ḫūyuna ḳādir

Līk bir gün ḳamu ḫaṣāilimüz
Medḥ ḳılduň nice feżāilimüz

İttifāḳı nizāʿımız oldı
Nīk ü bed-baḥs̱-ile cihān doldu

ʿAḳibet bir ḥākim-i dānānuñ
ʿĀlim ü fāżıl u tüvānānuñ

Ḥükmüne rāżı oluben yek-ser
Vaṭanuñ terkin urduḳ ey server

Tā ki bir kāşif-i ḥaḳāyıḳ-ı dīn
Bulavuz keşf ide rumūzı yaḳīn

Ḥamdü-li'llāh cemālüñi gördük
Bunca fażl u kemālüñi gördük

İsteriz kim bu şübhemiz ola ḥal
Ḳalmaya cümleten nizāʿa maḥal

Didi ol maẓhar-ı ṣıfāt-ı mübīn
Beni Ḥaḳḳ eyledi ḫalīfe-i dīn

Keşf idem tā ki ʿuḳle-i ġaybı
Fetḥ idem sırr-ı ṣuḥuf-ı *lā-raybı*

Ḥall olur bende cümle sırr-ı ʿacīb
Keşf olur gūne gūne emr-i ġarīb

Defʿ olur şübheñüz sizüñ daḫı hep
Çekmeñüz ġuṣṣa ile renc-i teʿab

Ṣubḥ-dem ḥālüñiz olur maʿlūm
Kimse olmaz ḳapumda hīç maḥrūm

1278(b) ḳılduň: ḳıldı B.; ḳıldıḳ C.

1279(b), 1280(a) C nüshasında sayfa kenarında yazılıdır.

Çün irişdi o gün şeb-i deycūr
Āfitāb-ı fer itdi ġarba mürūr

Beklediler o şeb der-i rūḥı
Felek açınca çehre-i yūḥı

47b. Ṣıfat-ı ṣubḥ u ʿaḳl rūh-ı pür-ḥikmete fażilet ü ḫaṣletini taḳrīr itdügidür ẕikr olunur*

Yine ferrāş-ı ṣubḥ-ı fīrūzı
Basṭ ḳıldı bisāṭ-ı nev-rūzı

Tā ki ḳādī-i ḥāver-i ʿulyā
Anda ahkāmı eyleye icrā

Bir kitāb-ı mücelled aña felek
Anda maʿlūm olur simāk ü semek

Şevket-ile çü rūḥ-ı pür-ḥikmet
Ḳıldı dīvānı ṣubḥ-dem zīnet

Geçdi seccāde-i Rasūle revān
Tā ki aḥkām-ı şerʿı ide beyān

Devlet-i kāmrān u ḥilm-i kerīm
Daḫı ʿilm-i ʿaẓīm ü ʿaḳl-ı selīm

Geldiler āsmān-ı menzilete
Yaʿnī ol āstān-ı mevhibete

Ḳıldılar rūḥa cümleten iḳbāl
Ḥall ide tā ki müşkili ḥāllāl

Didi nūr-ı Ḫudā-yı ʿazze vü cell
Yaʿnī ol rūḥ-ı pür fütūḥ-ı ecel

Her kim eylerdür iddiʿā-yı fażl
Aña lāzım durur güvāh-ı ʿadl

ʿAḳl-ı evvel didi ki ey üstād
Nūr-ı ẕātuñ durur delīl-i hād

---

* Başlıkta B nüshasında "ẕikr itdügidür" ifadesi var; C nüshasında "ẕikr olunur" ifadesi yok.

1302(b) hād: nihād C.

Süḫanım evvelā benüm gūş it
Baḥr-i aḫḍer gibi bu gün cūş it

Rūḥ-ı pür-hikmet-i süḫan-ārā
Ol durur ʿālem içre nūr-ı Ḫudā

Didi ismüñ nedür beyān eyle
Baʿdehū vaṣfuñı ʿayān eyle

48a. Tā ki maʿlūm ola ḥaḳīḳat-i ḥāl
Gün gibi rūşen ola cümle meāl

Didi ʿaḳl-ı selīm ü nik-ārāy
Benem ol ʿaḳl-ı nām u reh-nümāy

Evvel-i leşker-i Ḫudāy benem
Rehber-i ḥalḳ ü reh-nümāy benem

Ol bedīʿ u ḳadīr bi'l-icmāʿ
Beni nūrundan eyledi ibdāʿ

Bāʿis̱-i kāināt ü ʿarż-ı nehr
Dāʿi āsmān u çarḫ-ı sipihr

Yaʿnī ser-dār-ı enbiyā vü rusül
Buyurupdur ḥadīs̱-i behc-i subül

Evvel-i ḥalḳı Ḥaḳḳ Teʿālānuñ
ʿAḳl-ı idrāk idi o Mevlānuñ

Bu ḥadīs̱ iḫtiyār-ı şānımdur
Sebeb-i iftiḥār-ı şānımdur

Beni ḫalḳ eyledügde Rabb-i enām
Buyurupdur baña o Ẕü'l-ikrām

Saṭvet ü ʿizzet-i celālüm içün
Ḥikmet ü kudret-i kemālüm içün

Senden eşref ʿazīz ü aḥsen şey
Hīç vücuda getürmedüm ber-ḥayy

Nūrını ḳıldı baña Ḥaḳḳ iḥsān
Benden alur sebaḳ ḳamu ʿirfān

Her kişi ʿizzeti benümle bulur
Şevketi hürmeti benümle bulur

Ẓāhir ü bāṭına ḳamu ʿallām
ʿĀlim itmiş dürür beni bi't-tām

Gāhī emr-i maʿāşı ẕikr iderem
Gāhī rūz-ı miʿādı fikr iderem

48b. Ol zamān ki Rahīm ü Bārī Ḫudā
Men ene ile idi baña nidā

Virdim ol dem cevāb-ı lā-edrī
Edeb-ile ilāhıma fevrī

Künh-i ẕāt-ı ḳadīmi ḥādis̱ olan
Hīç mümkin mi añlaya rūşen

Cümle aḥkāmı eyleyen iḫrāc
Nūr-ı pākimle eyler istiḫrāc

Beni her kim ki reh-nümā eyler
Lā-cerem ol behişti cāy eyler

Ḳomazam ṣāḥibim mehālikde
Bu cihān içre her mesālikde

Hüccetü'l-Ḥaḳḳ ber-cihān laḳabım
Fehm ü idrāk-i Ḥaḳ-rā sebebim

Ān nidā-yı ber u biyā el-ḥaḳ
Der ezel gūş-ı men şenīd ez-Ḥaḳḳ

Cümle müşkil-güşā-yı eşyāyım
Fātiḥ-i ḳufl-i genc-i maʿnāyım

Daḫı miʿmār-ı çār-erkānum
Bānī-i ḳaṣr-ı luṭf u iḥsānum

Benem üstād-ı beyt-i şerʿ-ı rasūl
Çār-erkān-ı dīn aṣl-ı uṣūl

1321(a) ki: kim B., C.

1327(b) Fehm ü idrāk: Fehm idrāk B., C.

1331(a,b) üstād-ı beyt-i şerʿ-ı rasūl: üstād-ı şerʿ-ı dīn-i rasūl; dīn-i aṣl-ı uṣūl: dīn-i vaṣıl-ı uṣūl: A., B..

Ṣunʿı Bārī-yi eyleyen idrāk
Ẕāt-ı pākim dürür benem bī-bāk

Bir hümā-yı saʿādetüm ki saʿīd
Bīża-i enverim dürür ḫūrşīd

Āşiyānım egerçi insāndur
Maʿnīde līk ʿarş-ı Raḥmāndur

ʿİlm çün baña oldı ḫayr-ı ḫalef
Şeref-i ẕātum-ile buldı şeref

49a. Edeb-ile der-i saʿādetimi
Ḥilm bekler görüp kerāmetimi

Devlet-i kāmrān u ehl-i hüner
Terkeşimdür benim yanım bekler

Ḥāṣılı eşref-i cihānım ben
Cevher-i ʿışḳ-ı Ḥaḳḳa kānim ben

İʿtirāż-ı rūḥ-ı pür-ḥikmet

Çünki ol rūḥ-ı mevhibi Bārī
Diñledi bu kelām-ı der-bārı

Didi elmāsı fikrüñ ey cevher
Dürr-i maʿnāyı dildi nāzik-ter

Līk yār oldıġuñ benī Ādem
Ġam u endūḥ olur aña hem-dem

Elem ü ġuṣṣa[yı] idüp pīşe
Dem-be-dem işüñ olur endīşe

Eks̱eriyā meṣāḥibüñ ṭāġı
Nīce ʿannāf ü cābir ü bāġı

Cümleten kimseye muvāfaḳatı
Eylemezsin ḳamu muṭābaḳatı

1337(a) Devlet-i kāmrān u ehl-i hüner: Devlet-i kāmrān ehl-i hüner C.

1341(b) Ġam u endūḥ: Ġam endūḥ C.

1342(a) Elem ü ġuṣṣa: Elem ġuṣṣa C.

Rūz-gārı olur perīşān-ḥāl
Bulamaz naẓm u intiẓāma mecāl

Gehī fiʿlüñde istiḳāmet yoḳ
Gehī ḳavlüñde bir ṣadāḳat yoḳ

Ḥāṣılı sende yoḳdur istiḳlāl
Kim muʿārıż saña gümān u ḫayāl

Nāgehān ṣalsa üstüñe bir berḳ
Kendüni eylemezsin ol dem farḳ

Diñlesen bir nedīm-i naġme-serāy
Terk idersin olursa ṣırça-sarāy

49b. Olur ol dem meṣāḥibüñ bī-fer
Ki olur ḫāk içinde zīr ü zeber

Çıḳar andan bu ṭavr-ı insānī
Ġālebe eyler ṣıfāt-ı ḥayevānī

Ki gezer kūh u deşt ü hāmūni
Terk ider zühd ü şerʿī vü ḳānūni

Ki gelür saña iḫtilāl ü fütūr
Ġāh olursun ʿiḳālle meḥcūr

Ẕātuña gāhī vehm ider ġalebe
Düşürür dürlü fitne-i şaġabe

Seni ol vehm bed-zebūn eyler
Elif-i ḳāmetüñi nūn eyler

Yār olduñ ḥavvās-ı bī-fehme
Kendüñi itdüñ ol çe vehme

Maḫrem olan ḫilāf-ı icnāsa
Maṭʿun yeter ṭaʿn olur nāsa

ʿĀlem-i dilde gerçi ḫāversin
Nūr-ı ʿışḳuñ yanında bī-fersin

1345(b) naẓm u intiẓāma:naẓm-ı intiẓāma C.

1349(b) ṣırça: çarḫa C.

1352(a) kūh u deşt: kūh deşt C.

Gerçi olduñ yedi iḳlīme sulṭān
ʿIşḳ-ı şāhı seni ḳılur tālān

Ẕātuñ olmışdur āfitāb-ı kerem
Līk setr itdi anı ebr-i vehm

Gerçi şahbāz-ı evc idüñ ġaybī
Baġladı künde-i ḫayāl-i ġaybī

Gerçi bir āb-ı ṣāf idüñ enver
Saña virdi ḫayāl ü vehm-i keder

Ānuñ-içün ki zübde-i ʿulemā
Nīçe dānā-yı zümre-i ʿuḳalā

Gehī her birisi düşer ġalaṭa
Nīçesi nisbet olınur şaṭaṭa

50a. Ḳayd idendüñ ḫayāl ü ālātı
Görmezsin raḫ-ı kemālātı

Fehm idersin eger çi nāsūtı
Añlamazsın kemāl-i lāhūtı

Saña maġrūr olup nīce dānā
Bilmedi gitdi sırr-ı *evḥaynā*

Dāirüñ bekleyen üli'l-ebṣār
Olmadı evc-i ḳurbete ṭayyār

Seni terk eyledi ehāli-i ġayb
Bildiler remz-i nükte-i *lā-rayb*

Ḥāṣılı eyleme muḥāvere hiç
Saña lāyıḳ değil münāẓara hiç

ʿİlm-i ʿālīşān rūḥ-ı pür-ḥikmet süḫandāne fażlını beyān itdügidür

Çün temām itdi rūḥ-ı pür-ḥikmet
Sözleri her birisi bir ḥikmet

1361(a,b) ġaybī: ʿaynī; baġladı: yoḳladı C.

1362(b) ḫayāl ü vehm: ḫayāl vehm C.

1365(b) raḫ: rūḥ C.

1369(a) ehāli-i ġayb : ehl-i ġayb C.

Cümle gūş eyleyen ʿuḳūl ü nüfūs
Ḫāk-i kimyā mis̱ālin eyledi būs

Süḫan-aralıḳ itdi rūḥ-ı şerīf
Eyledi ʿaḳla iʿtirāż-ı laṭīf

Nūṭḳa ḳalmadı hiç mecāli anuñ
Çün bilindi o dem kemāli anuñ

ʿİlm pür-fażla degdi çün nevbet
Ḳıldı taḳrīr-i fażlına cüret

Baḥr-ı ḳulzüm gibi itdi ol dem cūş
Pīr-i rūḥuñ öñünde ḳıldı ḫurūş

İtdi ṭarz-ı feṣāḥate āġāz
Bāl-i himmetle eyledi pervāz

Rūḥ-ı pür-ḥikmet ḫalīfe-i Ḥaḳḳ
Ol durur nūr-ı fāʿil-i muṭlaḳ

50b. Didi imdi getür feżāilüñi
Baña eyle beyān ḫaṣāilüñi

Derc-i fażlın o demde açdı ʿılm
Laʿl ü dürr ü lālī ṣaçdı ʿılm

Evvelā didi nūr-ı bismi'llāh
Yüzimi rūşen eyledi çün māh

Nūrum-ile żiyālanur her şey
Ẕātım-ile ḳadr bulur her ḥayy

Ger ne başed żiyā-i men peydā
Vaḳaʿu'l-ʿālemūn fi'ẓ-ẓulumā

Dil-i Ādem dürür gehī vaṭanım
Levḥ-i maḫfuz durur gehī sekenim

Āferīnişde Ḥażret-i Ādem
Eyledi kendüye beni maḥrem

1373(a) süḫan: seni C.

1376(a) ḳulzüm gibi: ḳulzüm-veş C.

1384(a) dürür: dür B., C.

Buldı ol dem benimle ḳuvvet ü ḳūt
Münhezim oldı ʿasker-i melekūt

Ḥażret-i Ḫıżr fātiḥ-i *lā-rayb*
Ẕātımla bulur rumūz-ı ġayb

Beni şāhid getürdi rūḥu’llāh
Oldı dembeste münker-i bed-ḫʷāh

Baña bu fażl u bu kemāl yeter
Daḫī bu ḳadr u bu iclāl yeter

Ki Ḥabīb-i ilāh kevn ü mekān
O ṭabīb ü edīb ü faḫr-i cihān

O Kerīm ü Raḥīm ü Mevlādan
Rāziḳ-ı ḫalḳ Ḥaḳḳ Teʿālādan

Cān ü dilden beni recā itdi
Rabbi zidnī deyü nidā itdi

Ḫıżra Mūsā ile muḳārenete
Bāʿis̱ ol dem nīce meṣāḥabete

51a. Reh-nümāyım ki Ḥażret-i ʿÖmere
Himmetim ile düşmedi ḫaṭıra

Sāriye urmaz idi kāfire tīr
Olmuşam aña ben muʿīn ü ẓahīr

Nūrımı görmegiyle ve’l-ḥāṣıl
Ḥacletinden yire geçer cāhil

Fi’l-mes̱el cevher-i muṣaffāyım
Hemçü iksīr ü ḫāk-i kimyāyım

Eylerem ben nüḥāsı vāhini zer
Daḫı ḫāk-i siyāḥı ben cevher

1389(b) iclāl: celāl B., cemāl C.

1390(b) ṭabīb ü edīb: ṭabīb edīb C.

1395(a,b) kāfire: kāfir ; aña ben: ben aña C.

1397(a,b), 1398(a,b) B. ve C’de yok.

Nitekim berisüñ pelīd üʿ anīd
Bilmek ile o ḥāl ṣaydı mürīd

1400. Olur ol demde ṣaydı cümle ḥalāl
Bu daḫı oldı fażl-ı şānıma dāl

Bu daḫı ḫaṣṣa-i ġarībimdür
Yaʿ nī bir ḫaṣlet-i ʿ acebīmdür

Baña ṭālib olanlaruñ eks̱er
Düşer ayaġına melekler per

Ṣāhibim ẕātımla buldı şeref
Nola görmezse aḫiretde esef

Bir kişi ehlime ger ola ẓahīr
Aña iḥsān ider Ḫudā-yı ḳadīr

1405. Ger ihānet iderse bir bāṭıl
Olur elbette kāfir-i ʿ āṭıl

Kim buyurmuş durur Rasūlu'llāh
Bu ḥadīs̱-i şerīfi ol yüzi māh

Ḳāle'n-nebiyyü ṣallallāhu ʿ aleyhi ve sellem men eʿ āni ʿ ālimen feḳad eʿ āni ve men eʿ āni ḥarrame'llāhu cesedihi nāren ve men ehāni

51b. **ʿ ālimen feḳad ehāni ve men ehāni feḳad küfr ṣadaḳa***

ʿ Āleme bir kişi ger ol muʿ īn
Baña taḥḳīḳ olur muʿ īn o hemīn

Dār-ı dünyāda baña bir ādem
Ger muʿ īn ü ẓahīr ola bir dem

Tenini nāra Ḥaḳḳ ḥarām eyler
Ḥūr u cennetle iḥtirām eyler

1410. İtse bir kişi ʿ ālemi taḥḳīr
Beni taḥḳīr ider o tīr-i żamīr

* B nüshasında ṣadaḳa Rasulu'llāh eklenmiştir. Ayrıca "ḥarrame'llāhu: ḥarrame" C.

1409(b) Ḥūr u cennetle: Ḥūr cennetle C.

1410(a) İtse: ister C.

Beni bir kimse itse istihzā
Kāfir-i muṭlaḳ olur ol ḥāşā

Böyle buyurdı ol Rasūl-i ḳadīr
ʿĀlimi eyleme ṣaḳīn taḥḳīr

Meclisimde ḳarār iden ʿāṣī
Lā-cerem Tengrinüñ olur ḫāṣı

Şehr-i yār üstüne benim ḥükkām
Dīn-i islām benimle buldı niẓām

Kişver-i şerʿı vü dīne ḫāḳānım
Enbiyāya delīl ü burhānım

Cümleten ʿaḳl ü ḥilm ü devlet-i fer
Āsitān-ı saʿādetim bekler

Ḥāṣılı cümlesinden aʿlāyım
Baḥr-ımaʿnāda dürr-i yektāyım

Daḫī nice kelāmı ʿılm-i hümām
Eyledi rūḥa cümleten ıʿlām

İʿtirāż-ı rūḥ-ı pür-ḥikmet

Diñledi bu kelāmı ʿilmi çü rūh
Añladı bāb-ı maʿrifet-i meftūḥ

52a. Didi ey fāżıl-ı medāris-i ins
Sensin ol bülbül-i riyāż-ı ḳuds

Sözlerüñ her birisi cevher-i fer
Nīce cevher-i kevākib-i enver

Līk olduñ kemālu'llāh-ı ḫod-bīn
Görmedüñ ḫod-perestligiyle yaḳīn

Bir kişi kim Ḫudā-nümā olmaz
Sırr-ı ġaybīden ol ṣafā bulmaz

1411(b) olur: oldı C.

1415(a) Kişver-i şerʿı: Kişver ü şerʿı C.

Sende ʿucb u kibr mürettebdür
Cesedüñde ḥased mürekkebdür

Sen geçersin meh-i sipihr-i ʿalā
Ġayri-i istemezsin ola sühā

Cennete dāḫil olmaz ehl-i ḥased
Buyurupdur Rasūl-i Rabb ü Ṣamed

Kibr olsa kişi de ẕerre ḳadar
Görmez rū-yı cennet-i enver

Olmasa bir kişi eger ser-keş
Göñül alçaḳlıġ itse deryā-veş

Ḫālıḳ-ı āb u bād u āteş u ḫāk
Menzilini ider anuñ eflāk

Ger tevāżuʿ iderse bir dānā
Ḥaḳḳ Teʿālā ider ānı aʿlā

Ḳāle'n-nebiyyü ṣallalāhu ʿaleyhi ve sellem men tevāżuʿ feḳad refaʿahu'llāh ve men tekebbür feḳad veżeʿahu'llāhu ṣadaḳa Rasūlu'llāh ve ṣadaḳa Ḥabību'llāh*

Pāy-māl olmaġın ġubār-ı ḥaḳīr
Tāc-ı ḫāḳānī oldı aña serīr

Yüzi yerde olmaġıyla enhāruñ
Āb-ı rūyı durur çemen-i zāruñ

52b. Ser-keş oldıġıyçün ḳamu ezhār
Pāy-māl eyler anı cümle ṣıġār

Meskenet eylese ḳaçan ʿuḳelā
Ẓāhir ü bāṭını bilen ʿulemā

İr görür Ḥaḳḳ anı meṭālibine
Vāṣıl eyler ḳamu merātibine

1426(a) dāḫil: lāyıḳ B., C.

1430(a,b) B ve C'de yok.

* A'da başlığın sonundaki"ve ṣadaḳa ḥabību'llāh" ifadesi yoktur.

Virse mir’atine kibr-i kederi
Rū-yı maḳṣūda ide fer-i naẓarı

Bir kişi dāimā tekebbür ide
Merḥ ü faḫriyle tebeḫtür ide

Mihr-i eflāk olursa da bāhir
Ḥażret-i Ḥaḳḳ yire çalar āḫir

ʿĀkibet gār-ı hevl-nāke girer
Tār u tenüñ ḫadīd-i ḥāke girer

Ḥāṣılı saña perde gūh-ı vaḳār
Görinür mi ḥicābla dīdār

Sen virirsen kemāl ü fażla vücūd
Görmezsin anuñla rū-yı şühūd

Fażıl-ile gerçi iftiḥār itdüñ
Kendüñi līk ḥāk-sār itdüñ

Senüñ-ile olan ġurūra düşer
Dem-be-dem kibrle ḳuṣūra düşer

Ḫāne-i dilde esse bād-ı ġurūr
Maʿrifet şemʿini ider bī-nūr

Gerçi ehlüñ belāġat ehli olur
Līk dāim riyāset ehli olur

Sendedür hep mezālik-i aḳdām
Sendedür hep levāzim-i elzām

Ki düşersin cidāl ü maġlaṭaya
Gāhī ol hevlünāñ safsaṭaya

53a. Ḳīl ü ḳāl-ile maʿnā bulunmaz
Baḥiṡ-ile aña vāṣıl olunmaz

1436(b) maḳṣūda ide fer-i naẓarı: maḳṣūd irmez naẓarı C.

1437(b) tebeḫtür: teneccür C.

1438(b) bāhir : māhir C.

1439(b) Tār u tenüñ: Tār tenüñ B., C.

1447(a,b) C’de yok.

İrmedüñ bu ḥıṣālle ḳadra
Ḥāṣılı lāyıḳ olmaduñ ṣadra

Ḥilm-i nīk ḫaṣlet rūḥ-ı pür-ḥikmete taḳrīr-i feżāīl ü taḥḳīḳ-i şemāil itdügidür

Çünki rūḥ-ı şerīf-i ẕü'l-ikrām
Kelimātın bu resme itdi temām

Didiler her birisi *ṣaddeḳnā*
Ente hādi's-sebīl fī'ẓ-ẓulmāi

Kelimātüñ çü lü'li vü cevher
Her biri gūş cāna dürr-i güher

Döndi ḥilme teveccüh itdi şerīf
Yaʿnī şeyḥ-i ilāhi rūḥ-ı laṭīf

Didi kim ẕātuñı ʿayāna getür
Sen daḫı vaṣfuñı beyāna getür

Göreyin ḥālüñi ʿale'l-ıṭlāḳ
Şerefe var mı sende istiḥḳāḳ

Yine ḥilm-i selīm ü ehl-i ḥayā
Didi rūḥa öyle ey dānā

İderem meskenet tevāżuʿla
Berḳ urursam n'ola levāmıʿla

Bendedür ḫalḳ-ı enbiyā bende
Bendedür ḫū-yı evliyā bende

Ḥüsn-i ḫulḳ u kerem çü muʿtādım
Ḫalḳ-ı ʿālem muṭīʿu münḳādım

Olalı dāimā ġarībe ʿaṭūf
Olmışam maẓhar-ı Raḥīm ü Raūf

Ṣuleḥāyla her meṣāliḥde
Olurum dāimā levāyıḥde

53b. N'ola olsa benim yüzüm yerde
Pertev-i āf-tāb olur yerde

1452(b) dürr-i: derim C.

Dest-i būs eyledükce bir ādem
Ḫāk-i pāy olurum aña her dem

Yaʿnī ʿucb ü tekebbür itmem hīç
Daḫı ʿunf ü tebeḫtür itmem hīç

1465. Sürerem ʿışḳla yüzümi yire
Ḥaḳḳ gelür çünki ḳalb-i münkīre

Olmışam tābiʿ-ı Rasūl-i cihān
Ol durur bāʿiṣ-i zemīn ü zamān

Virdi ol şāhe bārī rāyet-i ḫalḳ
Şānına nāzil oldı āyet-i ḫalḳ

Cümle ḳavlimde kiẕb ü lāfım yoḳ
Daḫı fiʿlimde hīç ḫilāfım yoḳ

Bir hümāyum ki āş-nānum ḳalb
Zīr-i bālımdadur ol ʿālem-i ġayb

1470. Gün gibi menzilüm benim eflāk
Līk pertev gibi yüzümdür ḫāk

Bu cihān içre görmedi benden
Bir kişi şūr ü şerr ü mekr ü fiten

Pes ez’ān-ı ḫaṣletem derīn dīnā
Dimedi kimse baña çūn ü çerā

Vird idinse beni bir ehl-i edeb
Yaḳmaz anı cihānda nār-ı ġażab

Bu cihān yedi başlu bir ʿıfrīt
Ḫalḳ ḫavfinden oldı cümle şītit

1475. İlticā eyledi baña her ḫāṣ
Cümle mekrinden itdim anı ḫalāṣ

Urmışam nārı ṣabrı ben ġażaba
Yaḳdum ateşle döndi Bu Lehebe

54a. Tevsen-i ṭabʿı rām ider tīrim
Ḳāmet-i nefsi lām ider tīrim

1471(a) görmedi: görmedüm C.

Ġażab ile olān caḥīme düşer
Benimle olan naᶜīme irer

Ġażabuñ maẓharı durur leẓā
Baña maẓhar o cennet-i me'vā

Yüz ṣuyun baña virdi Ḥażret-i Rāb
Sevinür āb-ı rūyımla gażab

Benem ol ḥavṣalayla deryā-dil
Yuṭarım her ne gelse ve'l-ḥāṣıl

Her ṣadrda benimle oldı ᶜilm
Cümle ḳadri benimle buldı ᶜilm

Fażlıma oldı bu ḥadīs̱-i şerīf
Aᶜdil-i şāhid ü güvāh-i laṭīf

Ḳāle'n-nebiyyü ṣallallāhu ᶜaleyhi ve sellem "ḫıyār-ı ümmetī ᶜulemāühā ḫıyāru'l-ᶜulemāi ḥulemāihā"

Yaᶜni bu ümmetim güzīdeleri
Baḥr-ı efḍālüñ ol ferīdeleri

ᶜUlemāsı durur ᶜale'l-ıṭlāḳ
Her biri ṣanki nūr-ı mihr-i revāḳ

Daḫı ser-dār-ı cümle-i fużelā
Yaᶜnī muḫtār-ı zümre-i ᶜulemā

ᶜUlemānuñ ḥalīmidür muḫtār
Odurur mihr-i burc-ı evc-i vaḳār

Fażlımuñ her delīli ḳāṭıᶜdur
Felek-i dilde mihr-i lāmıᶜdur

Fażlımüñ ḥadd ü ġāyeti yoḳdur
Ḥāṣılı hīç nihāyeti yoḳdur

Virdi ḥilm-i selīm ü ehl-i s̱evāb
Rūḥa bu resme eyledi o ḫiṭāb

1478(a) Ġażab ile olān caḥīme düşer :Ġażabuñ ile olā ḥücreme düşer C.

1487(a,b) ile 1488(a,b) B ve C nüshasında yer değiştirmiştir.

54b. **İʿtirāż-ı rūḥ-ı pür-ḥikmet**

İşidüp bu kelāmı rūḥ-ı emīn
Didi her sözlerüñ ḳabūle ḳarīn

Her biri lü'lü-i ḫazīne-i ġayb
Cümleten ḥükm-i muṣḥaf-ı *lā-rayb*

Gerçi cemʿ oldı sende bunca ḫıṣāl
Līk her dūn ider seni pāy-māl

Dāimā herkesüñ zebūnı sen
Pāy-māl-i ḫasīs dūnı sen

Seni taḫfīf ider erāzil-i şehr
Seni taḫḳīr ider ebāṭıl-ı dehr

Bilmeyüp ḳadrüñi senüñ nice ḫār
Saña eyler ḥaḳāretle naẓar

N'ola nāmusuña gelürse ḫalel
İḫtiyār eyledüñ cihānda ẕülel

Ḫalḳ dāim yüzüñe baṣarlar hep
Gāh baṣup ṭopraġa ḳararlar hep

Kimi düş-nām ider ḳabāḥat-ile
Seni kimi döger ḥaḳāret-ile

Sebeb-i inhidām-ı Beytu'llāh
Eyledüñ ehlüñi sen ey güm-rāh

Maʿnāda hādim ḳılup sensin
Yaʿni ol kürsi-i ilāhī yaḳīn

Sebeb-i ṣulḥ-ı ṣālih olmazsun
Māniʿ-i fiʿl-i ṭālih olmazsun

Geçünirsin edeble gerçi edīb
Olmaduñ līk ṣāhib-i te'dīb

1490(b) ḫiṭāb˙cevāb C.

1491(b) ḳabūle ḳarīn :ḳarīne-i yakīn C.

1498(a) yüzüñ: yüzüñe C.

Seni sālūsa nisbet eylerler
Görse bu vażʿıla her ehl-i naẓar

55a. Eylese bir kimesne fiʿl-i şeniʿ
Eylemezsin sen anı hīç teşnīʿ

Emr-i maʿrūf u nehy-i münkerden
Gehī iʿrāż-ı tām idersin sen

Gerçi itdüñ ḥayāyı kendüñe yār
Ol senüñ rızḳuñ az ider her bār

ʿĀḳıbet şevḳle ʿibādet-i Ḥaḳḳ
Ḳılmazsın müdāmı ṭāʿat-i Ḥaḳḳ

Ṣūretā görinürsin ehl-i ṣalāḥ
Līk yoḳ bāṭınuñda nūr-ı felāḥ

Teng-destlik seni ḳılur bī-fer
Ayaġuñ alunıp yabāna iter

Ġamla ẕillete düşersin sen
Elem ü mihnete düşersin sen

Buyurupdur o ṣāḥib-i *levlāk*
Kāşif-i sırr u remz-ı *aʿṭaynāk*

Lāyıḳ olmaz durur ki merd-i dilīr
Nefsini eyleye ẕelīl ü ḥaḳīr

Ḳāle'n-nebiyyü ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem "lā yenbeġī li'l-mer'i en yeẕül nefsehū" ṣadaḳa Rasūlu'llāh ve ṣadaḳa Ḥabību'llāh *

Ḥilmi ʿālemde merd-i dilbendüñ
Olmasa mevḳıʿınde ferzendüñ

Ḥilm olur aña bir nişān-ı cehl
Böyledir ol Rasūl-i ehl-i fażl

1506(a) maʿrūf u nehy: maʿrūf nehy C.

1510(a) ḳılur: ḳılup B., C.

* A nüshasında başlığın sonundaki "Rasūlu'llāh ve ṣadaḳa Ḥabību'llāh" ifadesi yoktur.

Ger tevāżuʿ olup durur merġūb
Līk ḥaddin żiyādesi maʿyūb

Ki idersüñ vücūduñı mez̠mūm
İrişür ḳalbüñe ziyāde ġumūm

Saña lāyıḳ degül bu ḫaṣletle
İdesin daʿvī-i fażīletle

55b. **Devlet-i ferruḫ-fāl rūḥ-ı pür-ḥikmet nīk ḥaṣāle beyān fażl u ʿayān ʿadl itdügidür taḥrīr olunur ṣadaḳa Rasūlu'llāh** *

Rūh-ı pür-hikmet-i emīr-i kelām
Dürr-i maʿnāya çünki virdi niẓām

Ḳāil oldı bu iʿtirāża ḳamu
Didiler hep kelām-ı ḥikmet bu

Devlete degdi çünki nevbet-i baḥs̠
Ol zamān eyledi o cüret-i baḥs̠

Didi ol tāc-dār-ı mülk-i ġınā
Rūḥ-ı ʿālī mekāna ey dānā

Sözlerüñ her birisi vaḥy-i mübīn
Yaʿnī ilhām u vāridāt-ı yaḳīn

Ḥasb-i ḥāl-i ḥaḳīri gūş eyle
Yine deryā gibi ḫurūş eyle

Didi rūḥ eyleyüp kelāmı fetḥ
Sen daḫı eyle ḥālüñi baña şerḥ

Göreyin sende var mı ʿılm ü faḍl
Eyledüñ mi cihānda ḥilm ü ʿadl

---

* A nüshasında "ṣadaḳa Rasūlullāh" ifadesi yoktur.

1521(a) degdi: degül mi C. Ayrıca C nüshasında bu beytin kenarındaki sayfa boşluğunda "Devlete geldi nevbet-i baḥs̠" mısraı yazılıdır.

1522(a) ol: ey C.

1523(b) ilhām u vāridāt: ilhām vāridāt B., C.

1526(a) ʿilm ü faḍl: ʿilm faḍl B., C.

Devlet-i şehr-i yār ferruḫ-dil
Didi ey ʿılm ü faḍlla kāmil

Benem ol pād-şāh-ı deryā-cūş
Baḥr-ıcūdum ider ziyāde hurūş

Vaṣf-ı ẕātım durur çü ẓıll-i ilāh
Geçünir sāyemizde mīr ü sipāh

ʿAḳl-ı kāmil benim vezīrimdür
ʿİlm-i fāżıl benim müşīrimdür

Kātib-i sırrım oldı ḥilm-i selīm
Dāimā ḫidmetim ider o ḥalīm

56a. Ḥāṣılı ʿaḳl ü ʿılm ü ḥılm ü vaḳār
Zīr-i destimde cümle ḫiẕmetkār

Nuṣret ü furṣat ü ʿināyet-i Rabb
Şevket ü ḫaşmet ü hidāyet-i Rabb

Her birisi öñimde çend ẓahīr
Ẓafer-i fer yanımda ṣān şimşīr

Ḳapladım şarḳ ü ġarbi bī-pervā
Nitekim şems-i ḫāver-i ʿulyā

Ḫalḳ-ı cūdumla buldı māl ü menāl
Zerle ceybi oldı māl-ā-māl

Virdüm eşrāfa tāc-ı ḫāḳānī
Oldılar ʿālemüñ nigehbānı

Virdim Efrāsiyaba ben ḫaşmet
Rüstem ü Ẕāle şevket ü ḳudret

Cümle ṣāhib-ḳırān-ı ḳāf ber ḳāf
Tīġ-i naṣrımla fetḥ ider eknāf

Şeh-i ʿālem benümle serverlik
Eyledi dāimā ciger-derlik

Benim-ile dürür mübārek fāl
Himmet-ile dürür hümāyün-i ḥāl

1532(a) ḥilm ü vaḳār: ḥilm vaḳār C.

1541(b) Himmet-ile: Himmetim-ile A.

Gülsitān-ı iremdürür yerim
Saʿd-ı ekber müşīr-i tedbīrim

Şeref-i muḳbilān-ı dehrüm ben
Feraḥ-ı ḥākimān-ı şehrüm ben

Benim-ile bulur ʿaḳl ḳadri
Ḳadrim-ile bulur ʿilm ṣadri

Benem ol bāʿiṡ-i serīr-i sürūr
Ḫātem-i ḥākim-i vuḥūş ü ṭuyūr

Cūd-i iḥsān benim cemālimdür
ʿAdl ü emn ü emān kemālimdür

56b. Naẓar itsem eger kes dūne
Nāgehān pāyı batar altuna

Eylesem bir kese cihānda ḳırān
Ṭāliʿi gün gibi olur tābān

Naẓar itdim ḫar-ı Mesīḥāya
ʿĀḳıbet merkeb oldı ʿĪsāya

Seng-i bed-gevher-i beyābānı
Eyledüm anı laʿl-i rummānı

Pertevim düşse ger benim ḫāke
İrişür başı evc-i eflāke

Rehber oldım Sikendere nāgāh
Gitdi nāruña olmadı güm-rāh

Ṣāḥibem ki irer ser-i ṣadre
İrişür gāhī leyle-i ḳadre

Zehr-i mār-ı ġama benem tiryāk
ʿAsker-i ḫüzne tīg-iʿaṭeş-nāk

1543(a) muḳbilān-ı dehrüm: muḳbilān ü mihrüm C.

1548 (b) tābān :pāyān C.

1549(a) itdim: idem C.

1550(b) laʿl-i rummānı: laʿl-i Rabbānı B., C.

1552(b) olmadı: oldı C.

Baġlarum şīr-i ġār nīce küşāy
Tār-mār eylerem nīce ālāy

Ṭāliʿ im necmi çünki tābende
Cümle ḫalḳ-ı cihān baña bende

Gül-i gül-zār-ı bāġ salṭanatım
Bülbül-i gülsitān menziletim

Ḥāṣılı eşrāf-i ḳamu ḫalḳım
Ser-te-ser nūra mihr-veş ġarḳım

Daḫı bunuñ gibi nice ḫaṣlet
Rūḥ-ı pür-ḥikmete didi devlet

Sözini ʿāḳıbet temām itdi
Cümleden kendüni hümām itdi

İʿtirāż-ı rūḥ-ı pür-ḥikmet

57a. Devlet-i kāmurān-ı ʿalīşān
Rūḥa bu vech-ile idince beyān

Didi rūḥ-ı şerīf ẕü'l-efḍāl
Kelimātüñ mis̱āl-i āb-ı zülāl

Dürlü taḥḳīḳi eyledüñ rūşen
Bikr-i maʿnāya vāṣıl olduñ sen

Līk ben eylerem saña daḫli
Ki vücūduñda bulmuşam ḫalelli

Ḫalḳa ġāyetde bī-vefāsın sen
ʿUnf-ile gāhī pür-cefāsın sen

Gerçi bir şehr-i yār-ı ʿālemsin
Melek-i kāmkār-ı ʿālemsin

Cāhuña her kim oldı müsteġraḳ
Görmedi bu cihānda vaḥdet-i Ḥaḳḳ

Cāh u ʿizzetle itme ʿarż-ı kemāl
Salṭanat ʿālem içre ḫāb ü ḫayāl

1568(a) Cāh u ʿizzetle: cāh ʿizzetle C.

Ḳalduñ ol dām-ı bend şöhretde
Yaʿnī ḳaydı belā-yı kes̱retde

Cāh-ı kes̱retde ḥabs olan mefḳūd
Görmez cān göziyle rū-yı şühūd

Ṣāḥibüñ cümle ehl-i dünyādur
Cümleten ġāfilān-ı ʿuḳbādur

Görseler bir faḳīr ü maẓlūmı
Ḥüzn-i faḳriyle ḳalb-i maġmūmi

Bād-ı ṣarṣar gibi mürūr eyler
Ki ṭoḳunmaz geçer ʿubūr eyler

Şöhret ü cāh ü ʿızzet-ı dünyā
Ehl-i taḥḳīḳ aña dir ejderhā

Gūyiyā ejder est ender ġār
Nerevedü ʿāḳılān ber-der-i ġār

57b. Kim yaḳīn olsa mār-ı s̱uʿbāna
Düşer ol lā-cerem ġam-ı cāna

Saña maġrūr olan belāya düşer
Saña meftūn olan ʿınāya düşer

Şāh rāh-ı H̬udāda reh-zensin
Māniʿ-i vaṣl Ḥaḳḳ olan sensin

Gerçi mir'āt-i pāksin zībā
Görmedi kimse sende rū-yı vefā

Ger yaḳīn olsa saña bir ādem
Şemʿ gibi yaḳarsın anı o dem

ʿAyş-ile menzilüñ çü cā-yı sürūr
Nīş-ile līk h̬āne-i zenbūr

Ṣūretā görinürsin ehl-i ġınā
Maʿnīde līk müflis ü ednā

Sensin ol ḳadr-i ʿārifi nāsı
Bilemezsin meḳādir-i nāsı

1572(b) ḳalb-i maġmūmi: ḳalbi maġmūmi B., C.

1580(b) şemʿ: nār C.

Ḳande var ise bir rezil-i aḥmaḳ
Naẓaruñ aña eyledüñ mulḥaḳ

İrişirsün ṣabā gibi cehle
Ḫıżr gibi irişmedüñ ehle

Eks̱eriyā cihānda nādānuñ
Sen varırsun ayāġına ānuñ

Ṣāḥibüñ gerçi şād ü ḫandāndur
Ḫāne-i ḳalbi līk vīrāndur

Dünyede aġlayan olur ḫandān
Bunda ḫandān olan olur giryān

Senüñ-ile olan velī şeh olur
Ḳahḳahayla ʿömri gū-teh olur

Yemek içmek olup durur sañā iş
Dürlü ḫūn ekline bilersin diş

58a. Oldı saña ḫayāl-i dünyā dām
İdemezsin riyāżata iḳdām

Ṭamaʿu kibriyā durur hünerüñ
Ḥased ü ḥıḳd ü ʿucbdür naẓaruñ

Var peşüñde ġurūr-ı Firʿavnī
Pes irer mi saña Ḥaḳḳuñ ʿavni

Bu ṣıfāt-ı zemīme şāyiʿadür
Vuṣlat-ı Ḥaḳḳa cümle māniʿadür

Lāyıḳ olmadı saña ve'l-ḥāṣıl
Ululuḳ gel geçinme hīç fāżıl

Rūḥ-ı pür-ḥikmet-i emīr-i süḫan
Virdi maʿḳul-ile cevāb-ı aḥsen

İʿtirāżına ḳāil oldı ḳamu
Ḥükmüne rāżı oldı ehl-i nīgū

Ser-fürū ḳıldı her biri zībā
Bāġ-ı cennetde gūyiyā ṭubā

1594(a,b) şāyiʿadür: şāyiʿdür; māniʿadür: māniʿdür B., C.

Cümlesi buldılar tesellāyı
Añladılar rumūz-ı maʿnāyı

ʿAḳl ü ʿılm ü ḥilm ü devlet rūḥ-ı pür-ḥikmet ẕevī ḥayretden temennāyı naṣīḥat idüp rūḥ daḫı anlara pend ü naṣīḥat-i ḥikmet-āmiz itdügidür ẕikr olunur*

Devlet anuñki bir ṣafā-gāni
Menbaʿ-ı luṭf-ı vücūd-ı sübḥāni

Ḥāmi-i dīn ü ʿālim ü ʿāmil
Ḥādi-i rāh ü mürşid-i kāmil

Pīş-vā-yı delīl-i rāhı olur
Ḥāfıẓ ü nāṣır ü penāhi olur

Rāh-ı Ḥaḳḳa ider anı irşād
Gelür aña şühūde istiʿdād

58b. ʿIşḳını Ḥaḳḳ aña müyesser ider
Nār-ı ʿışḳıyla mā-sivāyı yaḳar

Yetecellā ḥaşāhu bi'n-nūr
Yetecellā li-ḳalbihi'ṭ-ṭūr

Ravża-i ḳalbine ider cārī
Sū-be-sū cūybārı envārı

Maʿrifetle ṭolar sefīne-i dil
Dürr-i maʿnāyla ḫazīne-i dil

Feyż olursa sırrına levāyıḥ-ı ġayb
Durur andadur fevāyıḥ-ı ġayb

Uyarup dilde şemʿ-ı rūḥānı
Cemʿ ider ḫāṭırı perīşānı

ʿĀrif-i sırr-ı *men ʿaref* olur ol
Ṣadef-i lü'lü-i şeref olur

---

* Başlıkta "ẕikr olunur" B ve C nüshasında yok. A'da "pend" kelimesi yoktur.

1603(b) aña: ol dem C.

1608(a) olursa sırrına: sırrına B.; olursa ne C.

Berḳ urup dilde maʿrifet yüzi
Keşf ider gāhī sırr-ı mestūri

Bir ḳula eylese hidāyet-i Ḥaḳḳ
Kerem ü fażlla ʿināyet-i Ḥaḳḳ

Hem dem-i nāṣıḥ-ı şerīʿat olur
Maḥrem-i mürşid-i ṭarīḳat olur

Sebeb-i inşirāḥı aña Ḫudā
Sevḳ ider yaʿnī mürşid-i dānā

Şerḥ olup ṣadri hem çü ḫayr-i beşer
Ḳalbine pertev-i ilāhī düşer

Zeyn olur ḥilye-i şerāyıʿla
Ḳalbi rūşen olur levāmıʿla

Çünki rūḥ-ı şerīf ehl-i s̱evāb
Virdi ol ʿaḳl u ʿılm ü ḥilme cevāb

Devlete daḫı virdi rūḥ-ı şerīf
Vechi maʿḳulle cevāb-ı laṭīf

59a. Her biri olmışdı deryā-cūş
Oldı bülbül gibi ḳamusı ḫamūş

Dürlü esrār-ı hikmet-ile revān
Pīr-i rūḥ itdi anları ḥayrān

İçirüp āb-ı ḥikmeti bulara
Ḳodı cūy-veş ḳamusı yüzi yire

Cümlenüñ gitdi ḳasve-i ḳalbi
Bildi her biri ḥikmet-i Rabbi

Gördiler inşirāḥ-ı ṣadrı revān
Dillere oldı gün gibi tābān

Buldılar çünki ḫāṭırı cemʿī
Her biri oldı maʿrifet şemʿī

Didiler cümle ey veliyyü'llāh
Āsmān-ı ḳulūbe sensin māh

1611(a) urup: urur C.

Sözlerüñ cümleten çü fikr-i ṣaḥiḥ
Lā-cerem her birisi naṣṣ-ı ṣarī̄ḥ

Kelimātüñ ḳamu dem-i ʿĪsā
Eyledi mürde dilleri ıḥyā

Ẕāt-ı pāküñ çü ḳulzüm-i zāḫir
Süḫānüñ dürr ü lü’lü-i bāhir

Göñlümüz rūşen oldı nūruñla
Gözimüz aydın oldı nūruñla

Temām eksikligümizi bildüñ
Seyl-i kibrī̄ dī̄deden sildüñ

İsteriz lī̄k biz cenābuñdan
Āstān-ı felek-i meābuñdan

Ḳılasın bize bir naṣī̄ḥat-ı nev
Ṣalasın mihr-veş bize pertev

Nerm ola tā ki ḳalbimiz bi’t-tām
Ki āftāb-ile buḫte olur ḫām

59b. Pī̄r-i rūḥ itdi çünki bu sözi gūş
Baḥr-ıaḫḍar gibi itdi cūş u ḫurūş

Didi ey ṭālibān-ı rāh-ı sedād
İnne hādin leküm lebi’l-mirṣād

Ġurre olmañ maʿārif ü fażla
Fehm-tī̄z ü selāmet-i ʿaḳla

Bu cihān içre ḫod-nümā olmāñ
Ṣāḥib-i kibriyā riyā olmāñ

Her kişi ʿaybına olup ʿārif
Ġayri ʿaybına olmasun vāḳıf

Devlet ol kimsenüñ buyurdı Rasūl
Ola her dem ʿuyūbına meşġūl

1628(b) dürr ü lü’lü: dürr lü’lü C.

1633(b) ḫām:bes-ḫām C.

1634(b) cūş u ḫurūş : cūş ḫurūş C.

Ene ḫayrun diyüp arāzil-i şom
Kendüyi eyledi racīm o ẓalūm

Oldı dergāh-ı ẕü'l-metinden dūr
Ebedī raḥmet itmez aña Ġafūr

Görmek isterseñüz o maʿnāyı
Yaʿnī envār-ıla tecellāyı

Benligi terk idüñ ʿale'l-ıṭlāḳ
Eyleye tā ki sizde nūr- işrāḳ

İtmeyince vücūduñuz efnā
Görmezsiz cemāli bī-hemtā

Kendüñüz fażılla ögüp ṣatmañ
Ḫāb-ı ġafletle dāimā yatmañ

Gelmesün size iḫtilāl-i fütūr
Fehm ü ferhenge olmañuz maġrūr

Ḥased ü ḥıḳd ü kibr ü kīni müdām
Terk idüp olasuz ẕevi'l-ikrām

Mevḳiʿınde ḥamūl olup ẕelili
Terk idüñ nefsüñizden ol ḫaleli

60a. Ẕelīl ü miḥnet-ile ferş olmāñ
Sebeb-i inhidāmı ʿarş olmāñ

Eyleyüp iftiḫārı ʿizzetle
Şevket ü faḫr-i cāh u selvetle

Fuḳarā ḥayline ḥaḳāretle
Naẓar itmek daḫī ihānetle

Mümkinātüñ vücūdı nāḳıṣdur
Künh-i ẕāta şühūdı nāḳıṣdur

Ḥażret-i Ḥaḳḳ ḳamudan aḳdesdür
Naḳṣla naḳṣdan muḳaddesdür

Ḥayy ü Ḳuddūs-i Rāḥim ü Raḥmān
Ol durur Rabb ü Ḳādir ü Sübḥān

1646(a) iḫtilāl-i fütūr: iḫtilāl ü fütūr B., iḫtilāf ü fütūr C.

1654(b) Ḳādir ü Sübḥān: Ḳādir Sübḥān B., C.

Ġayrı o Ẕü'l-celāl ü ḫāliḳ-ı nisbet
Medḥ rāciz Ḫudā-yı lāyıḳ-ı nisbet

Size lāyıḳ budur ki dünyāda
Viresiz hep vücūduñuz bāde

Bilesiz dāimā ḳuṣūruñızı
Añlayasız ḳamu fütūruñızı

Añlasa bir kişi ḳuṣūrın ger
Men ʿaref remzin ol müdām añlar

Bāṭını bedri ber-kemāl olur
Maẓharı nūrı ẕü'l-cemāl olur

Bulur ol fāyıżāt-ı raḥmānı
Görür ol lāyiḥāt-ı sübḥānı

Çün temām eyledi naṣīḥati rūḥ
Bāb-ı irşādı eyledi meftūḥ

Pendi anlara eyledi te's̱īr
Oldılar pīr-i rūḥa ol dem esīr

Emrini ṭutdı bu üli'l-ebṣār
Her biri oldı zübde-i ebrār

60b. Dilleri ġıll ü ġışdan oldı ʿarī
Kibr ü ḥıḳd u ḥasedden oldı berī

Oldılar nūr-ı Ḥaḳla tābende
Fi'l-mes̱el ḫāver-i dıraḫşende

Aldılar cümle bū-yı rūḥu'llāh
Nitekim gülşen-i riyāż-ı ilāh

Buldı her biri devlet-i sermed
Yaʿnī luṭf-i ilāh u vücūd-ı Ṣamed

Bulsa bir kişi mürşid-i kāmil
Olur ol elbetde Ḥaḳḳa vāṣıl

1664(b) ḥıḳd u ḥasedden: ḥıḳddan ḥasedden C.

1668(b) Olur ol elbetde Ḥaḳḳa vāṣıl: Olur elbetde Ḥaḳḳa ol vāṣıl B., C.

Ṭurma cehd eyle ṭurma ey ṭālib
Bir mükemmel vücūda ol rāġıb

Saʿy eyle pīr mürşid-i dānā
Bulagör yaʿnī ehl-i ḳalb-i ṣafā

Seni tā vāṣıl-ı murād ide ol
Ḳalbüñi bir nefesde şād ide ol

Ḫātimetü'l-kitāb

Ḥamd bī-ḥad ki bu kitāb-ı hümām
ʿAvn-i Ḥaḳḳı-ile oldı bedr-i temām

Gülşen-i fikretimde bir güldür
Dil-i nāşādım aña bülbüldür

Fi'l-mes̱el bu niẓam-ı bī-hemtā
Ṭālib-i Ḥaḳḳa *ʿurve-i vüs̱ḳā*

Ẓāhiri zīnet ile ārāste
Bāṭını ḥikmet-ile pīrāste

Bu kitāb-i şerīf pür-gevher
Gūyiyā ṣūfi-i ṣafā-perver

Erbaʿīn içre olmayup ġāfil
Ṭıfl-ı maʿni-i eyledi kāmil

61a. Şāhid-i maʿnā anda şemʿ-ı żiyā
Ḥaṭṭı gūyā ki dūd-ı ʿanber-sā

Beyti beyt-i cinān-ı *lā-yeblā*
Ḥūr-i ʿıyn anda şāhid-i maʿnā

Baḥri baḥr-ı muḥīṭ-i deryā-bār
Saṭrı emvāc-ı ḳulzüm-i zeḫḫār

Dürr-i nāsüfte idi her süḫani
Deldi elmās-ı tīz-i ṭabʿım anı

Burc-ı ṭabʿım ki evc-i nūrānı
Ẓāhir itdi bu necm-i raḫşānı

1672(b) bedr: bed C.

Ṣadef-i dilde bu durur derdi
Derc-i gencūr cemede ṣān der idi

Bu nigāra yoġ idi bir nireng
Naḳş ḳıldı ẖayāl-i pür-ferheng

Vaḳt-i gülşende dilber-i maʿnā
Ġonca gibi niḳābın açdı baña

Ḳaʿbe gibi giyerdim aña siyāh
Şeb-i deycūr içinde oldı çü māh

Meşk-i ter eyledim kelālesini
Laʿl-i nāb eyledim o lālesini

Bir siyeh-çerde nār-ven ḳāmet
Eyledi ol nigāra çoḳ ḫidmet

Dürlü diller döküp o mehrūye
ʿĀḳıbet anı çekdi pehlūye

Taẖt-ı semmīne geçdi ol server
Burdı ḥükmi ʿāleme yekser

Vaḳt-i gülşende ʿarż idüp dīdār
Aña nām oldı Gülşen-i Efkār

Tercüme ṣanma anı ve'l-ḥāṣıl
Bikr-i maʿnāya olmışam vāṣıl

61b. Mihr-i dil ṣaldı ʿāleme pertev
Ẓāhir oldı yine bu ḳıṣṣa-i nev

Silk-i naẓma getürdim anı revān
Ẕevḳ ala tā ki zümre-i rindān

Evvel-i kim sālike ola hādī
Ehl-i tevḥīde ide irşādı

Kimde kim ola fehm ü ʿaḳl-ı selīm
Vech-i maʿḳūl eyler ol teslīm

Ṣarf ide ger selāmet-i ʿaḳlı
Kendüye mürşid eyler ol naḳli

1683(b) Derc-i gencūr cemede ṣān der idi: Līk ġavvāṣ-ı ṭabʿım aldı anı C.

Ḳuṭb-ı ʿālem ki Ḥażret-i Monlā
Rüşd içün itdi mes̱nevī peydā

Tā ola sālike ṭarīḳ-i sedād
Ḳıṣṣadan ḥisse ala ehl-i reşād

Ey Kerīm ü Raḥīm ü Ẕü'l-ikrām
Vey Ġafūr u Şekūr u Ẕü'l-enʿām

Aḥmedüñ cebhesinde nūrı içün
Ol kelīmüñ maḳām-ı Ṭūrı içün

Bu kitābı zamān-ı ḥaşre değin
Dāim u s̱ābit eyle neşre değin

Ehl-i tevḥīde reh-nümā ola ol
Ehl-i ʿirfāna pīş-vā ola ol

Lā-cerem görmez anı tīre żamīr
Görinür aña bir denī vü ḥaḳīr

Baḳar aña taʿaṣṣub ile denī
Çüb-i ḳadr kirpigine aṣmaz anı

Bu meʿāni ehl-i ḥāl añlar
Kāşif-i remz olan ricāl añlar

Şeb-i pür-dīde mihr-i işrāḳī
Göremez şaʿşaʿān-ı berrāḳı

62a. Mīl çek gözlerine nādānüñ
Görmesün tā ki ʿaybını anuñ

Żarar ir gör o çeşm-i bīnāya
Geç naẓar itmesün bu maʿnāya

Bilmeyüp daḫl iderse bir ʿāmī
Dās olup ʿömrini kese "lām"i

"Elif"i ola gözine gönder
"Dāl"i dāl ide ḳāmetün cenber

Tīşe ola peşine her "cim"i
Dahī gürz-i giran ola "mim"i

1700(b) Vey Ġafūr u Şekūr u Ẕü'l-enʿām: Ey Ġafūr-ı Şekūr-ı Ẕü'l-enʿām C.

1702(a,b) zamān-ı ḥaşre: yazan ḥaşir; neşre: neşir C.

"Ḥā" vü "yā" gibi ola ḳaddi dü-tā
Ḳatline "rā"si ola ḫançer ü yā

Defter-i ʿömrünü anuñ ṭayy it
Ehl-i Ḥaḳḳı müdāmı sen ḥayy it

Ola kim bir duʿā-yı ḫayrla şād
İdeler Şāni-i rūḥ-ı dil-şād

Ki cihān bir fenā-yı muṭlaḳdur
Feraḥı cümle ḥüzne mülḥaḳdur

Saña lāyıḳ budur ki bir eyü ād
İdesin anuñ-ile rūḥuñı şād

Ṣanmañuz bu cihānı cāy-ı sürūr
Saña şāhid yeter çü ehl-i ḳubūr

Ṭurma ẕikr it fenā-yı gerdūni
Sīm ü dinārüñ olma meftūni

Pür-cefādur bu çarḫ neylī reng
Her şehābı cihāna tīr ü ḫādeng

Ṣubḥadek göz deger saña her şeb
Cānuñ almaġa gökde her kevkeb

Neydigün añladuñsa dünyānuñ
Bī-s̱ebāt u ḳırānı ānuñ

62b. Göre göre ʿālem içre rū-yı yaḳīn
Kendüñi ehl-i sırr ile ḳarīn

ʿĀḳıbet terk olur ḫarāb-ı ābād
Ḫarmen-i ʿömrimiz olur berbād

Yā ilāhī ḳamudan ekremsin
Ecvedü'l ecvedīn ü erḥamsın

Urmuşam yüz cenāb-ı ḥażretüñe
Çeşm-dārımız kemāl-i raḥmetüñe

1715(b) Şāni-i rūḥ: rūḥ-ı Şāni-i B., C.

1799(b) Sīm ü dinār: sīm dinār C.

ʿIşḳuñı rūḥūma enīs̱ eyle
Lutfuñı aña hem celīs̱ eyle

Dem-i aẖirde ṭūṭi-i cānım
Ṭayerān ide saña subḥānım

Eyleme miskin aña nāsūtı
Āşiyān eyle ḳūrb-ı lāhūtı

Oḳuyup bu duʿāyı ehl-i yaḳīn
ʿUmarum cān-ile diye āmīn
[*]

1808(b) subḥānım: sulṭānım B., C.

[*] Sadece C nüshasında sayfa sonunda ek olarak "Raḥimehullāh limen naẓara fīhī bi-ʿaynü'l-iżāf/ Ve duʿā'l-kātibihi sāyiri'l-müslimīn bilā kilāf" beyiti vardır. C nüshasında bu beytin devamında müstensih hakkında açıklama vardır.

SONUÇ

Tasavvuf ve Divan edebiyatının önemli eserler verdiği ve ünlü bir çok şâir-mutasavvıfın yetiştiği bir dönem olarak kabul edilen XVI. yüzyılda yaşamış; ancak gerek eserleri gerek şahsiyeti üzerinde geniş inceleme yapılmamış Lârendeli İbrahim Şânî'nin *Gülşen-i Efkâr* isimli mesnevîsi üzerinde yapmış olduğumuz tahlîl çalışması sonunda vardığımız neticeleri şöyle sıralamak mümkündür.

1. Lârendeli Şânî, Türk, Arap, Fars dillerine hâkim, iyi bir tahsilin ardından İmparatorluğunun farklı bölgelerinde müderrislik, kadılık yapmış bir âlim-şâirdir. Şânî, Halvetîyenin Gülşeniye koluna mensup bir mutasavvıf şair olarak manzum eserlerinin yanında naklî ilimler sahasında da eserler vermiştir. Eserlerinin çoğu mensur olan müellifin gerek mensur gerek manzum eserlerinde didaktik bir üslup kullandığı görülmektedir. Çoğu mutasavvıf şâir gibi Şânî de şiiri bir araç olarak kullanmıştır. Bununla birlikte şâirin şiirlerinde deyimlere ve edebî sanatlara yer verdiğini kafiye, redif konusunda, adı geçen her üç dile de hakimiyeti sebebiyle sıkıntıya düşmediğini ve aruz vezninin farklı kalıplarını başarıyla kullandığını görmekteyiz..

2. Çalışmamızın konusu olan *Gülşen-i Efkâr* adlı mesnevî edebî, tasavvufî yönü ağır basan, sembolik hikayelerin yoğun olarak yer aldığı, Arapça ve Farsça kelimelere çokça yer verilmesi sebebiyle dilin ağır olduğu bir eserdir. Besmelenin faziletlerinin anlatılmasıyla başlayan mesnevide tevhidin, kalbin mertebeleri tek tek ele alınmıştır. Eserde mi'râciye; dört halifeye, III. Murad'a ve Ömer Rûşenî'ye yazılmış medhiyeler yer alır. Ayrıca şâir, bahâriye tarzında ele aldığı manzûmesinde memleketi Lârende'yi vasfeder ve eserini sembolik hikayelerle bitirir. Üç nüshasını tespit edebildiğimiz bu mesnevînin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi nu: 3010'da kayıtlı nüshasını esas aldık. Üç nüshayı karşılaştırarak en doğru metni ortaya koymaya çalıştık.

3. Araştırmalar neticesinde, şâirin aynı mahlası kullanan diğer şâirlerle karıştırıldığı görülmüştür. Bu karışıklık ilgili bölümlerde tartışılarak konuya açıklık

getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, araştırma esnasında şâirin tam adıyla ilgili kaynaklardaki çelişki dikkatimizi çekmiş ve şâirin adıyla ilgili açıklamalar özellikle belirtilmiştir.

4. Halvetî tarîkatının Gülşenî kolundan olan şâirin beyitlerinde, dinî ve tasavvufî öğeler yoğun olarak yer alır. Hemen her manzûmede Allâh'ın isimlerini zikreden Şânî, Hz. Peygamber, dört halife hakkında övücü ifadeler kullanmıştır. Öyle ki Hz.Ebu Bekir ve Hz. Ömer için na't kaleme almıştır. Ayrıca dönemin padişahı III. Murad'a ve Rûşenîliğin kurucusu Dede Ömer Rûşenî'ye birer medhiye yazmıştır. İskender, İbn-i Sinâ, Leylâ ile Mecnûn, Vâmık ile Azrâ gibi tarihî ve edebî şahsiyetlere de yer verilerek eserin muhtevası şahsiyet kadrosu açısından zenginleştirilmiştir.

5. Müellif hattı olmayıp istinsah edilmiş tek bir metin üzerinde çalışmanın bazı zorlukları olmuştur. Zira müstensihin yazma esnasında harflerin noktalanmasında takdim-tehir yapması, aruz kalıplarını bozulmasına sebeb olan kelimeler eklemesi ve çıkarması çalışmayı zorlaştırmıştır. Diğer nüshaların elde edilmesi halinde daha verimli bir eser çıkacağı kuşkusuzdur.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki, XVI. yüzyılda yaşamış olan Şânî, mutasavvıf ve ilim adamlığı vasfı önde olan bir şâirdir. Edebiyat alanından başka naklî ilimler sahasında mühim eserler veren şâirin edebî açıdan önemli olan eseri *Gülşen-i Efkâr* üzerinde yaptığımız çalışma tek başına yeterli değildir. Bu sebeble şâirin diğer eserlerinin de ilim ve edebiyat dünyasına kazandırılması gerekir. Biz bu çalışmamızla, bu yolda yapılacak araştırmalara bir başlangıç yaptığımız ve ileride Şânî üzerinde çeşitli yönlerden yapılacak araştırmalara yararlı olacak malzemenin bir kısmını ortaya koyduğumuz düşüncesindeyiz.

BİBLİYOGRAFYA

A)YAZMA ESERLER

ŞÂNÎ, İbrahim el-Lârendevî, (v.1009/1610), **El-Ucala**, Millet Ktp. , Feyzullah Efendi, nr: 981.

______, **Gülşen-i Efkâr**, Süleymaniye Ktp. , Hacı Mahmud Efendi, nr:3731.

______, **Gülşen-i Efkâr**, İ.Ü Merkez Ktp. , Nadir Eserler, nr:3040.

______, **Gülşen-i Efkâr**, İ.Ü Merkez Ktp. , Nadir Eserler, nr:1917.

______, **İfsah fî Şerhi Şevâhidü'l-miftah**, Süleymaniye Ktp. , Şehid Ali Paşa, nr:2164.

______, **İfsah fî Şerhi Şevâhidü'l-miftah**, Nûru Osmaniye Ktp. , nr:4464.

______, **Manzûme-i Avâmil**, Süleymaniye Ktp. , Şehit Ali Paşa, nr: 2573/1.

______, **Mir'atü's-safâ**, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmalar. , nr:59.

______, **Mir'atü's-safâ**, Süleymaniye Ktp. , Esad Efendi, nr: 1478.

______, **Risâle fi's-semâvâti ve'l-eradîne ve mâ fîhinne**, Bayezid Ktp. , nr:5291.

______, **Zerîatü'l-ebrâr fî na'ti'n-nebiyyi'l-muhtar**, Süleymaniye Ktp. , Esad Efendi, nr:3782.

MÜSTAKİM-ZÂDE, Sa'deddin Süleyman b. Muhammed Emin, **Mecelletü'n-nisab fi'l-esma ve'l-küna ve'l-elkab**, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr: 628.

VASSÂF, Hüseyin, **Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Emsâr**, Süleymâniye Ktp, Yazma Bağışlar, nr: 2307. (I-V) (Çalışmada eserin Osman-zâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, Haz: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi Yay., İstanbul 2006, I-V adlı çevirisinden de yararlanılmıştır.)

B) KİTAP, MAKALE, MADDE ve TEZLER

ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed el-Cerrâhî, **Keşfü'l-hafâ ve muzîlü'l-İlbâs 'amme'ş-tehara mine'l-ehâdîs 'alâ elsineti'n-nâs**, Beyrut, 1351 / 1932. (I-II)

AHMET CEVDET PAŞA, **Kısâs-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ**, (I-IV), Doğan Güneş Yay., İstanbul, 1969.

AHMET EFLÂKÎ, **Menâkıb-ı Ârifîn, (Âriflerin Menkıbeleri)**,(Çev. Tahsin Yazıcı), (I-II), MEB. Yay., Ankara, 1953.

AKAR, Metin, **Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nameler,** Kültür Turizm Bakanlığı Yay. Ankara, 1987.

ARPAGUŞ, Hatice Kelpetin, *"Kelime-i Tevhîd*", **DİA,** c. XXV, Ankara, 2002.

ARSLAN, Mehmet, "*Klasik Türk Edebiyatı Manzum Didaktik Eserlerinden Bir Örnek: 'Manzum Avâmil"*, **Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri,** S. II, Bayrak Matbaası, İstanbul, 2003, S.2, ss. 5-39.

ATEŞ A. Osman, **Kur'ân ve Hadîslere Göre Şeytan**, İstanbul, 1995.

AYDEMİR (TUNÇ), Semra, **Dede Ömer Rûşenî, Hayatı,Eserleri ve Divânı'nın Tenkîdli Metni,** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, SBE, Konya, 1990

AYDEMİR, Yaşar, "*Methiye*", **DİA**, c.XXIX, Ankara, 2004.

AYNUR, Hatice, **Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları (Tezler, Yayınlar, Haberler 2000),** İstanbul, 2001.

BALTACI, Cahit, **XV- XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri, Teşkilat/ Tarih**, İrfan Matbaası, İstanbul, 1976.

BANARLI, Nihad Sâmi, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, I-II**. , MEB. , İstanbul, 2001.

BARKAN, Ömer Lütfi, **Kolonizatör Türk Dervişleri,** Hamle Yay. , tsz, İstanbul.

CAN, Şefik, **Mevlânâ Hayatı, Şahsiyeti**, Fikirleri, Ötüken Yay., İstanbul, 2004.

COŞAN, Es'ad, **Mi'râc** (Haz. Metin Erkaya), Seha Neşriyat, İstanbul, 1998.

BURSALI, Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri** (I-III), (Haz. Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz), Ankara, 2000.

CEBECİOĞLU, Ethem, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Anka Yayınları, İstanbul, 2005.

ÇELEBİ, İlyas, *"Hızır*", **DİA**, c. XVII, İstanbul, 1998.

ÇELEBİOĞLU, Amil, *"Türk Edebiyatında Manzum Dînî Eserler",* **Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi,** Şükrü Elçin Armağanı, Ankara, 1983, ss. 153-166.

DARİR, Erzurumlu, **Kıssa-i Yûsuf, İnceleme-Metin-Dizin**, (Haz. Leyla Karahan), TDK Yay., Ankara, 1994.

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yay. 14. Baskı, Ankara, 1997.

DEMİRCİ, Kürşat, *"Hârût ve Mârût*", **DİA,** c. XVI, İstanbul, 1997.

DORAS, Sabahaddin, **Osmanlılar Albümü**, (I-II), Osmanlı Yay. Eskişehir, tsz.

DURMUŞ, İsmail, "*el-Avâmiü'l-mi'e*", **DİA**, c. IV, İstanbul, 1991.

ERAYDIN, Selçuk , **Tasavvuf ve Tarîkatler**, MÜİF, İstanbul, 1994.

ERGİNLİ, Zafer ve diğerleri, **Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Kalem Yay., İstanbul 2006.

EYÜBOĞLU, Kemal, **XIII. Yüzyıldan Günümüze Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler,** (I-II), İstanbul, 1975.

FAYDA, Mustafa, *"Hulefâ-yı Râşidîn*", **DİA**, c. XVIII, İstanbul, 1998.

_______, "*Muhammed*" **DİA**, c. XXX, İstanbul, 2005.

_______, *" Ebû Bekir*", **DİA**, c. X, İstanbul, 1994.

FIĞLALI, Ethem Rûhî, *"Ali*", **DİA**, c. II, İstanbul, 1989.

GELİBOLULU, Ali, **Künhü'l-ahbar'ın Tezkire Kısmı** (Haz. Mustafa İsen), Atatürk Kültür Merkezi Yay. , Ankara, 1994.

GİBB, Elias John Wilkson, **Osmanlı Şiir Tarihi** (Terc. Ali Çavuşoğlu), Ankara, 1999.

GÖLPINARLI, Abdülbâki, **Mevlânâ Celâleddin Hayatı Felsefesi Eserleri,** İnkılap Yay. İstanbul, 1952.

GÖYÜNÇ, Nejat, "*Diyarbakır"*, **DİA**, c. IX, İstanbul, 1994.

HARMAN, Ömer Faruk, "*Mûsâ*", **DİA**, c. XXXI, İstanbul, 2006.

HULVÎ, Mahmud Celâleddin, **Lemazât-ı Hulviyye ez Lemeât-ı Ulviye**, (Haz. Mehmet Serhan Tayşî), MÜİF Yay., İstanbul 1993.

İPEKTEN, Haluk ve diğerleri, **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1988.

İSEN, Mustafa, MACİT, Muhsin, **Türk Edebiyatında Tevhîdler**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara, 1992.

İSEN, Mustafa, **Ötelerden Bir Ses**, Akçağ Yay., I. Baskı, Ankara, 1997.

KARA, Mustafa, **Tasavvuf ve Tarîkatlar Tarihi,** Dergâh Yay. , I. Baskı, İstanbul, 1985.

_______, "*Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarîkatler",* **Osmanlı Ansiklopedisi** (I-VI), İz Yay., İstanbul, 1996.

_______, *"Gülşeniyye*", **DİA**, c. XIV, İstanbul, 1996.

KINALI-ZÂDE, Hasan Çelebi, **Tezkiretü'ş-Şuarâ**, (Haz. İbrahim Kutluk) , Ankara, 1989.

KANAR, Mehmet, **Farsça- Türkçe Sözlük**, Deniz Kitabevi, İstanbul, 2000.

_______, Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Derin Yay., İstanbul, 2005.

KARAMAN, Hayrettin ve diğerleri, **Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli**, TDV Yay., Ankara 2002.

KILAVUZ, Ahmet Saim, "*Azrâil*", **DİA**, c. IV, İstanbul, 1991.

KIRBAĞA, Mehmed Ali (Alatalı), **Kâmûs'ul- Kütüb ve Mevzuati'l-Müellefât,** Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1974.

KIRKKILIÇ, Ahmet, **Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf,** Timaş Yay., , İstanbul, 1996.

KOMİSYON**, Osmanlı Ansiklopedisi,** İz Yay.,İstanbul, 1996.

KOMİSYON**, TDEA,** Dergah Yay., İstanbul,1986.

KONUR, Himmet, **İbrahim Gülşenî, Hayatı, Eserleri**, **Tarîkatı,** İnsan Yay. , İstanbul, 2000.

KURNAZ, Cemal, "*Edebiyatta Hızır*" , **DİA,** c. XVII, İstanbul, 1998.

KÜLEKÇİ, Numan, **XI-XX. Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özetleriyle Mesnevî Edebiyatı Antolojisi,** Aktif Yayınevi, Erzurum, 1999.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, **Tarih Araştırmalarında Usûl,** Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 1995.

LEVEND, Agâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, TTK. (Türk Tarih Kurumu) Yay. , Ankara, 1973.

_______, *"Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten,** 1972, TDK Yay., 2. Baskı, Ankara,1989, ss. 35-80.

LİNGS, Martin, **Hz. Muhammed'in Hayatı** (Çev. Nazife Şişman), İnsan Yay. , İstanbul, 2001.

MUHYÎ-Yİ Gülşenî, **Menâkıb-ı İbrahim Gülşenî**, (Haz: Tahsin Yazıcı), TTK Yay., Ankara 1982.

NEV'İ-ZÂDE, Atâî, **Şakâyık-ı Nu'maniye ve Zeylleri, Hadâiku'l-Hakâyık fî Tekmîleti'ş-Şakâyık,** (Haz. Abdulkadir Özcan), İstanbul, 1989.

NU'MÂNÎ, Şiblî, **Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi** (I-II) (Çev. Talip Yaşar Alp), 4. Baskı, Hikmet Yay. , İstanbul, 1986.

ÖNGÖREN, Reşat, **Osmanlılar'da Tasavvuf /Anadolu'da Sûfîler, Devlet ve Ulema** (**XVI. Yüzyıl)**, İz Yay. İstanbul, 2003.

ÖZTUNA Yılmaz, **Devletler ve Hanedanlar,** (I- VI) , Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1996.

ÖZTÜRK, Ali, **XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf,** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜ. , SBE, Ankara, 2003.

OCAK, Ahmet Yaşar **İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü**, Kabalcı Yay., İstanbul, 2007.

PAKALIN, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, (I- III), MEB, İstanbul, 1993.

PALA, İskender, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, L&M Yayıncılık, İstanbul, 2003.

PEKOLCAY, Neclâ, **İslâmî Türk Edebiyatı**, 3. Baskı, Kitabevi Yay., İstanbul, 1996.

SAMİ, Şemseddin, **Kâmûsu'l-a'lâm** (I-VI), Mihran Matbaası, İstanbul, 1894 (H.1306).

_______, **Kâmûs-ı Türkî**, 7. Baskı, Çağrı Yay., İstanbul, 1999.

SEFERCİOĞLU, Mustafa Nejat, **Nev'î Divânı'nın Tahlîli**, Akçağ Yay. , Ankara, 2001.

SERİN, Rahmi, **İslam Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler**, Petek Yay. , İstanbul, 1984.

SÜREYYÂ, Mehmet, **Sicill-i Osmânî Yâhud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniye**, (I-IV), (Haz. Ali Aktan- Abdulkadir Yuvalı- Mustafa Keskin), İstanbul, 1996.

ŞÂKİR, Mahmud, **Dört Halife**, (Çev. Ferit Aydın), Kahraman Yay., İstanbul ,1996.

ŞENER, Halil İbrahim, YILDIZ, Alim, **Türk İslam Edebiyatı**, Rağbet Yay., İstanbul, 2003.

ŞENGÜN, Necdet, **Nazîr İbrahim ve Dîvânı (Metin-Muhtevâ-Tahlîl)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), DEÜ, SBE, İzmir, 2006.

TANSEL, Selâhaddin, **Yavuz Sultan Selim**, MEB, Ankara, 1969.

TEKİN, Arslan, **Edebiyatımızda İsimler ve Terimler**, Ötüken Yay., İstanbul,1995.

TOPALOĞLU, Bekir, *"Allâh"*, **DİA**, c.II , İstanbul, 1989.

______, "*Esmâ-i Hüsnâ*", **DİA**, c. XI, İstanbul, 1995.

TÖKEL, Dursun Ali, **Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar/ Şahıslar Mitolojis**i, Akçağ Yay. , I. Baskı, Ankara, 2000.

TUMAN, Mehmet Nâil, **Tuhfe-i Nâilî (Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri),** (Haz. Cemal Kurnaz- Mustafa Tatçı), Ankara, 2001.

ULUDAĞ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Kabalcı Yay. , İstanbul, 2001.

UYSAL, Muhittin, **Tasavvuf Kültüründe Hadîs (Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler)**, I. Baskı, Yediveren Kitap, Konya, 2001.

UZUN, Mustafa, " *Dede Ömer Rûşenî"*, **DİA**, c. IX, İstanbul, 1994.

______, *"Mi'râciyye*" **DİA**, c.XXX, İstanbul, 2005.

______, *"Burak",* **DİA**, c. VI, İstanbul, 1992.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi, I-VI,** Türk Tarih Kurumu Yay. , Ankara, 1995.

______, **Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı,** Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1965.

ÜNLÜTÜRK, Nesrin, **Hâşimî (Emir Osman) 'nin Dîvançesi (Metin-Muhteva-Tahlîl)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), DEÜ, SBE, İzmir, 2005.

ÜNVER, İsmail, *"Mesnevî"*, **Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri),** S. 415-416-417, TDK Yay., , Ankara, 1986, ss. 430-563.

YAVUZ Salih Sabri, "*Mi'râc*", **DİA**, c. XXX, İstanbul, 2005.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, **Hak Dini Kur'ân Dili,** (I-IX), Akçağ Yay. , Ankara, tsz.

YEĞİN, Abdullah ve Diğerleri, **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat,** TÜRKDAV, İstanbul, 1993.

YILDIRIM, Ali, **Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler,** Akçağ Yay., Ankara, 2006.